(دینا)یە و جوولەکەیە. هاوڕێکەی تریشم ئەکتەرە، ئەویش وەک دینا دەگەڕێ، دەچێتە ناو هەموو ئەو کاراکتەرانەوە کە ڕۆڵەکانیان دەبینێ، بەڵام کاتێ نواندنەکەی کۆتایی دێ و لێیان دەچێتە دەرێ، ئیدی خۆی شەلوکوت دەکات. ئەم هاورێیەشم ناویی (لیا)یە و ئەمیش هەر جوولەکەیە. هاوڕێی سێیەم کیژۆڵەیەکی گەلێک جوانە، بەڵام تا بڵێی نازنازی و بێ کەڵکە، باوکە دەوڵەمەندەکەی بەم دەست پارەی دەداتێ، ئەمیش بەو دەست جلکی شەوی پێدەکڕێ، بۆن دەکڕێ، لەگەڵ هەر پیاوێکدا بیەوێ دەنوێ. ئەم هاورێیەشم ناوی (ڕۆسا)یە و جوولەکە نییە، خەڵکی ڤێنایە، خۆشمدەوێ. نازانم بۆ!"

بۆ ساتێک بێدەنگ بوو. هەمدیس گوتی: "ڕەنگە لەبەرئەوە خۆشم بوێ کە حەز بکەم وەک ئەو بم... کێ چوزانێ!"

وا خۆم پیشان دا گوێم لێی نەبووە، بەڵام لەقولایییمرا زۆر خۆشحاڵ بووم، لەبەرئەوەی دەنگی جاویدانیی ژنم دەژنەفت کە بەسەر بیر و تیۆرەکانی تایبەت بەڕووخاندنی دونیا و سەرلەنوێ ڕۆنانەوەیدا هەڵدەگژا.

هاورێکانی لەوێ بوون. ڕۆسا شیرینی و میوەی هێنابوو، سفرەی ڕازاندبۆوە و چاوەڕێ بوون، روسا لەسەر قەنەفەکە ڕاکشابوو سووراوی دەکرد، دوانەکەی تریش بەحیرس و تووڕەیییەوە ڕۆژنامەیەکیان لەبەردەمیاندا ڕاخستبوو دەیانخوێندەوە. خەڵکی هەمدیس ورووژابوونەوەو دونیا تاوی سەندبوو.

بەسەیرکردنی ئەم چوار مەخلوقە دڕندەیەی دەوروبەرم، بەخۆم گوت: "سوپاس بۆ ئەو قەدەرەی کە هەمیشە دەمخاتە ناو جوولەکەوە، پێم وایە لەناو ئەمانەدا باشتر هەڵدەکەم وەک لەمەسیحییەکان!"

کاتێک خۆمان کرد بەژووردا، سێ کیژۆڵەکە قیژەیەکیان کرد، ئاخر چاوەڕێی ئەوە نەبوون پیاوێک خۆی بکا بەماڵدا.

ئەتیکا بەپێکەنینەوە گوتی: "تەنانەت ناشزانم ناوی چییە، لەمۆزەخانەی ئیتنۆلۆژی دۆزیومەتەوە، ئەمیش دەمامکێکە!"

ڕۆسا دانیشتنەکەی ڕێک کردەوە و هەوا پڕبوو لەبۆنی عەتر، بۆنی هەناسەی گەرم و جحێڵیی نائارام نارەحەتی کردم، نازانم بۆ، بەڵام بوونم لەنێو ئەو هەموو سینگ و مەمکە ژنانەیەدا، بوونم لەنێو ئەو هەموو چاوە گوماناوی و لێوە ڕەنگینانەدا پڕی کردم لەشەرم و ترس. وام پێ باشتر بوو ئەوێ جێ بێڵم. بەڵام چایان هێنا، لەسەر سەرینەکان لە ئەرزەکەدا دانیشتین و ئەژنۆمان بەریەک دەکەوت. هەنووکە دوای ئەو هەموو ساڵانە، جگە لە ئەتیکا چ شتێکی ترم لەو ئێوارەیە بیرنایەتەوە - ئێوارەیەک کە زۆر قورس لەسەرم کەوت - تەنێ ئەتیکام بیردێتەوە کە زۆر بەپەرۆشەوە لەبارەی مۆسکۆوە، لەبارەی پایتەختی سووری دونیاوە دەدوا، باسی ئەوێی دەکرد و ڕۆساش پێدەکەنی. دوای چا خواردنەوە هەمدیس کەوتەوە سووراوکردن، دوو کچەکەیتریش بەدوو چاوی ئەبلەقەوە سەیریان دەکرد و هیچیان نەدەگوت.

شەو داهات، سێ کیژەکە بەنیازی ڕۆیشتن هەستان، منیش هەستام، بەڵام ئەتیکا دەستی گوشیم و ئاماژەی بۆ کردم بمێنمەوە. مامەوە، ئەو شەوە بوزا لە ناخمدا ڕەنگی پەڕی، ئیدی ئەوکات بۆم دەرکەوت دونیا تارمایی نییە، جەستەی ژن گەرم و تۆکمەیە و تژییە بەتاوی ژیان و مەرگ چ بوونێکی نییە.

شەوانێکی زۆر لەلای ئەتیکا مامەوە، چ قسەیەکی لەبارەی خۆشەویستییەوە نەکرد، ئاخر دڵ زاتی نەدەکرد گەمەی پیرۆز و رووتی ئێمە بەئاه و سوێند تێکوپێک بدا. هەنووکە جگە لە جەستە چ شتێکی تر لە ئارادا نەبوو، وەک ئاژەڵ دەجەنگین و پاشان شەکەت و خۆشحاڵ لە خەودا ڕۆدەچووین. لێکدا لێکدا دەمگوت: "ئاه.. بوزا.. بوزا!" وام دەگوت و پێدەکەنیم.

چ ئارامبەخشە کاتێک جەستە بەنەوازشە ڕۆحییەکان ئاڵوودە نەبووبێ و پاکیژە و تۆکمە وەک ئاژەڵێک لەسەر عەرد مابێتەوە. ئاخر مەسیحییەت پەیوەندی ژن و پیاوی خەراپ کرد کاتێ بەهای (گوناه)ی بەو پەیوەندییەوە لکاند، پێشتر ئەو پەیوەندییە پیرۆز بوو، خۆبەدەستەوەدانێکی خۆش بوو بەئیرادەی خواوەند، بەڵام لەرۆحی زەندەقچووی مەسیحیدا کەوتە نێو گەرداوی گوناهەوە. بەر لەمەسیح، سێکس سێوە لاسوورەیەک بوو، پاشان مەسیح هات و کرمێکی کردە ناو ئەو سێوەوە و ئیدی ئەوسا کەوتە داخرماندنی.

بەسەرسامییەوە لەم کیژۆڵە هەڵایساوەم دەنۆڕی، بەدرێژایی شەو دڕندەیەکی برسی و مرۆخۆری وەهابوو کە هەر زەرەیەکی ڕۆحی دەبووە جەستە، بەدرێژایی ڕۆژیش بڵێسەیەک بوو لەوپەڕی پاکیدا. ئەم کیژۆڵەیە ژنێکی دەگمەنیتری وەیادهێنامەوە کە ئەویش وەک ئەم یان هەمووی جەستە بوو یان هەمووی ڕۆح. ئەو ژنە (قەدیس تیرێزا) بوو. ڕۆژێکیان ڕاهیبەکان بینییان بەئیشتیهاوە کەوێکی برژاو دەخوا، ئیدی ڕاهیبە سافیلکەکان بۆی کەوتنە تۆمەت هەڵبەستن، بەڵام قەدیس تیرێزا پێکەنی و گوتی: "لە کاتی عیبادەتکردندا عیبادەت بکەن و لە کاتی کەو خواردنیشدا کەو بخۆن!" ئەو ژنە بەدڵ و بەگیان خۆی بەدەست کردارەکانییەوە دەدا و بەپەرۆشییەکی یەکسانەوە ڕۆح و جەستەی خۆراکدەدا.

ئەتیکا بەدرێژایی شەو گەمەی لەگەڵمدا دەکرد، بەڵام کە ڕۆژ دەبۆوە نێوچەوانی دەدا بەیەکدا و بەرقەوە تەماشای دەکردم. هەمیشە لێی دەپرسیم: "شەرمەزارنیت لەوەی خۆشحاڵ و دەوڵەمەندیت؟ شەرمەزار نیت لەوەی نە برسیت، نە زستانان لەسەرمادا هەڵدەلەرزیت، نە پێڵاوەکەت هەلاهەلایە؟ شەرمەزارنیت لەوەی بەشەقامەکاندا دەڕۆیت و بەخۆت دەڵێیت: دونیا جوانە و خۆشم دەوێ؟" منیش پێم گوت: "من نالێم دونیا جوانە و خۆشم دەوێ، بەڵکو دەڵێم دونیا زنجیرەیەک تارماییە، برسێتی و سەرما و پێڵاو-هەلاهەلابێ یان نا - تارماییین، شنەبایەکیان بەسەردا هەڵدەکا و هەموویان دەڕەونەوە. من وا دەڵێم!"

بەتووڕەیییەکی شێتانەوە هێرشی بۆ هێنام و دەمی گرتم: "بێدەنگ بە! ئیتر نامەوێ وشەیەکی تر ببیستم. کەواتە دەبێ ڕاست بێ کە ئێوەی دەوڵەمەندان هەمووتان دڵتان نییە بۆیە هەست بەبەزەیی ناکەن؟ چما ئێوە چاوتان دەبینێ؟"

فەرموو وەرە سەیرکە!

لەگەڵ خۆیدا بۆ گەڕەکێکی هەژارنشینی بردم، هەمووان لەوێ ئەویان دەناسی. چووینە ناو کوختە داڕووخاوەکانەوە و دایکانی چاو بەفرمێسک و منداڵانی برسی و پیرەمێردانی بێ کاری پیشان دام کە دانیشتبوون و لەبێدەنگیدا لێوی خۆیان دەکرۆژت. کاتێ پرسیارێکم لێ دەکردن، سەراپا دیقەتیان دەدام و پاشان ڕوویان وەردەگێڕا.

لە ئەتیکام پرسیی: "بۆچی نادوێن؟ بۆچی؟"

– "دەدوێن، هاواردەکەن، بەڵام کەنگێ نموونەی وەک ئەنگۆ دەتوانن دەنگیان ببیەن. لەگەڵ ئەمەشدا خەمت نەبێ، رۆژێک دێ دەنگیان ببیەیت!"

چاوی بڕیبە چاوانم تا بەڵکو کاریگەریی عەزابی بەشەرییەت لەڕوخسارم بخوێنێتەوە. بەڵام من بەگاڵتەجاڕییەوە وەڵامم دایەوە: "مایەی شەرمەزارییە منیش بۆ شیرینکردنی دەمم نوقوڵێک نەمژم، نوقوڵێک لەو بەرهەمە بەتامانەی کە هونەری شیرینسازیی بەشەرییەت: خواوەند، نیشتیمان یاخود کارڵ مارکسی هاوڕێی ئازیزت بەرهەمی هێناوە. جارێکیان بەبەختەوەرترین مرۆڤی دونیا ئاشنابووم، دوو نوقوڵی پێکەوەنابووە زاری: مەسیح و مارکس. لەبەر ئەوەی وی مەسیحییەکی توندڕۆ و مارکسییەکی توندڕۆ بوو، توانی تەواوی کێشەکانی ژیانی چارەسەرکات، کێشە ئەرزی و ئاسمانییەکان!"

قەریحەی نوکتەبازیم کرابۆوە، بەڵام کە دەئاخڤیم هەستم دەکرد تاڵی و سۆز قورساییان خستۆتە سەر رۆحم، بەڵام بەهۆی هەستی درۆزنانەی عیزەتی نەفسەوە ئەم هەستەم دەشاردەوە، سووربووم لەسەر بەرپەرچدانەوە و شانازیی بەپەنا نەبردن بۆ تەسەللا بەنوقوڵ مژین، گوایە ئەوها تەسەللاگەلێکم حەز پێ نییە، ئاخر هەرجۆرە مەزەبێک بەڵێنی پاداشت و بەختەوەری بدا بەلای منەوە تەسەللادانەوەیەکی ترسنۆکانەیە کە شایانی خەڵکانی خەڵەفاو و لاواز و ناکامڵە!

بەتووڕەیی وەڵامی دامەوە: "من نەخەڵەفاوم، دەستەپاچە و ناکاملێش نیم. واز لە لەخۆباییبوون بێنە، ئاخر بوزاکەی تۆیش وەک ئەوانی تر نوقوڵە. شتێکی تر، ئیتر نامەوێ گوێم لە قسەت بێ و ناشمەوێ بتبینم!"

بەتووڕەیی سەری بۆ دواوە وەرگێڕا و قۆڵی بەردام و لێی دا ڕۆیشت!

بەڵام لای ئێوارە، زەردەخەنە رژایەوە سەر لێوە گۆشتنەکەی و گوتی: "بەدرێژایی رۆژ هەرچیمان گوتووە نەخشی سەر ئاو بووە، ئەلعان ئیتر نۆرەی شەوە!"

بەیانیان لەیەکتر جیا دەبووینەوە، ئەو دەچوو بۆ کارگە و منیش بەتاقی تەنها بەنێو گەڕەکە هەژارنشینەکاندا دەگەڕام. ئیدی نەمدەتوانی لەگەڵ ئاتیکادا بۆ ئەوێ بڕۆم، ئاخر کاتێک لەگەڵ ویدا دەبووم، عیززەتی نەفسم دەیخستمە بەرگری و دڵمی بەکلۆمدراوی دەهێشتەوە، بەڵام کە تەنها دەبووم، عەزابی ئینسان لە تارمایێتی دەکەوت، ئیدی دونیا سێبەر نەبوو، بەڵکو جەستەیەکی واقیعی و برسی بوو کە دەیناڵاند و خوێنی لێ دەچۆڕا.

خودایە، هەموو ئەوە مەدەرە ئینسان کە دەتوانێ بەرگەی بگرێ! هەرگیز نەمدەزانی ئەم هەموو عەزاب و برسێتی و زوڵمە لەدونیادا هەن. تا ئەوکات قەت ئاوها لە نزیکەوە لەگەڵ روخساری ترسناکی نەبوونیدا رووبەڕوو نەببوومەوە، تابلۆی یاساگەلیتر لێرە حوکمی دەکرد و یەکەمین ئەرکیشی رق بوو. دەبوو (دە) وەسیەتەکە لێرە بگۆڕرێن، لە پێشدا گۆڕرا بوون، ئەڤین، رق، جەنگ و رەوشت مانای نوێیان لەخۆگرتبوو. رۆژێکیان ژنێکی لاوازم بینی لەسەر شۆستەیەک کەوتبوو، لەجلکە دڕاوەکانییەوە عەورەتی دیاربوو، دڵم بۆی سووتا، راوەستام تا پێی بڵێم: خوشکێ عەورەتت داپۆشە، گوتم: "عەورەتت دیارە!"

ئەویش شانی هەڵتەکاند و بەپێکەنینێکی گاڵتەجاڕییانەوە گوتی: "من برسیمە و تۆ لەبارەی عەورەت داپۆشینەوە دەدوێی. ئاخر ئابڕوو هی دەوڵەمەندانە!"

نەمدەتوانی بەرگەی ئەم حەمکە ترسە بگرم، گۆنا قوپاو بەهۆی برسێتییەوە، مناڵانی باریک و بنێس کە لەخۆڵە عەمەلەکاندا بەدوای پاشماوەی خۆراکدا دەگەڕان، زگیان سەوزباو و هەڵاوساو، پێوپلیان بریتی بوو لە ئێسکێکی لە پێستی زەردەوە پێچراو، ژمارەیەکیان خۆیان بەگۆچانەوە راگرتبوو، لەبەرئەوەی ئیدی قاچیان نەیدەتوانی هەڵیانگرێ، هەندێکیشیان تازەکی ریشیان لێ ڕوا بوو.

ئیدی لەوەندە زیاتر بڕستی بینینی ئەو وەزعەم نەبوو، ڕووم بەلایەکی تردا وەرگێڕا، چونکە هەستم بەشەرمەزاری دەکرد.

***

ئەمەم باش لەبیرە: بەر لەبەزەیی هاتنەوە بەبەشەرییەتدا، ئەو شەرمە ناوەکییەم هەست پێ کرد. شەرمەزاربووم لەدیتنی عەزابی بەشەرییەت و هەوڵم دەدا تەواوی ئەو ترسە بکەمە دیمەنێکی زوو تێپەڕ و بێهوودە. بەخۆم دەگوت ئەمە هیچی راست نییە، ئاخر نەدەبوو وەک کەسێکی سافیلکە بەرەو گومڕایی بچم و باوەڕ بێنم. نا، برسێتی و تێری، دڵتەنگی و شادی، ژیان و مەرگ هەر هەمووی تارمایین، ئەمەم دەگوت و دووبارەم دەکردەوە. بەڵام بەبینینی برسێتی و بەبینینی مناڵانی گریاو و ژنانی گۆنا چرچ و چاوانی لێوڕێژ لەعەزاب و رق، دڵم وەکی مۆم هێورهێور دەتوایەوە. بەورووژانێکی فرەوە لەم ئاڵوگۆڕە پێشبینی نەکراوەی ناخم دەنۆڕی، سەرەتا شەرم لە دڵمدا ترپەی دەهات و دوای ئەویش بەزەیی. هەستم دەکرد ئازاری خەڵکانی تر ئازاری منە، پاشان تووڕەیی هات و دوایی تینوێتی و دواتر دادپەروەری و... لەژوور هەموو ئەمانەشەوە هەستی بەرپرسیاری. بەخۆم گوت: "شایانی سەرزەنشتم کە ئەم هەموو برسێتی و زوڵمە لە دونیادا هەیە، من بەرپرسیاری ئەوەم!"

دەبوو چیم کردبا؟ بۆم دەرکەوت ئەرکەکەم دەگۆڕرێ. دونیا بەرفەراوان دەبوو، پێداویستی لەوە گەورەتربوو بتوانرێ کۆنترۆڵ کرێ. ئەرک لەجەستەیەکی چکۆڵە و رۆحێکی چکۆڵەدا هەستی بەدیلێتی و هەناسەتەنگی دەکرد. ئاخر دەبوو چ بکرێ؟ دەبوو کام ئاراستە بگیرێتەبەر؟ لە قووڵایی ناخمدا دەمزانی دەبێ چ بکەم؟ بەڵام جورئەتی دۆزینەوەیم نەبوو. وا پێدەچوو ئەم ئاراستەیە پێچەوانەی سروشتم بووبێ و دڵنیاش نەبووم ئینسان بەهۆی ئەڤین و هەوڵەوە بتوانێ لەسروشتی خۆی تێپەڕێنێ. بەڵام بیرم لەمەسەلەکە کردەوە. بەسەرسوڕمانەوە لەخۆم پرسی: "چما ئینسان ئەم هەموو هێزە خوڵقێنەرەی هەیە؟ گەر هەیبێ ئەوا چ بیانوویەکی بەدەستەوە نامێنێ ئەگەر لە ساتە قەیراناوییەکاندا هەوڵی تێشکاندنی سنوورەکانی خۆی نەدا!"

لەو رۆژە سەختانەدا، کاتێ دژی چارەنووسی خۆم لە هەوڵدا بووم تا لەخۆمی تورەهات تێپەڕێنم و لەپێناو سارێژکردنی رەنجی ئینساندا پێشوازی لە ئازار بکەم. نموونەی باڵای قوربانی و ئەڤین بەزەینمدا هات – گوایە گەرەکی بوو رێگەم پیشان بدا – یەکێ لەگوتەکانیم بیرهاتەوە کە دەڵێ: "پێویستە

لەسەرمان هەمیشە سەرنجی هاواری ئینسان بدەین کاتێ داوای یارمەتی دەکات!"

یەکەم جار، کاتێک لەسەردانەکەمدا بۆ ئیتالْیا، چوومە کۆڵانە باریکەکانی (ئاسیزیی)یەوە و زرنگەی زەنگی خۆشنوودانەی ناقووسەکانم لەبورجی کلێیسای قەدیس فرانسیسکۆس- گەدای خواوەند- و لە دەیرە چکۆڵەکەی قەدیس (کلارا)وە هاتە گوێ، بەختەوەرییەک کە لەوەسفکردن نایەت، دایگرتم. لەکۆشکی کۆنتیسە ئەریچتا هاتمە خوارەوە، چەند مانگێک لەم شارە پیرۆزە مامەوە و حەزم نەدەکرد جێی بێڵم، هەنووکەش لەم رۆژە دژوارانەدا کە رۆحم دەجەنگی تا نەختێک باڵ لەیەکدا، دڵم کرایەوە و ئاسیزیی لێ هاتەدەر. لەم رۆژە قەیراناویانەدا، (بێرناردۆن)(*) کوڕە جلک دڕاو و پێ پەتییەکە لەناو رووناکییەوە هاتەدەر، هەنگاوی بۆ پێشەوە نا و بەدەست ئاماژەی بۆ ڕێگەکەم کرد. ڕێگە نەبوو، بەڵکو پێپلیکانەیەکی بەردین و لێژ بوو، بەڵام سەراپای فەزای دەوروبەری شەلاڵ بوو لە بۆنی خۆشی تەقەدوس.

ئەو رۆژەم بیرکەوتەوە کە بە(ڤێرنا) ، کێوی شەهادەت و شکۆی فرانسیسکۆسدا هەڵگژام، بایەکی توند و سارد هەڵی کردبوو، زنارەکان خۆڵەمێشی و رووتەن، چۆڵ لە سەوزایی و گژوگیا، درەختە زڕەکان رەش داگەڕابوون، ناوچەکە لەخەم و عەزاب و کولەمەرگیدا دەینالاند، چ شتێک ئەسەری نەبوو جگە لە هەژاریی و رووت و ڕەجاڵی و تەنهایی، تاریکی نێزیکدەبۆوە، رووناکی پەراگەندە و بێ پرشنگ، ترۆپک لەپێش چاوانمدا هەڵکشابوو، بێهوودە هەوڵم دەدا ئارەزووم چرکەمەوەو هەموو هێزم بخەمەگەڕ، هەستم دەکرد ترس کۆنترۆڵی جەستەی برسی و بەشەختەبووم دەکا، جەستەیەک کە شەو خەریک بوو لەم چۆڵەوانییەدا قووتی دەدا، پاشان کوتوپڕ موجیزە رووی دا، پێدەچوو ئەم ناوچە نامرۆیی و بێ شکۆفەی گوڵەی دەوروبەرم، جێگۆڕکێ بکا و بەهەنگاوی عیرفانییانە بەرز بێتەوە، هەستم دەکرد لێرە، لەدەوروبەرمدا هەژاری - هەژاریی فرانسیسکۆس- توندوتیژبوو لەسەر جەستە، بێ بەزەیی بوو بەرامبەر ئاکاری ئینسان و چێژە کاتییەکانی.

هەمان قەدیس بوو کەوتە زوهد، نکوڵی لەهەستی پێنجانە کرد، بەڵام کاتێک ملۆچە ملۆچی شەیتانی ناخی ژنەفت، خۆڵەمێشی کردە خواردنەکەی خۆیەوە، لەچلەی زستاندا، لەجۆگەلە شەختەبەندەکاندا شەونخوونی دەکێشا، برسی و سەرمای دەبوو، هێندە جەستە قوڕاوییەکەی ئازاردابوو کە لەنێو نوێنی مەرگدا بەزەیی بەجەستەیدا هاتەوە، رووی تێ کرد و گوتی: "برای گوێدرێژم، ببوورە زۆرم عەزب دایت!"

بەڵام ئەو هەژارییە، هەژارییەکی فرانسیسکۆسیی بوو: دڵنیا لەسەر و سامانی خۆی، دڵنیا لەو بەهارە عیرفانییەی کە دەیهێنا و دڵنیا لەو هاوینە گەرم و تژیی لەومیوەیەی لەناخی ئەم بەهارەدا حەشاری دابوو. عەسری ئەمڕۆش چیای رووتەنی ڤێرنا، کوتوپڕ لەقولایی زەینمدا نهێنییەکانی کردەوە و بووە دیمەنێکی ئەفسووناوی لە بەهەشتی ناوەوەمان، بەهەشتێکی پڕ بەرەکەت، بۆندار، پڕ لە هەنگ و پەپوولە. منیش هەنووکە هەمدیس بەو چیا سەرلەنوێ رۆنراوەدا هەڵدەگژام و هاوارم دەکرد: خوشکە ڤێرنا، ئەی خوشکی هەژاری ناوتان بەرەکەت!

(*) بێرناردۆن، هەمان سان فرانسیسکوسە.

بەهار هات، ئەدی چۆناوچۆنی دەمتوانی ئێرە جێ بێڵم؟ لەکۆشکی کۆنتیسە ئەریچتادا بەرامبەر دەیری چکۆڵەی قەدیس کلارا بەبەختەوەری دەژیام. قەت ئاوها بەقووڵی هاوگونجانی نێوان قەدیس فرانسیسکۆس و بەهارم تەجروبە نەکردبوو، لەبەرئەوەی لەمیانەی سێ دروشمەکەی هەژاری و پاکژی و تاعەتی فیرقەی فرانسیسکۆسییەکاندا، هیچیان وەک پاکیژەیی بەهار لە هاوئاهەنگیی تەواودا نییە بەرۆحی رەسەن و هەمیشە لەدایکبووەوەی فرانسیسکۆس. لەناوچەکانی تردا، بەهاران چەندەها چاوی رۆحی ئەفسوون و حەسرەتدیدەی ئینسان بەیادەوەریی جحێڵی، بەژنێک کە خۆشی دەوێ، بەکیژە چکۆڵەکەی، دەپشکون. چەندەها جار بێزاری دەورووژێنێ کە بۆچی تا ئەم رادەیە سروشت سەرلەنوێ دەبووژێنێتەوە کەچی ئینسان ناتوانێ جحێڵی بگەڕێنێتەوە؟ چەندەها جار رۆحی ئینسان هان دەدا بەخیلی بەزنار و چیاکان بەرێ لەبەرئەوەی چاوەڕوانی مەرگ نین و پیری ناناسن. بەڵام بەهار لەئاسیزیی قلافەتی فرانسیسکۆسی لەخۆدەگرت، ئەم خاکی (ئەمبریا)(*)یە، خاکێک کە بەختی وەبەرهێنانی ئاوها میوەیەکی هەیە، بەرفەراوانتر و دەوڵەمەندتر دەبێ، دەرگا بەڕووی بەهارانی دووانە و سییانەدا دەخاتە سەر پشت کە تیایدا هەر گوڵێکی ئاسیزیی، بێ ئەوەی چارەنووسی بەختەوەرانەی ون کات، بۆ ترۆپکی روخساری پیرۆزیی پشکوتنی رۆحی ئینسان هەڵدەگژێ.

فرانسیسکۆس لەو یەکەمین کەسانە بوو، یەکەمین گوڵێک بوو لەبیابانی سەدەکانی ناوەڕاستدا روا، دڵی ساکار و بەختەوەر و پاکژ، چاوانی هەروەک چاوی منداڵ و شاعیر هەمیشە دونیایان بۆ یەکەمین جار دەبینی. چما دەبێ فرانسیسکۆس چەند جاران لەمێروویەک، لەگوڵێکی هاکەزایی، لەسەرچاوەی ئاوێک ورد بووبێتەوە و چاوانی پڕ بووبن لە فرمێسک؟ دەبێ چەند جاران بەخۆی گوتبێ: (وەی ئەمە چ دیمەنێکە! چ لەزەتێکە! گوڵ و ئاو و مێرووگەل چ نهێنیگەلێکی مەلەکوتین؟) دوای ئەو هەموو سەدەیە، فرانسیسکۆس یەکەمین کەسێک بوو دونیای بەچاوانێکی پاکیژەوە بینی، تەواوی زرێ قورس و ناقۆلاکانی سکۆلاستیکی(**) سەدەکانی ناوەڕاست داکەوتن و ئیدی جەستە و رۆح رووتوقووت مانەوە و کەوتنە بەر شنە شنی بەهار.

چەند مانگێک دواتر، بۆ دووەمین جار ئاسیزییم بینی، نەمدەتوانی لێی دوور بکەومەوە. مێرگی ئەمبیریا بەڕەزی بڕ بەرەکەت و باغی هەنجیر و زەیتوونستانەکانیەوە هەنووکە تژیی بوو لەمیوە. بەدرێژایی ڕێگەکە هەر دەڕۆیشتم و جارێکی دی لە گوندێکەوە دەچووم بۆ گوندێکی تر و بەهێورییەکی بێدەنگەوە لەزەتم دەبرد لەو خاکە بەبژوێنە: ئەرزێکی پیرۆز و پاکیژە کە بەتەسلیمبوونەوە خۆی لەبەر ئازاری کێلان و بێڵدا راگرتووە و هەنووکەش بەباوەشی پڕ لەمیوە و بەئاسوودەییەوە لێی ڕاکشابوو. هەستت دەکرد بۆیە ئاسوودە و ئارامە چونکە ئەرکی سەرشانی خۆی ئەنجام داوە. بەهۆی گوێڕایەڵییەوە بۆ

(*) هەرێمێک لە ئیتالْیا.

(**) فەلسەفەیەک کە لەسەدەکانی ناوەڕاستدا برەوی بوو. لە هەرە تایبەتمەندییەکانی ئەو فەلسەفەیە تەرخانکردنی فەلسەفەبوو لەخزمەت لاهوتدا. لە دیارترین پێشڕەوانی ئەم فەلسەفەیە تۆما ئەکوینی بوو.

ڕێساکانی نەمری، بەتێپەڕینی بەتەواوی قۆناغەکانی تێڕامان و ئازاردا، ئارام و باوەڕبەخۆ بوو، توانیبووی ئەم بەرە بەبەرەکەتەی چاکەخوازیی خۆی بچنێتەوە.

کوتوپڕ، بێ چ هەوڵێکی ئاگایانە، جارێکی دی مانای قووڵی (تاعەت) سێیەمین دروشمی فیرقەی فرانسیسکۆسییەکانم تەجروبەکرد، تاعەت بۆ ئاماژەی توندوتیژ و خۆڕەهاکردن بەدەست هێزەکانی سەروو دەوروبەر و ناخمانەوە، هێزە دیار و نادیارەکان، بەباوەڕێکی پتەوەوە بەوەی ئەمانە هەموو شتێک دەزانن و ئێمە چ شتێک نازانین، ئەمەیە تاقە ڕێگەی گەیشتن بەبەپیتی، ئیدی ڕێگەکانی تر زڕ و فریودەرن، چونکە ڕێنوێنیمان بۆ چ جێگەیەک ناکەن و دوای گومڕاییی بێهوودەکان هەمدیس دەمانبەنەوە بۆ خودە داماو و نەفرەتییەکانمان.

ئاوهابوو فرانسیسکۆس لەم سەرزەمینەوە کە عاشقی بوو، سەری هەڵێنا، بینیم لەسەر عەرد ڕاکشابوو، تەواوێک وەک ئەو بەیانییە زووەی ڕەهبانەکان بینییان لە باخەکەی قەدیس کلارا ڕاکشاوە و بەدەم گیاندانەوە سروودی سوپاسگوزاریی بۆ خۆر و ئاو و ئاگر دەچڕێ. ئاخر ئەو ئیدی بەختەوەر بوو، خۆی گرێ دابوو بەیاسای نەمرییەوە، دەستی پڕ بوو لەمیوە و وەک کرێکارێکی میهرەبان بەرەو لای خواوەندی خۆی دەگەڕایەوە.

لەمیانەی ئەو مانگانەدا، کاتێ بەکۆڵان و کێڵگەکانی ئاسیزیدا دەگەڕام، یاخود لە تابلۆکانی کۆشکە مەزنەکەی ئەم گەدایە ورد دەبوومەوە، بیرم دێ هەوڵم دەدا چەندێک لەتوانامدا بێ بەئاوها بەهارێک یان بەپاییزێکی وەکی وی ئاشنابم. ئەو ساڵانە چ ساڵانێکی سرک و پڕ لەپەرۆشی بوون، هەموو بەیانییەک خۆشحاڵ و نائومێد هەر لە سپێدەوە دەچوومە دەرێ و بەو دەڤەرە پیرۆزەدا دەگەڕام، هەستم هەر وەک هەستی جحێڵانی تر بوو، وەک هەستی ئەو جحێڵە ئەسپارتییە بوو کە گۆشتی رووتی جەستەی نایە بەردەم ڕێوی و لەگەڵ کوت کوتکردنی جەستەشیدا نە قسەیەکی کرد و نەهاوارێکی لێ بەرز بۆوە، ئازاری دەچەشت و شانازی بەوەوە دەکرد کە توانیویەتی بەسەر ئازارەکانیدا سەرکەوێ.

بەڵام بێ ئەوەی خۆم بمەوێ، ڕوخسارم نهێنیی هەوڵ و عەزامی ئاشکراکردبوو، چونکە ڕۆژێکیان بەتێپەڕین بەدەروازەی قەدیس کلارادا شارم جێ هێشت. پیاوێکی باڵابەرز و باریکەلە - کە قژە زەردەکەی ماش و برنجی ببوو- هاتە سەر ڕێگەم. گەرچی زۆر جاران ئەو پیاوەم بینیبوو وەک من بەم دەڤەرەدا پیاسەی دەکرد، بەڵام چ قسەیەکمان لەگەڵ یەکدیدا نەکردبوو، هەر کاتێ بەیەک گەیشتبووین، لە ڕووی ئەدەبەوە زەردەخەنەمان بۆ یەکتر کردبوو، پاشان ئیدی هەریەکەمان بەڕێگەی خۆیدا ڕۆیشتبوو، وەک بڵێی هیچ کاممان نەیویستبێ تەنهایی و ئارامیی ئەوی تر تێکوپێک بدات.

بەڵام ئەمڕۆ بەیانی، ئەم پیاوە غەریب و نەناسە ڕاوەستا، تەماشایەکی کردم و پاش ساتێک دوودڵی، پرسی: "حەز دەکەیت پێکەوە پیاسەیەک بکەین؟"

- "بەڵێ حەز دەکەم."

دوای ئەوەی چەند هەنگاوێکمان نا، گوتم: "من خەڵکی گریکستانم، بۆ ئاسیزیی هاتم و عاشقی قەدیس فرانسیسکۆس بووم!"

وەڵامی دامەوە: "منیش خەڵکی ئەوسەری ئەوروپام، خەڵکی دانیمارکم، منیش هەر عاشقی فرانسیسکۆس بووم، ساڵانێکە لێرە لە ئاسیزیی دەژیم، ناتوانم جێی بێڵم، ناوم جۆرگنسنە."

ڕاچڵەکیم و گوتم: "هەمان ئەو کەسەی ئەو کتێبە نایابەی لەبارەی قەدیس فرانسیسکۆسەوە نووسیوە؟"

جۆرگنسن زەردەخەنەیەکی تاڵی هاتێ و سەری بەنیشانەی بەڵێ ڕاوەشاند: "کێ دەتوانێ حەقی تەواو بەفرانسیسکۆس بدا؟ تەنانەت (دانتی)یش نەیتوانی. سروودی یانزەهمی پارادیزۆ(*)ت خوێندۆتەوە؟"

خەنی بووم، ڕێک لەو ڕۆژانەدا ئەڤینێکی مەزنم بۆ ئەو فەسڵە تێدا خولقابوو، هەروا لە پیاسەکانی تەنهاییمدا بەشەقامەکانی ئاسیزیی یاخود ئاواییەکانی دەوروبەردا، بەزۆری سێ بەیتی یەکەمی ئەو سروودەم لەبەرخۆوە دەگوت:

ئەی چارەسەری نائاقڵانەی فانییان
چ درۆزنانەیە بیانووگەلێک کە
واتان لێ دەکا باڵەکانتان رووە و زەلکاو لێک دەن!

کوتوپڕ بەژێر باڵی شیعر و لە هاوئاهەنگییەکی برایانەدا، پێکەوە کەوتینە خوێندنەوەی ئەم شیعرە قووڵە. ڕێگەیەکی بەرزمان گرتەبەر کە دەینۆڕی بەسەر خوانی پڕ لەنیعمەتی ڕەز و چڕە زەیتونستانەکاندا. هەنووکە خۆر دیار و دونیای ڕووناک کردبۆوە و پڕی کردبوو لەسێبەری درێژدرێژ. ماوەیەک بێدەنگ بووین، دواجار هاوڕێکەم ڕووی تێ کردم و پرسیی: "بۆچی فرانسیسکۆست خۆشدەوێ؟"

بەڵام یەکسەر لە پرسیارەکەی ژێوان بۆوە و گوتی: "ببوورە، ئاگام لەخۆم نەبوو!"

وەڵامیم دایەوە: " ویم لەبەر دوو هۆ خۆشدەوێ. یەکەمیان لەبەر ئەوەی شاعیرە، یەکێکە لەگەورەترین شاعیرانی پێش ڕێنیسانسە. بەداهاتنەوە بەسەر ناچیزەترین مەخلوقاتەکانی خواوەندا، توخمی نەمری ناخیانی، واتە نەغمەیانی دەژنەفت!"

جورنگسن پرسی: "ئەی هۆی دووەم؟"

- "دووەمیان، ویم خۆشدەوێ لەبەرئەوەی لەڕێی ئەڤین و تەریقەتی زوهدەوە، ڕۆحی وی توانیویەتی واقیعییەت ببەزێنێ. برسێتی، سەرما، نەخۆشی، گاڵتەجاڕی، زوڵم و زۆر و دزێوی- هەموو ئەو شتانەی کە مرۆگەلی بێ باڵ ناویان ناوە واقیعییەت-. هەروەها توانیویەتی سەرکەوێ لە گۆڕینی ئەم واقیعییەتە بەخەونێکی بەچێژ و هەستپێکراو و ڕاستەقینەتر لە خودی حەقیقەت. وی ئەو نهێنییانەی کەشف کرد کە کیمیاگەرانی سەدەکانی ناوەڕاست بەپەرۆشەوە لەدووی دەگەڕان، واتە گۆڕینی ناچیزەترین کانزا بەزێڕی ساخ.. چۆن؟ چونکە کیمیا لای فرانسیسکۆس شتێک نەبوو مەحاڵ و بەدەر لەئینسان کە تا بەیەکدادانی یاسا سروشتییەکان بتوانرێ دەس بخرێ، بەڵکو کیمیا خودی دڵی وی بوو. بەم پێیە لەڕێی ئەم موجیزەی

(*) بەهەشت، بەشێکی کۆمیدیای خواوەندیی، شاکاری دانتی.

کیمیا عیرفانییەوە واقیعییەتی دەستەمۆ کرد، بەشەرییەتی لەچنگی ناچاریی رزگارکرد و تەواوی جەستەی کردە رۆح. قەدیس فرانسیسکۆس بۆ من ژەنەراڵێکی مەزنە کە لەشکری ئینسانی بۆ سەرکەوتنێکی نامەرجدار رێنوێنیی کرد!"

– "هەر ئەمە؟"

وەڵامیم دایەوە: "دەزانم دەتەوێ پرسیاری چیم لێ بکەیت، نا، چ شتێکی تر نا، ژەنەراڵ و شاعیر، لەو دووە زیاتر چ شتێکی تر نا!"

هەمدیس بێدەنگ بووینەوە. بەڵام جۆرنگسن خێرا گوتی: "ئەمە بەس نییە!" خەریک بوو وەڵام بدەمەوە، بەڵام ددانم بەخۆمدا گرت، ئاخر ترسام نەبا قسەیەکی خەراپ بەزارمدا بێ. جۆرنگسن وەک بڵێی قسەیەکی نەگوتراو تەواوکات، گوتی: "لەبەر ئەمەیە روخسارت ئاوها ماندوو دیارە، تۆ هێشتا لەململانێدایت، دەستت بەرزگاری نەگەییوە، ئەم ململانێیەش رۆژ بەرۆژ ماندووت دەکا، هەر لەبەر ئەم هۆیەش بوو ئەم بەیانییە رامگرتیت و لەگەڵتدا کەوتمە قسان!"

بەدەنگێکی خۆنەویستانە، دەنگێک پڕ لە تووڕەیی و گاڵتەجاڕی لێم پرسی: "با وا دانێین تۆ دەتوانیت لەو ململانێیەدا یارمەتیم بدەیت!"

هەستم بەشەرم کرد، ئاخر هەندێ جار بەرلەوەی رۆحمان دەرفەتی کۆنترۆڵکردنی جەستەی دەسکەوێ، قسە لە زارمانەوە دەردەپەڕێ.

جۆرگنسن گوتی: "خۆت کۆنترۆڵکە، من ناتوانم یارمەتیت بدەم، لەسەر هەموو مرۆڤێک پێویستە رێگەی تایبەت بەخۆی بدۆزێتەوە و خۆی رزگار کا. لەچیی؟ لە زوو تێپەڕ، لە زوو تێپەڕ خۆی رزگار کا و نەمری بدۆزێتەوە!"

هێشتا تووڕەیی بەری نەدابووم. گوتم: "بەڕوخساری هێمن و رێڕۆیشتنی ئارام و دڵنیا و دەنگی هەمیشە خۆشتەوە وا پێدەچێ رێگەی خۆت دۆزیبێتەوە. چ گومانی تێدا نییە کە بەهاوسۆزی و دەشێ بەبەزەییشەوە لە ئێمەمانان، ئێمەمانانێک کە هێشتا لەململانێداین، بنۆڕیت. دەشێ تایبەتمەند بەسیفاتی هاوسەنگەوە لەدایک بووبیت و هەرگیز تامی ململانێت نەچەشتبێ!"

جۆرگنسن راوەستا و بۆ ساتێک سەیری کردم، ئەمجار بەحیرسەوە دەستی بۆ رایەڵ کردم و قۆڵی گرتم، وەک بڵێی دەستی خنکاوێک بگرێ، گوتی:" تۆ هێشتا جحێڵێت، خۆنەویستیت کەمە، هێشتا داوای یارمەتیکردن بەشیاوی شان و شەوکەتی خۆت نازانیت! روخسەتم بدە شتێکت پێ بڵێم، نا... من تایبەتمەند لەدایک نەبووم، گەلێک باش لە مانای عەزاب و تێکۆشان و لەخۆباییبوون دەگەم، رۆمانگەلێکی پڕ لە هەست و ئەڤین و گاڵتەجاڕیم نووسیوە. ئیدی لەگەڵ رۆژاندا هونەرم زۆر پێ سنووردار بوو، خۆم بۆ زانست تەرخان کرد و بوومە لایەنگیری توندڕۆیی داریونیزم و هەر بیرێکی دژە مەسیحییەت. دەمویست حوکمەت، کڵێسا، رەوشت و تەواوی کۆتەکان بپسێنم. ئیدی لەسەر عەرشەکەم لە دڵی ژیاندا دانیشتم و جەنگم دژی دوژمنی دێرین راگەیاند، دوژمنی دێرین ناوێک بوو کە لە خواوەندم نابوو. دەمنووسی، لە هەموو جێگەیەک نوتقم دەدا، ئاڵا بەدەست رام دەکرد و هەر رام دەکرد، بەڵام لە

ناکاوێکڕا راوەستام و بێدەنگ بووم، نەخۆشییەکی نەناسراوو پێشبینینەکراو چنگی بەدڵمدا کرد، سەرچاوەکەیم نەدەزانی، دەشێ لە تەواوی هەموو ئەو ماوەیەدا هەر لەناخمدا بووبێ و چاوەڕێی هاتنی دەورەکەی بووبێ. بۆ ئەوەی لەهاوڕێیان و لەئاکارە دێرینەکانی خۆم راکەم، دانیمارکم جێهێشت و سەفەرم بۆ گریکستان کرد و لەوێوە چوومە ئیتاڵیا و ئیدی هاتم بۆ ئاسیزیی..."

زەردەخەنەیەکی هاتێ و پاشان گوتی: "ئەوە بەر لە سی ساڵ بوو، ئەو سی ساڵەم لێرە، لەژێر سایەی فرانسیسکۆسدا گوزەراند، سوپاس بۆ خودا!"

لەناوەوەڕا وورووژابووم.گوتم: "ئەدی پاشان؟ جگە لەفرانسیسکۆس چ کتێبێکی تری تۆم نەخوێندۆتەوە!"

– "ئەمە باشتر. کتێبێکی سەفەرنامەم چاپ کردووە تیایدا لەو هەستە دەدوێم کە لە کاتی بینینی شارە دێرینەکان بەکۆشک و کڵێسا و تابلۆکانیانەوە تێمدا وورووژاوە. پێشتر چووبووم بۆ دەیری فیرقەی (بەندیکت)، بەڵام ترساندمی و رۆژی دواتر یەکسەر گەڕامەوە، گەرچی کە رێوڕەسمی عیبادەتی رەهبانان بۆ من جیلوەیەکی سەرنجڕاکێشی هەبووە و پێچەوانەی شێوازی ژیانم بووە، هەرچەند بۆ یەکەمین جار توانای ئەوەی پێ بەخشیبووم پێم بسەلمێ کام رێگە دەچێتەوە سەر بەختەوەری، بەڵام لەگرتنەبەری ئەو رێگەیەدا دوودڵ بووم!"

جۆرگنسن ئاوڕی دایەوە و بەخەنیبوونێکی فرەوە ئاماژەی بۆ ئاسیزیی پیرۆزکرد بەدیوارگەلی دێرینی رۆکاگراند و ئەکرۆپۆلۆس و کڵێسای مەزن و لەقەڵاچووی قەدیس فرانسیسکۆسەوە. پرسی: "مۆڵەت دەدەیت بگەڕێینەوە و ببینین؟"

گەڕاینەوە و ئەو رێگەیەمان گرتەبەر کە دەچۆوە ئاسیزیی، جوتیارانی لاواز و چاوان هەڵایساو بەلاماندا تێدەپەڕین، لە دوای (گا)کانەوە گای سپی و بەئەمبیریا ناسراو، لەژێر قورسایی گاسندا خاو و خلیچک دەڕۆیشتن، قۆچە چەماوەکانیان

بەگوڵە گەنم رازابۆوە، کیژە جوتیارێکی قژ رەش و شەبەقڕەنگ سڵاوی لێ کردین: Pax et bonum جورگنسۆنیش بەشێوازی مەزەبیی فیرقەی فرانسیسکۆسیی سڵاوەکەی سەندەوە، پاشان ئاماژەی بۆ کۆشکی مەزنی سەڵتەنەتیی کرد لە دامێنی ئاسیزیی. نوێژخانە چکۆڵەکەی فرانسیسکۆس (پۆرتیۆنکولا)ی لەناودا بوو. گوتی: "لەوێ لە پۆرتیۆنکولا، بەتەماشاکردنی قەدیس و بینینی پێنج زامەکەی جەستەی، بۆ یەکەم جار بەناچاری کڕنۆشم برد، بەڵام هەستم بەشەرمکرد، بەتوڕەیی هەستامەوە سەرپا و ئەوێم جێ هێشت. هەمیشە بەتووڕەیی لەخۆم دەپرسی: چیی وای لێ کردم سوژدە بەرم؟ چیم بەسەر هاتووە؟ بەڵام لە هەمان کاتدا ئارامییەکی لە ڕادەبەدەر سەراپای بوونمی لەخۆگرت. هەمدیس لەخۆم پرسی: بۆچی؟ بۆچ دەبێ ئاوها ئارامییەک هەست پێ بکەم؟ لەراستیدا ئەم بەختەوەرییە لە هەموو ئەو لەزەتانەی تێپەڕاندبوو کە تا ئەو ساتە تامم کردبوون. لەگەڵ ئەمەشدا، شتێک لەناخمدا هەبوو کە نەیدەویست باوەڕبێنێ، رقی لەهەر شتێک بوو لەسەروو سروشتەوە بێ، باوەڕ و متمانەی تەنێ بەیەک شت هەبوو، بەئەقڵی ئینسان و ئەوەی ئەقڵ دەیگوت. ئەمە بوو کە لەبەر دەرکی دڵمدا راوەستاو و

نەیدەهێشت موجیزەی لێ بێتە ژوورەوە!

هەر کە بینیم سەرلەنوێ بێدەنگ بوو، بەنائارامی پرسیم: "باشە ئەدی دوایی؟ چۆن رزگاریت بەرەو روو هات؟"

– "وەک هەمیشە ئارام و بێ هاتوبات، تەواوێک وەک گەیینی میوە و شیرین و ئاوداربوونی، دڵی منیش هەر ئاوها شیرین و ئاوداربوو. کوتوپڕ هەموو شتێک بەلامەوە ساکار و یەقیناوی وەدیارکەوت، ئازار و دوودڵی و شەڕەکان بنەبڕ بوون، لەبەر پێی فرانسیسکۆسدا دانیشتم و چوومە بەهەشت. فرانسیسکۆس، خودی فرانسیسکۆس- برای دەرکەوانی بەهەشت- دەرگای لێ کردمەوە.

دواجار لە ئاسیزیی نێزیک بووینەوە، خۆر بەسەر قەڵا خوێنڕەنگ و نیوە وێرانەکەی شاردا پرشنگی دەدا، زەنگی چکۆڵە و گوێنەوازی قەدیس کلارا شاد و وەک کەوی چیایان دەیقاسپاند.

جۆرگنسن گوتی: "دەبێ بمبووریت لەبارەی خۆمەوە زۆر دوام، ئەو قسانەم بەددانپیانان لێ وەرگرە، تەمەنم لە تۆ زیاترە و چێژ لەوە دەبینم لای خەڵکانێک ئیعتیراف کەم کە بەتەمەن لەخۆم چکۆڵەترن، چونکە دەشێ ئەمە تاقە جۆرێکی ئیعتیراف بێ کە ئیستیفادەی هەبێ!"

بۆ ئەوەی ورووژانی خۆم حەشاردەم، بەپێکەنینەوە گوتم:" وەی چ دەبوو گەر هەر بەڕاستی فرانسیسکۆس دەرکەوان با! چ خۆشییەک! قەدیسان و گوناهباران و باوەڕداران و کافران، تەنانەت ڕێگەی بەملیۆنێرەکانیش دەدا بچنە بەهەشت. بەڵێ، ڕێگەی بەنەفرەتاویترین بوونەوەریش دەدا، ڕێگەی بەمشک و کرم و کەمتیارەکانیش دەدا!"

جۆرگنسن بێ ئەوەی زەردەخەنە بیگرێ، گوتی: "ئەوکات دەبووە ئاژاوە، نەک هەر ئاژاوە، بەڵکو دەبووە ناعەدالەتیش!"

بەژێر دەروازەی قەڵاکەدا تێپەڕین، دەیری قەدیس کلارا لای چەپمانەوە و ئەو خانووەش کە منی لێ دەژیام لەلای راستمانەوە.

هاوڕێکەم گوتی: "لەگەڵتا دێم تا سڵاوێک لە کۆنتیسەی پیر بکەم، یەکەمین جارم لەیادە کە بینیم، شۆخترین ژنە خانەدانی ئاسیزیی بوو، بەجحێڵی بێوەژن کەوت و ئیدی هەرگیز شووی نەکردەوە. بیرم دێ بەسواری ئەسپێکی سپی دەچوو بۆ سەردانی موڵکەکانی- زەیتونستان و رەزەکانی- گەر لەڕۆژگاری سان فرانسیسکۆسدا ژیابا، ئەوا رەنگە ببوایەتە قەدیسە کلارای وی!"

– "باوەڕ ناکەم هەمان باوەڕی مەزەبیی تۆی هەبووبێ!"

جۆرگنسن وەڵامی دایەوە: "ئەی مەگەر روخساری نابینی چەندێک نوورانییە!"

بەپێپلیکانەکاندا سەرکەوتین، هەوای کۆشکە گەورەکە سارد و لەژوورەکەی کۆنتیسە ئاگرێک پێکرابوو. ئارمێلیندای کارەکەری خەریکی ئامادەکردنی سفرە و هێنانی قاوە و شیر و نانی گەنم بوو بۆ خانمەکەی. کە ئێمەی بینی دوو فنجانی تریشی دانا. دانیشتین.

بەڵێ، هەر بەڕاستی لەروخساری ساڵخوردەی ئۆرستۆکراتیانەیەوە نوور پرشنگی دەدا، چاوانی رەش و

گەورەی پارێزراو بوون لەغەدری زەمەن. دەرگای ئەوسەری باخەکە کرایەوە، تەڵانێکی شکۆفەکردووی گوڵەباخ لەژێر تیشکی هەتاودا دەدرەوشایەوە. کۆنتیسە پرسی: "ئێوە هەردووکتان بەو بەیانی زووە بۆ کوێ چوون؟ دڵنیام لەبارەی قەدیس فرانسیسکۆسەوە دەدوان!"

جۆرگنسن بەپێکەنینەوە سەیرێکی کردم و گوتی: "ئەدی تۆ لەکوێوە دەزانیت؟"

کۆنتیسە پێکەنی و گوتی: "چونکە ساتێک لەمەوبەر، کاتێک چوومە باخچەکە، لە دوورەوە ئێوەم بینی بەرەو ئێرە دەهاتن و هەردووکتان بلێسەتان تێوە ئاڵابوو!"

***

چەند رووناک ئەو رۆژانەم بەتەواوی وردەکارییەکانیانەوە وەبیر دێنەوە. من داوای یارمەتیم لەفرانسیسکۆس نەکردبوو، کەچی ئەو لە پێشمەوە رای دەکرد تا رێنوێنیم کات. چ دەبوو گەر گوڕم تێدابا، ئاخر کە لەدوورەوە دەمبینی باوەشی بەگەڕەکاندا دەکرد، دڵتێکەڵاتن و ترس باڵیان بەسەر بوونمدا دەکێشا، کاتێک دەمبینی بەپێی پەتی دەگەڕا و مەوعیزەی دەدا و لە هەمان کاتیشدا خەڵکی هوهایان لێ دەکێشا و بەردبارانیان دەکرد و ئەمیش نوور لەڕوخسارییەوە پرشنگی دەدا، ئیدی دڵم دەکەوتە بەرگری، لەگەڵ ئاگاییمدا بەناچیزەییم، بەخۆم دەگوت: "هەموو شتێک و ئەوە نا، باشتر وایە ئینسان لەشەهیدبوونێکی ناکاودا تیابچێ، ئاخر رووبەڕووبوونەوەی بەردەوام لەگەڵ سووکایەتی و گاڵتەجاڕیدا لەسەروو حەوسەڵەی منەوە بوو. هەمیشە پەیوەندیی راستەوخۆم بەخەڵکەوە، پەستی و بێزاری لێ کەوتۆتەوە. خەنی دەبووم بەپێی توانای خۆم یارمەتییان بدەم بەڵام لەدوورەوە، هەمووانم خۆشدەویستن و هاوسۆزیم بۆ هەمووان هەبوو، بەڵام هەر کاتێک لێیان نێزیک بوومەتەوە مەحاڵ بووە بتوانم خۆم لەبەر زوبان درێژییاندا راگرم، ئەوانیش هەمان هەستیان دەکرد و ئیدی جیا دەبووینەوە. ئاخر من ئەڤینێکی بەلرفەم بۆ بێدەنگی و تەنهایی هەیە، دەتوانم بەسەعات لە ئاگر یاخود لەزەریا بنۆڕم، بێ ئەوەی پێویستم بەچ هاودەمێکی تر هەبێ.

ئەم دووە هەمیشە یارانی بەوەفا و ئازیزم بوون، هەر کاتێ عاشقی ژنێک یاخود ئەندێشەیەک بووبم، لەبەر ئەوە بووە لە ژناندا سیفەتی سەرەکیی ئاگر و زەریام بینیوەتەوە.

زیاتر لەمە (وام بەخۆم دەگوت تا پاساو بۆ نەتوانینم بێنمەوە لەگرتنەبەری رێی هەڵگژانەکەی فرانسیسکۆس) چۆناوچۆنیی ئەم گەدای خواوەندە، ئەم دۆن کیشۆتە ئاسمانییە، بەهەمان ساکاری و سافیلکەییەوە، بەهەمان سەفا و ئەڤینەوە – دەتوانێ لەم سەردەمی مەمون(*) و مولوخ(**)ەی تیایدا

(*) مەمون: زاراوەیەکی سریانییە بەمانای دەوڵەت. ئەهریمەنی تەماع و ساماندۆستیی.

(**) مۆلۆخ: خوواوەندێکی سامییە کە دەبوو بۆ پەرستنی، منداڵانی بۆ سەربڕدرێن. ئەم بتە لە مس دروستکراو و لەسەر کورسییەکی مسین دادەنیشێنرا، کورسیی و بتەکە کلۆر بوون و لەو کلۆرایییەدا ئاگر دەکرایەوە و هەر کە پلەی گەرماکەی دەگەییشتە رادەی سووربوونەوە، قوربانییەکەی دەخرایە سەر و یەکەندەردوو دەبرژا.

دەژین، هەمدیس لەسەر ئەرز دەرکەوێتەوە؟

ئەمەم دووبارە و دووبارە هێنایەوە سەر زوبان تا تەسەللای خۆم بدەمەوە. نەمدەزانی گەدایەکی نوێی خواوەند لەسەر عەرد دەرکەوتۆتەوە و ئەو گەڕانەی دەوریان داوە لە زنجییەکان بوون. گەر لەو رۆژە قەیراناوی و یەکلاکەرەوانەدا لە بەرلین کە هانی دەدام لەورووژانی بوزایی بێمە دەر و بەرەو ناخی جوولەی شۆڕشگێڕانە هەنگاوبنێم، سەرنجم لێ دابا، ئەوا زیاتر لەترسنۆکیی خۆم شەرمەزار دەبووم. دوای ئەوە بەماوەیەکی زۆر سەرنجم لێدا. ئەوە کاتێک بوو کە ئیدی نەمدەتوانی، دەشێ لەبەرژەوەندیشم نەبووبێ رەوتی ژیانی خۆم بگۆڕم. رێگەیەکی تەواو جیاوازم بۆ ئەنجامدانی ئەرکی سەرشانم گرتبووە بەر.

لەو پاش نیوەڕۆیەی مانگی ئابدا، کاتێ ئەو باریکەڕێییەم گرتەبەر کە بەگوندی گونزباخ لە دارستانەکانی ئالستیا کۆتایی دەهات، لێوڕێژبووم لە وروژان. قەدیس فرانسیسکۆسی سەردەمەکەی ئێمە(*) خۆی دەرگاکەی کردەوەو دەستی بۆ رایەڵکردم. دەنگی قووڵ و گەرم، دیقەتی دام و لەودیو سمێڵە ماش و برنجیی و پڕەکەیەوە زەردەخەنەیەکی هاتێ. بینیبووم جەنگاوەرانی کریتیی رێک وەک ئەو بوون، تژیی لە میهرەبانیی و لە ئیرادەیەکی پتەو.

قەدەر وای خواست ئەم ساتەوەختە پیرۆزە پێشبێ. دەرکی دڵمان بەڕووی یەکتردا کردەوە، تا شەو پێکەوەماینەوە و لەبارەی مەسیح، هۆمەر، گەڕەکان و سیپاستیان باخ ەوە دواین. دەمەو ئێوارە بەرەو کڵێسا چکۆڵەکەی گوند کەوتینە رێ.

بەدرێژایی رێگە پێی دەگوتم: "وا باشترە بێدەنگ بین!" وروژانێکی قووڵ روخسارە گرژەکەی پۆشیبوو.

بەرەو ئۆرگەکە چوو تا مۆسیقای باخ بژەنێ، دانیشت، وابزانم ئەو ساتەوەختە لە بەختەوەرترین ساتەوەختەکانی ژیانمە.

لەرێی گەڕانەوەدا، گوڵە کێوییەکم لە قەراغی جاددەکە بینی، ڕاوەستام تا لێیکەمەوە. دەستی گرتم و گوتی: "لێی مەکەرەوە، ئاخر ئەو گوڵە زیندووە، دەبێ حورمەتی ژیان راگریت!"

مێروولەیەک بەیەخەی چاکەتەکەیدا دەچووە سەرێ و دەهاتە خوار، بەمیهرەبانییەکی لەڕادەبەدەرەوە مێروولەکەی گرت و لەسەر ئەرزەکە، لە جێگەیەک کە کەس پێی پێدا نەنێ، داینا. گەرچی هیچی نەگوت، بەڵام گوتەی (مێروولەی برا) بەسەر زارییەوە بوو. ئەمە گوتەیەک بوو لەو گوتە خۆشانەی کە لە ئاسیزیی باوانییەوە بۆی مابۆوە.

کە شەو داهات لەیەکتر جیابووینەوە و من گەڕامەوە بۆ تەنهاییم. بەڵام هەرگیز ئەو رۆژەی مانگی ئابم لەبیرەوەریدا نەسڕرایەوە. ئیدی من تەنها نەبووم، بەڵکو ئەم تێکۆشەرە، بەدڵنیاییەکی تۆکمە و بەهەنگاوی پتەو و جحێڵانەوە لەگەڵمدا رێی دەکرد، گەرچی رێگەی ئەو رێگەی من نەبوو، بەڵام

(*) کازانتزاکیس رۆمانی (فرانسیسکۆس... قەدیسی من)ی پێشکەش بەئالبێرت شوایتزەر کردووە و بەفرانسیسکۆس، کوڕی ئەم سەردەمەی ئێمە ناوی بردووە.

تەماشاکردنی وی کە ئاوها بەباوەڕ و سەرسەختانە بەمیعراجی خۆیدا هەڵدەگژا، بۆ من تەسەللایەکی مەزن و وانەیەکی باڵا بوو. ئیدی لەو رۆژەوە بەدوا، باوەڕم بەوە هێنا کە ژیانی قەدیس فرانسیسکۆس حەکایەتی پەرییان نییە، لەوە بەدوا دڵنیابووم لەوەی کە هێشتا ئینسان دەتوانێ لەسەر ئەرز موجیزە بخولقێنێ. من موجیزەم بینیبوو، دەستم تێوەدابوو، لە تەکیدا دوابووم، ئێمە پێکەوە پێکەنیبووین و هەر پێکیشەوە بێدەنگ ببووین.

لەو رۆژەوە بەدوا، دڵم هەرگیز نەیتوانیوە ئەو دوو روخسارە لەیەکتر جیاوەکا. ئەو دوو روخسارە ئەفسوونگەرەی کە لە زەمەنی فانیی سڕرابوونەوە و یەکگرتنێکی لەجیابوونەوە نەهاتوو لەئەبەدییەتدا، واتە لە سینگی خواوەندا، یەکانگیری یەکدی ببوون. ئاخر ئەو دووە وەک دوو برا لەیەک دەچن: قەدیس فرانسیسکۆس و ئالبێرت شوایتزەر(*). هەردووکیان ئەڤینێکی میهرەبانانە و پڕ شەوق و شۆریان لەگەڵ سروشتدا هەیە، شەو و رۆژ سروودی سوپاسگوزاریی بۆ خۆری برا و مانگ و زەریا و ئاگری خوشک لە دڵیاندا دەنگ دەداتەوە. هەریەکەیان گەڵایەکی بەسەر پەنجەکانی گرتووە و لەگەڵ بەرزکردنەوەیدا بۆ رووناکی، تیایدا موجیزەی تەواوی کەون دەبینێ.

هەردووکیان هەستێکی ناسک و پڕ دڵسۆزیی نەوعدۆستییان بۆ ئینسان - مار و مێروو- هەموو ئەوانەی دەژین و هەناسە دەدەن، هەیە. هەردووکیان بەچاوی تەقەددوسەوە لە ژیان دەنۆڕن، هەردووکیان کاتێ بەسەر بوونەوەری زیندوودا دادێنەوە و وێنەی ئەفرێنەر بەتەواوی کەماڵەوە لە چاوانیاندا دەبینن، ئیدی لەخۆشییاندا لەرز دایاندەگرێ، لەمار و مێروو ئینسان دەنۆڕن، دەگەنە ئەوەی (گەیشتنێکی خۆشحاڵانە) کە هەموو شتەکان برای یەکن.

سۆز و میهرەبانی (لەپۆشاکی کاردا) بۆ هەر تشتێک ئازار بچێژێ لای ئەو دووانە یەکسانە، هەردووکیان گەڕەکانیان هەڵبژارد، قووڵترین و ترسناکترین هەڵدێری کوێرەوەری و عەزاب: یەکێکیان گەڕە سپی پێستەکان و ئەوی تریشیان گەڕە رەش پێستەکانی ئەفریقا. گوتم سۆز و میهرەبانی، بەڵام زاراوەی (میتا) شیاوترە. ئاخر تەنێ ئەم زاراوە بوزاییە دەتوانێ بەڕاستی گوزارشتکەری ئازاری هەستێک بێ کە عەزابی ئینسان لەو دوو برایەدا دەورووژێنێ. لە میهرەبانی و سۆزدا دوالیزمێک هەیە، کەسێک کە ئازار دەچێژێ و کەسێکیش کە سۆزی بەرامبەری هەیە. لەلایەکی تر، لە میتادا هاوگونجانێکی وەها هەیە. کاتێک گەڕێک دەبینم هەست دەکەم خۆم گەڕم. (سری السقتی) سۆفی سەدەی نۆیەم لەم بارەیەوە دەڵێ: "لەنێوان دوو کەسدا چ ئەڤینێکی تەواو بوونی نییە، کاتێک نەبێ کە هەریەکەیان ئەوی تر بە(ئەی من) بانگ دەکا!"

دێوانەیی مەلەکوتی لە هەردووکیاندا یەکسانە - چاوپۆشین لەهەوەسەکانی ژیان، قوربانیدان بەمرواری گچکە لەپێناو مرواریی گەورەدا، دوورکەوتنەوە لەرێگەی هەموار کە بەبەختەوەریی هەرزان کۆتایی دێ و

(*) ئالبێرت شوایتزەر- پزیشک و مۆسیقار و پیاوێکی ئایینی فەرەنسایی کە نەخۆشخانەیەکی لە گابۆن رۆناو ساڵی خەڵاتی وەرگرت.

هەڵبژاردنی ڕێگەی ناهەموار و بەردەڵان کە لەنێو دوو هەڵدێرەوە بەرەو ترۆپکی دێوانەیی مەلەکوتی هەڵدەگژێ- دێوانەیی هەڵبژرادنی ئازادانەی مەحاڵ.

خۆش تەبعیی بێ فرتوفێڵ لەهەردووکیاندا یەکسانە: پێکەنین لەدڵی چاکەخوازییەوە دەتکێ، خۆشحاڵیی کیژی ئازیزی ڕۆح شەلاڵە لە نیعمەت، قودرەتی دیتن و قەبووڵکردنی واقیعییەتی ڕۆژانە بەمیهرەبانی و لێک حاڵیبوونەوە. ئەسپارتییە مۆنەکان میحرابێکیان بۆ خواوەندی پێکەنین ڕۆنا، ئاخر بێ ئاڵووالایی ڕەها هەمیشە کۆمەک لە پێکەنین دەخوازێ، چونکە تەنێ پێکەنینە لە توانایدایە یارمەتی ڕۆحێکی قووڵ بدا تا بەرگەی ژیان بگرێ. خواوەند دڵی شادی بەم دوو برایە عەتا فەرمووە، هەر لەبەرئەمەیە ئەوان بەشادی بەرەو ترۆپکی هەوڵی خۆیان، بەرەو خواوەند سەفەردەکەن.

هەردووکیان عیشقێکی پڕ شۆریان بۆ مۆسیک هەیە. ئەوەی (تۆماس)ی خەڵکی سیلانۆ لەبارەی یەکێکیانەوە گوتی، لەبارەی ئەوی تریشیانەوە بەتەواوەتی ڕاستە:(پەردەیەکی گەلێک تەنک برا فرانسیسکۆس لە ئەبەدییەت جیادەکاتەوە. بۆیە وی هەمیشە نەغمەی خواوەندانەی لەم پەردە تەنکەوە دەژنەفت.) بەگوێڕادێران بۆ ئەم نەغمەیە، هەردووکیان پڕ دەبوون لە چێژ و نەشوە: (فریشتەگەلێک کە لە خەونەکانمدا ڤیولا دەژەنن، گەر تەنێ یەک جاری تر کەوانەکانیان بەسەر ژێکانیاندا هێنابا، ئەوا هێند بەختەوەر دەبووم کە ئیدی ڕۆحم خۆی لە دیلیی جەستە ئازاد دەکرد!) یەکەمیان وای دەگوت، دڵنیام دووەمیشیان لە کاتی ژەنینی مۆسیکی (باخ)دا ئاوها بەختەوەرییەک لەخۆوەی پێچاوە.

هەردووکیان کیمیایان هەیە، ئەوەی کە ناچیزەترین کانزا دەکاتە ئاڵتون و ئاڵتونیش دەگۆڕێتە جەوهەری ڕۆح. ئەوان نەخۆشی، برسێتی، سەرما، زوڵم و زۆر، دزێوی- واقیعییەت لە ترسناکترین ڕوخساریدا- وەردەگرن و دەیگۆڕنە واقیعییەتێکی واقیعیتر کە هەناسەی ڕۆح تیایدا هەڵی کردبێ. نا، هەناسەی ڕۆح نا، بەڵکو هەناسەی ئەڤین- خۆری ئەڤین لەدڵی ئەواندا- وەک خۆری ئاسمانی ئیمپریاتۆریەتە مەزنەکان هەرگیز ئاوا نابێ.

***

بەڵام زۆر درەنگ لەهەموو ئەمانە گەیشتم. لەو ڕۆژە قەیراناوییانەدا لە بەرلین لەمانە حاڵی نەبووم. کاتێ موجیزەی ئینسانیم لە گوندەکەی وی، لە ئالستیا بینی، پەنجەکانم مەرەکەباوی بوون، دێوانەییەکی قووڵ منی بۆ گۆڕینی ژیان بەوشە و لێکچواندن و سەروا ڕاکێشابوو، بۆ ئاستی قاقز ڕەشکەرەوەیەکی تووڕەهات دابەزیبووم (هەنووکەش نازانم چۆن) ئەوەی بەسەرمدا هات تەواوێک هەمان ئەو شتە بوو کە زیاتر لەهەر شتێکی تر ڕقم لێی بوو، واتە دامرکاندنەوەی برسێتیم بەقاقز.

ئەم دوو هەژاری خواوەندە دەیانتوانی لە تاقە بوارێکی ساکار بەڵام زۆر بەنرخدا یارمەتیم بدەن، واتە پیشانم بدەن ئینسان دەتوانێ و پێویستە لەسەری، بگاتە دوورترین خاڵی ئەو ڕێگەیەی کە هەڵی بژاردووە- کێ چوزانێ- دەشێ لەوسەری ڕێگەدا تێکۆشەرانی جۆراوجۆر بەیەک بگەن، بەم پێیە ئەوانم بۆ ببوونە نموونە: نموونەگەلی بەرزی سەر ڕاستی، ئارامی و ئومێد، خودا پاداشتی خێریان بداتەوە. چونکە

ئەم دوو تێکۆشەرە فێریان کردم تەنها لەڕێگەی ئومێدەوە دەتوانین ئەو شتە وەدی بهێنین کە لەودیو ئومێدەوەیە.

ئەوانم کردە سەرمەشقی خۆم و هەوڵم دا بەسەر سروشتی خۆمدا زاڵ بم. ڕێگەیەکم گرتەبەر کە میهرەبانی و تووڕەیی و وشە بڕندەکانی ئەتیکا لەبەردەمما ڕاخرابوو، ماوەیەک هەروام کرد و ژێوانیش نیم. کاتێ بۆ ڕێگەی سروشتیی خۆم گەڕامەوە، هەستم کرد دڵم پڕ بووە لەعەزابی ئینسان و تاقەڕێگەی خۆڕزگارکردنیش ڕزگاریی ئەوانی ترە، یان هەوڵە بۆ ڕزگارکردنی ئەوانی تر -ئەمەش بەسە-. هەروەها بۆم دەرکەوت دونیا واقیعییە نەک تارمایی، ڕۆحی ئینسانیش پۆشراوە بەجەستە- نەک بەو تەرزەی بوزا دەیگوت - پۆشرابێ بە(با).

بەڵام لەو کاتەدا کە هەوڵم دەدا بڕیاری خۆم بدەم، ئەقڵم بەرەنگارییەکی توندی نواند، ئاخر هێشتا خۆی لە جبە زەردەکەی بوزاوە پێچابوو، هێشتا بەدڵمی دەگوت:(بێهوودەیە هەوڵدان بۆ ئەو شتەی دەتەوێ ئەنجامی بدەیت، ئەو دونیایەی تۆ دەتەوێ، دونیایەک کە هیچ کەسێک برسی و سەرمای نەبێ و زوڵم و زۆر و عەزاب نەچێژێ، دونیایەکە بوونی نییە!) بەڵام گوێم لێ بوو دڵم لەقووڵاییی بوونمەوە وەڵامی دەدایەوە: (گەرچی دونیایەکی ئاوهایی بوونی نییە، بەڵام لەبەرئەوەی من دەمەوێ، ئەوا دێتە بوون. من ئەو دونیایەم دەوێ، لەگەڵ هەر ترپەیەکی دڵمدا دەمەوێ، من باوەڕم بەدونیایەکە بوونی نییە. بەڵام بەباوەڕبوون دەیخوڵقێنم. ئاخر هەرچییەک بەقودرەتی تەواو ئارەزوومان نەکردبێ، عەدەمی ناودەنێین!)

وەڵامەکەی دڵم خستمیە تین و تاو. گەر ئەوە ڕاست بێ، ئەوا ئینسان بەرپرسیارییەکی ترسناکی لەسەرشانە بۆ بەرەنگاربوونەوەی تەواوی زوڵم و زۆر و تەواوی نەنگییەکانی دونیا.

***

لەماوەی چەند ڕۆژێکدا، ڕووداوەکان بەڕیتمێکی خێراتر دەچوونە پێش. دەشێ لەبەر ئەوە بووبێ کە دواجار ڕۆحی من ئامادە ببوو، ڕووداو بەدوای ڕووداودا دەهات و منی بۆ بەرەو پێشتر دەبرد، لەهەر کاتێکی تردا با، دەشیا تەنێ بەرووداوی رووتم وەرگرتبان، بەڵام هەنووکە ببوونە گۆشتی جەستەم.

بەیانییەکیان، هێشتا هەڵنەسابووم، هاتوباتێکی کپم ژنەفت، لەدوورەوە دەنگی بۆڕەبۆڕم دەهاتە بەر گوێ، وەک بڵێی لە دوورەوە گایەلێک بەرەو قەسابخانە ببەن و سووسەی پەڕۆ سوورەکەی ملیان کردبێ و ئیدی لە حەژمەتا کەوتبنە بۆڕاندن.

ئەتیکا لە تەختە نوێنەکەی بازی دا، پاڵتۆ شڕەکەی پۆشی و بێ ئەوەی تەماشام کا بەپەلە بەپێپلیکانەکاندا چووە خوارەوە، وردە وردە دەنگی بۆڕە بۆڕەکە نێزیک دەبۆوە، بەرەو پەنجەرەکە رام کرد و کردمەوە، کلوکلو بەفرێکی تەنک دەباری. چیا و زەریاکان لەگریکستان لەڕووناکی بەرەبەیاندا دەدرەوشانەوە، بەڵام ڕووناکی لێرە، کە لەسەر ئەسفالتە بەبەفر پۆشراوەکە دەخلیسکا، زامدار و قوڕاوی دەبوو.

نەئینسانێک و نەسەگێک. شەقام تەواوێک چۆڵ، بەڵام لە دوورەوە، لە هەموو شوێنێکی فەزاوە، تەنها ئەم دەنگی بۆڕەبۆڕە بوو کە نێزیک و نێزیکتر دەبۆوە. چاوەڕێم کرد، وردەوردە جاددە رووناک بۆوە، دوو قژقڕە هاتن و بێ هاتوبات لەسەر درەختێکی بەبەفر پۆشراو نیشتنەوە. ئەوانیش هەر چاوەڕێ بوون.

لەناکاوێکرا ژنێکی باڵابەرز و لاوازم بینی بەقژی ئاڵۆزکاوەوە بەرەو ئەوسەری شەقامەکە رای کرد. نەدەڕۆیشت، بەڵکو بازی دەدا، وەک بڵێی سەما بکات، ئاڵایەکی رەش بەژوور سەرییەوە دەشەکایەوە، رێک لەدوایەوە سوپایەک پیاو و ژن و مناڵ وەدیارکەوتن و لە ریزێکی درێژدا بەناو بەفرەکەدا هاتنە پێش. رووناکی، تەپوتۆزاوی بەسەریاندا هەڵات. جگە لە روخسارگەلی سپی و تووڕە، بەکونی رەشەوە لەجێی چاو، چ شتێکی ترت نەدەبینی. دەتگوت سوپایەک کەللەسەری کوێر و کرمخواردوون و هەر ئەلعان لە گۆڕ هاتوونەتە دەرێ.

هەنووکە رۆشنایی تۆزێک زیاتر خۆی پەخش کرد، دەمتوانی ئاشکراتر دەرەوە ببینم. چەند دووکاندارێک لە دەرهێنانی کلیلەکانیاندا بوون تا دووکانەکاییان بکەنەوە، کە چاویان بەو سوپا دڕندەیە کەوت، دووبارە کلیلەکانیان نایەوە گیرفانیان و خۆیان لەپاڵ دیوارەکاندا پەنادا. ژنەکە ئەو دووکاندارانەی بینی، چووە سەر شۆستەکە و ئاڵا رەشەکەی بەژوور سەریانەوە شەکاندەوە. دەنگێکی زیقن هەوای شەق کرد: "برسیمانە!"

رێک هەر عەینەن لەو کاتەدا سەری هەڵبڕی و منی لەبەر پەنجەرەکەدا بینی و دەمی داپچڕی. مەزەندەی ئەوەم کرد گەرەکییەتی چ بڵێ و زەندەقم چوو. بێ ئەوەی خۆیشم بەتەواوی بزانم دەڵێم چی، هاوارم کرد: "بێدەنگ! بێدەنگ!"

پەنجەرەکەم داخست و لەپاڵ دیوارەکەدا خۆم حەشاردا، منیش رێک وەک دووکاندارەکان بووم، تەواوێک پەشۆکابووم. بەچرپە گوتم: "ئەوانە برسین، ئەوانە برسین، ئەوانە سوپای برسێتین!"

بەدرێژایی ئەو رۆژە نەمتوانی- نەموێرا - بچمە دەرێ. دەترسام نەبا ژنەی ئاڵا بەدەست لە رێگە ببینێ، ئاخر ئیدی ئەمجارە بواری نەدەدام و وشەگەلە فیغاناوی و گورچکبڕەکانی بەسەردا دەباراندم. دەمزانی ئەو وشانە چین، هەر لەبەر ئەمە هەستم بەترس و شەرم دەکرد.

ئەتیکا لای نیوەڕۆ، رەنگ پەڕیو و شەکەت گەڕایەوە، پاڵتۆ شڕەکەی لەسەر ئەرزەکە فڕێدا و بەناو ژوورە تەنگ و تروسکەکەدا کەوتە پیاسە. من لەقوژبنێکدا چیچکەم کردبوو، چاوەڕێ بووم، هەناسە قووڵەکانیم دەژنەفت، کوتوپڕ ئاوڕی دایەوە و ئاماژەی بۆ کردم و قیژاندی: "تۆ دەبێ سەرزەنشت بکرێی، تۆ و هەموو ئەو کەسانەی وەک تۆ کە لە یەک قوماشن، تۆ و هەموو ئەو کەسانەی بێ وەی و خۆش خۆراک و بێ باکن. تۆ دەبوو لە مانای سەرما و برسێتی گەیشتبایت، مناڵگەلێکت هەبان برسی و سەرمایان با، بتویستبا کار بکەیت و کاریان پێ نەدابایت، من چاوەڕێی ئەمە بووم لەتۆ، نەک ئەم شار و ئەو شارکردن و دەم داپچڕین بەدیار مۆزەخانە و کڵێسای کۆنەوە، نەک نووکە نووککردن بەدیار تەماشاکردنی ئەستێرانەوە، گوایە لەبەرئەوەی ئەستێرەکان زۆر جوان و ترسناکن. فەقیر، روانینت داگرە و لەو مناڵانەی بەرپێت بنۆڕە کە وا گیان دەدەن!"

بۆ ساتێک بێدەنگ بوو، پاشان گوتی: "تۆ شیعر دەڵێیت، لەبارەی هەژاری و زوڵم و زۆر و ناپاکییەوە دەدوێی- واتە ئازایەتی قسەکردنت هەیە - بەگۆڕینی ئازاری ئێمە بۆ جوانی، خۆت لەشەڕی ئەو ئازارە رزگار دەکەیت. نەفرەت لە جوانی کاتێک وا لەئینسانێک دەکا ئازاری ئینسانی بیر بچێتەوە!"

دوو دڵۆپە فرمێسک لەچاوانییەوە چۆڕانە خوار، لێی نزیک بوومەوە، دەمویست دەست بەسەریدا بهێنم و ئارامی کەمەوە، بەڵام روخساری گرژکردبوو، پاڵێکی پێوەنام و هاواری کرد: "دەستت لابە!" سەیرکردنێک سەیری کردم، نەک هەر پڕبوو لە بێزاری و سەرزەنشت، بەڵکو شەڵاڵیش بوو لە رق.

خوێن وروژمی بۆ سەرم هێنا و بەتووڕەیی هاوارم کرد: "ئەرێ دەتەوێ چ بکەم؟ من دەتوانم چ بکەم؟ وازم لێ بێنە!"

– "نا، وازت لێ ناهێنم ! تۆ گەرەکتە وازت لێ بێنم، حەز دەکەیت راکەیت. بەڵام من وا ناکەم. ناتوانیت رقت تێدا بورووژێ؟ ها.. باشە من فێرت دەکەم. ناتوانیت بجەنگیت؟ من فێرت دەکەم!"

پێکەنینێک روخساری پۆشی، پێکەنین نەبوو، بەڵکو گرژیی روخساری بوو، هەنگاوێک نێزیکتر بۆوە.

– "ئەو پەندە خۆرهەڵاتییەت بیستووە کە دەڵێ: ئەوەی سواری پڵنگ بێ، ئیدی ناتوانێ لێی دابەزێ؟ دەی تۆ سواری پڵنگ – من – بوویت و ئیدی قەت ناهێڵم دابەزیت!"

دۆڵابە بەتاڵەکەی کردەوە، تۆزێک نان و کەرە و چەند سێوێکی دەرهێنا، تەپاخە نەوتییەکەی داگیرساند و چای دەم کرد. بێ ئەوەی قسان بکەین کەوتینە خواردن. لە برۆکانیم دەنۆڕی کە دەلەرزین، کوپی چاکەی بەرزکردەوە بەڵام بیری چوو بیخواتەوە، ئیدی دەستی لە هەوادا مایەوە، خەیاڵی لە جێگەیەکی تر بوو، ئەندێشەیەک ئازاری دەدا، منیش بەسەرشۆڕی و شەرمەزاری نانەکەم دەخوارد، چونکە هەستم دەکرد ئەم ژنە لە من بەهێزترە.

نانەکەمان خوارد، سەری هەڵبڕی و تەماشای کردم، هەنووکە چاوانی پرشنگیان دەدا و لێوی سوور هەڵگەڕابوو.

– "ببووره کە ئەوها ناشیرین لەگەڵتدا دوام، بەڵام هەر ئەلعان لە سوپای برسێتی گەڕابوومەوە!"

هەستا، چوو بەرەو لای پەنجەرەکەو پەردە دڕاوەکەی دادایەوە، رووناکییەکی ئارام و میهرەبان رژایە ژوورەکەوە. تا تۆزێک بوار بکاتەوە، مێزە چکۆڵەکەی بردە ئەولاوە. پاشان چوو بۆ لای تەختە نوێنەکەوە و چەرچەفەکەی لابرد، بەتیلەی چاو سەیری کردم، قۆپچەی کراسەکەی ترازاند، ئاوڕی دایەوە و سەرنجێکی لێ دام.

بەپێکەنینەوە پرسیم: "خەوت دێ؟"

وەڵامی دایەوە: "نا!" ئەوسا بەدەنگێکی کپ گوتی: "وەرە!"

رۆژی دواتر، بەرەبەیان هەستا و بەپەلە جانتا چکۆڵەکەی کردەوە، بەرەو لای تەختەنوێنەکە هات و خەبەری کردمەوە.

گوتی: "دەڕۆم!"

لەرز دایگرتم و پرسیم: "بۆ کوێ؟"

– "بۆ جێگەیەکی زۆر دوور. مەپرسە ئەو جێگەیە کوێیە. تا دیدارێکی تر ماڵئاوا!"

– "دیداری تر؟ کەنگێ؟"

شانی هەڵتەکاند، شاڵەکەی توند بەسەرییەوە بەست، دانەویوە و جانتاکەی هەڵگرت. پاشان تەماشای کردم، چاوە شینەکانی بێ پرشنگ و تووڕە، لێوە گۆشتنەکەی تژی لە زەردەخەنە. گوتی: "سوپاس بۆ هەموو ئەو شەوانەی پێکەوە بووین، ئەرکی خۆمان بەتەواوەتی بەرامبەر جەستە بەجێ هێنا، فاتیحەی بوزا خوێنرا، وەدەرمان نا... بۆچ ئاوها سەیرم دەکەیت؟ ژێوانیت؟"

هیچم نەگوت، شەهدێکی تاڵ وەکی ژەک رۆنیشتبووە هەناومەوە، تێکرای ئەو شەو و رۆژانە تێکەڵاوی ناخم ببوون و پڕیان کردبووم لەعەزاب و لەزەت.

هەمدیس پرسی: "ژێوانیت؟"

گەیشتبووە لای دەرگاکە و خەریکی کردنەوەی بوو.

بەتووڕەیی وەڵامیم دایەوە: "بەڵێ ژێوانم، ئاخر تۆ قەڵای بوزات لەدڵمدا ویران کرد، ئیدی دڵم چۆڵ و هۆڵە!"

بەگاڵتەجارییەوە پێکەنیی: "بەڵێ، کەواتە تۆ پێویستت بەسەروەرێک هەیە... وایە؟"

– "بەڵێ پێویستمە. سەروەر باشترە لە فەوزا، بوزا ریتمێکی بۆ ژیانم دانابوو، ئامانجێکی بۆ دەسنیشان کردبووم، شەیتانەکانی لەناوەوەمرا جڵەو کردبوو. بەڵام هەنووکە..."

برۆی گرژ کرد، ئیدی پێنەدەکەنی.

گوتی: "هاوڕێ – یەکەمین جار بوو بەهاوڕێ بانگم کا – دڵت بەتاڵ بۆوە و پاکژیش بۆوە. هەنووکە ئامادەیە. من ئەمەم دەویست، من بڕوام پێتە، گوێ مەدەرە ئەو قسانەی لە ساتەوەختی تووڕەییدا گوتومن. تۆ پیاوێکی شەریف و مرۆیەکی هاسان نیت. من متمانەم پێتە!"

تۆزێک لە فیکرەوە چوو. پاشان گوتی: "نا، باوەڕم بەتۆ نییە، بەڵکو باوەڕم بەهاواری ئەم سەدەیەمان هەیە. بێدەنگ بە، ئەو هاوارە دەبیییەیت. ماڵئاوا!"

دەرگاکەی کردەوە و گوێم لەدەنگی هەنگاوەکانی بوو کە بەپێپلیکانەکاندا دەچووە خوار.

***

"بێدەنگ بە! ئەو هاوارە دەبیییەیت!" شەوان و رۆژانێکی زۆر ئەم وشانەی ئەتیکام لەگەڵدابوون. بێدەنگ دەبووم و بەوردی گوێم رادەدێرا و هەوڵم دەدا ئەو هاوارە ببیییەم، لەو کۆڕانەدا ئامادە دەبووم کە لایەنگرانی رووس سازیان دەدا، کتێب و بڵاوکراوەکانیانم دەخوێندەوە، شەوانە درەنگانێک بەگەڕەکە هەژارنشینەکانی بەرلیندا پیاسەم دەکرد، هەژاری و رووت و رەجاڵیم دەبینی، وتووێژ و دەنگوباسی شوومم دەژنەفت، هەوایەکی تژی بەتووڕەییم هەڵدەمژت. یەکەم جار دڵتەنگی و هاوسۆزی و پاشان تووڕەیی باڵیان بەسەرداکێشام و ئیدی دواجار یەقینە تاڵەکە یەخەگیرم بوو، یەقینی ئەوەی کە من خۆم

بەرپرسیارم. ئەو کیژە یەهودییە ئاگرینە راستی دەکرد. خەتای من بوو، بۆچی؟ چونکە رانەدەپەڕیم هاوارکەم، چونکە دەمبینی و بەزەییم دەورووژا و پاشان دەمودەست بیرم دەچۆوە، چونکە شەوانە رادەکشام و لەنوێنی گەرمدا دەنوستم بێ ئەوەی بیر لەو کەسانە بکەمەوە کە ساپیتەیەکیان بەژوور سەرەوە نییە.

یەکێک لە قوتابییەکانی فرانسیسکۆسی ئاسیزیایی، لە شەوێکی چلەی زستاندا مامۆستاکەی بینی رووتوقووت بەرێگەدا دەڕوا و لەسەرمادا هەڵدەلەرزێ. بەسەرسوڕمانەوە گوتی: "باوکە فرانسیسکۆس، بۆچی بەم سارد و سەرمایە رووتوقووت بەرێگەدا دەڕۆیت؟" ئەویش وەڵامی دایەوە: "براکەم، لەبەرئەوەی لەم ساتەوەختەدا، هەزاران هەزار خوشک و برا سەرمایانە، ئاخر بەتانییەک شک نابەم بیاندەمێ تا گەرمیان بێتەوە، بۆیە ئاوهایی دەمە شەریکە سەرمایان!"

گوتەکانی گەدای خواوەندم بیرهاتەوە. بەڵام هەنووکە تێدەگەم کە تەنێ شەریکبوون لە سەرمای خەڵکانی تردا بەس نییە، بەڵکو بونیادەم دەبێ هاوارکا: "ئەی هەموو ئەو کەسانەی برسی و سەرماتانە، بۆ پێشەوە، بەتانیی زیادە زۆرە، بڕۆن بیهێنن و رووتوقوتیی خۆتانی پێ داپۆشن!"

ورده ورده کەوتمە مەزەندەکردنی گرنگیی سەراپاگیر و ئینسانییانەی ئەو ئەزموونە خوێناوییەی لەسەر زەمینی بەرفەراوان و رۆحی بەرفەراوانی رووسیادا رووی دا، زەینم بەڵێبوردنەوە ئەو دروشمە شۆڕشگێڕانانەی قەبووڵ دەکرد کە پێشتر بەلامەوە لەوپەڕی سافیلکەیی و خەیاڵپڵاویدا بوون. لەسیمای برسی و گۆنای قوپاو و مشتگەلی وێک هاتووم دەنۆڕی، پەیم بەتایبەتمەندیی مەلەکوتیی ئینسان برد، پەیم برد بەباوەڕهێنانی وی بەئەفسانە و بەئارەزوو لێکردنی و بەئامێتەکردنی بەخوێن و ئارەقە و فرمێسکی خۆی– ئاخر بەتەنێ فرمێسک بەس نییە، بەڵکو خوێن و ئارەقەش پێویستن– دواجار ئەوە ئینسانە کە ئەو ئەفسانەیە دەکاتە واقیع.

ترسام، بۆ یەکەمین جار تێگەیشتم دەستێوەردانی ئینسان چەند خوڵقێنەر و بەرپرسیارییەکی تا چ ئەندازەیەک مەزنە. گەر واقیعییەت ئەو فۆرمە بەخۆوە نەگرێ کە ئێمە ئارەزووی دەکەین، ئەوا ئەوە ئێمە دەبێ کە شایستەی سەرزەنشت دەبین. هەر شتێک بەقودرەتی تەواو ئارەزوومان نەکردبێ، ناومان ناوە عەدەم. ئارەزوویکە، ئامێتەیکە بەخوێن و ئارەقە و فرمێسک، پاشان فۆرمی خۆی وەردەگرێ. ئاخر واقیعییەت چ نییە جگە لە وەهمێک کە لەژێر رکێفی خواست و ئازارماندایە.

دڵم بۆ برسی و ستەملێکراوان کەوتبووە لێدان. ئیدی جامی ئارامییان لێی دەڕژا و هێرشەکەیان دەس پێ کردبوو. پێدەچوو خوێنی کریتییانەم بۆنی شۆڕشی کردبێ، بۆیە ئاوها کەوتبووە قوڵپدان. هەمدیس ئازایەتی و کۆیلایەتیم – ئەم دوو دوژمنە ئەزەلییە– لەبەردەممدا دەبینی و کریت لەناخمدا هەستابووە سەرپێ و هاواری خۆی دەکرد.

ناشێ ئەم هاوارە ئەوەبووبێ کە چاوەڕێی ژنەفتنی بووم؟ دەشێ. ئاخر لەساتەوەختە چارەنووسسازەکانی ژیانمدا، کریت هەمیشە لەناخمدا هەستاوەتە سەرپێ و هاواری کردووە.

ئێوارەیەکیان، شەکەت لەبینینی دیمەنە ترسناکەکانی رۆژ، بەسەرمێزەکەمدا داهاتمەوە و کتێبێکم بینی

لەبارەی هونەری ڕێنیسانسەوە. هەوڵم دا بەخوێندنەوەی ئەو کتێبە هەموو ئەو شتانە بیر خۆم بەرمەوە کە بەدرێژایی ڕۆژ بینیبووم و ئازاریان دابووم.

هونەر لە شەراب و ئەڤین و فیکر زیاتر توانای ڕاکێشانی ئینسان و ئامادەکردنی وی بۆ بیرچوونەوە هەیە. هونەر جێگەی ئەرک دەگرێتەوە، دەجەنگێ تا تێپەڕ بکاتە نەمر و ئینسانیش بکاتە جوانی. چ خەم گەر (تەروا) ببوایەتە خۆڵەمێش و (پریام) و کوڕەکانی کوژرابان؟ گەر تەروا لە ژیانی بەختەوەریی بەردەوام با و هۆمەر نەهاتبا کوشتار بکاتە شیعری جوان، ئەوا دونیا کام ڕێگەی دەگرتەبەر و ڕۆحی ئینسان چ بێ چارەتر دەبوو؟ پەیکەر، شیعر، تراژیدیا، شێوەکاری... ئەمانە یادەوەریی باڵان کە ئینسان لەسەر ئەرز خوڵقاندوونی.

باڵاو لەهەمان کاتیشدا خەتەرناک بۆ عەزابی ڕۆژانەی ئینسان. هونەر وامان لێ دەکا قێزمان لە شتی ڕۆژانەی وەک خواردن و تەنانەت دادوەریش بێتەوە. ئاخر ئێمە لەیادمان دەچێتەوە ئەمەیە ئەو ڕیشەیەی گوڵی نەمریی خۆراک دەدا.

مەسیحییەکانی پێشوو لەسەر حەق بوون کە نەیاندەویست هونەرمەندەکانیان وێنەی مەریەمی پاکیژە جوان لە تابلۆکانیاندا بنەخشێنن. چونکە جوانیی وی فریومان دەدا و بیرمان دەباتەوە کە ئەو دایکی مەسیحە.

لە ناکاوێکڕا لە دەرگا درا، کردمەوە. برووسکەیەک لە مۆسکۆوە! لەسەرسوڕماندا چاوانم هەڵگلۆفت و دووبارە و دووبارە خوێندمەوە. برووسکەکەم لەبەر ڕووناکی گلۆپەکەدا ڕاگرت، هەڵگێڕو داگێڕم کرد، وەک بڵێی نهێنییەکی خەتەری تێدابێ و بەرلەوەی چ بڕیارێک بدەم بمەوێ ئەو نهێنییە لەبەر ڕووناکیدا ئاشکراکەم. بەخۆم گوت: "دەشێ ئەم پارچە قاقزە، نامەیەک بێ لە قەدەرەوە تا ژیانم بگۆڕێ. چما لە بەرژەوەندیمە یاخود لە دژم؟ کێ دەتوانێ متمانە بەقەدەر بکا؟ کوێر نییە، بەڵام کوێر دەکات!"

بڕۆم یان نەڕۆم؟ برووسکەکە بانگهێشتێک بوو بۆ من تا سەفەر بۆ مۆسکۆ بکەم و وەک نوێنەری ڕۆشنبیرانی گریکستان لە دەیەمین ساڵوەگەڕی شۆڕشی گەورەدا ئامادەبم. لە سەرانسەری دونیاوە، حاجییەکان هوروژمیان بۆ مەککەی سوور دەبرد. دەبێ کێ ناوی منی دابێ و ئەم داوەتنامەیەی بۆ ڕێکخستبم؟ ئەدی بۆچی من هەڵبژێردراوم؟ سێ ڕۆژ دواتر حاڵی بووم. نامەیەکی کورتم لەمۆسکۆوە بەدەست گەیشت، داوەتنامەیەکی گاڵتەئامێز بوو لەئەتیکاوە: "سڵاوت لێ بێ ئەی بوزایی درۆزنی تێر، ئەی ئۆرستۆکراتی، ئەی ئازارچەشتووی کەیفساز، تا ئەلعان بەدوای ڕوخساری خواوەنددا گەڕاویت و لەخواوەندەکی درۆزنەوە بۆ خواوەندیەکی درۆزنی تر چوویت، هاوڕێی داماو، وەرە بۆ ئێرە، تا ڕوخساری ڕاستەقینەی خواوەند، تا ڕوخساری ئینسان بدۆزیتەوە. گەر گەرەکتە ڕزگاربیت، ئەوا وەرە. دونیایەک کە دەخوازین ڕۆی نیین هێشتا لەئەووەڵەکەیدایەتی، تۆیش بەنۆرەی خۆت، دابێرەوە و بەردێک دانێ. بوزا باشە، هەر بەڕاست باشە، بەڵام بۆ ڕیش سپییان!"

***

هەنووکە شەو داهاتبوو، هەستام و پەنجەرەکەم کردەوە. لەدەرەوە هەموو شتێک لە ئارامیدا بوو. بەفر خۆشی کردبۆوە، لەو هەوا ساردەدا زرنگەی لەگوێدا شیرینی زەنگێک لەبورجی کڵێساکەوە دەگەییە گوێ. درەختەکان لە شەقامەکانی خوارێدا پرشنگیان دەدا و بەچلووره پۆشرابوون. هەروا کە سەرنجم لەتاریکایی شەودا بزر ببوو، کوتوپڕ ڕوسیا لەبەردەمما ڕاخرا. بێ سنوور، کفنکراو بەسپی، بەماڵۆچکەی گەرم و ڕووناک و بەگالیسکەگەلییەوە کە لەسەر بەفر دەخلیسکان. هەڵم لە کەپووی ئەسپەکانەوە دەهاتە دەرێ و تەنانەت زرنگەی زەنگۆڵە چکۆڵەکانی ملیانم دەژنەفت. لەدووریشەوە، لە ڕۆخی بەفرەکەدا، گومەزە زێڕینەکان دەدرەوشانەوە، خاچیان پێوە نەبوو، بەڵکو ئاڵاگەلی سوور بوون و دەتگوت بڵێسەی ئاگرن. ڕاهیبە شێتۆکەکەی (ئەتۆنیت)م بیرکەوتەوە کە پێی گوتم: (لەسەر تەوقە سەری هەر ئینسان و هەر شتێک هێشوویەک بڵێسە هەیە، گەر ئەو بڵێسانە دامرکێنەوە، ئەوا ئینسان و شتەکەش نامێنن!) ڕاستی دەکرد، لەفیکرەوە چووم: (کەواتە لەسەر تەوقەسەری ڕوسیا هێشووگەلێک بڵێسە هەن، گەر ئەو بڵێسانە بکوژێنەوە، ئەوا ڕوسیاش نابووت دەبێ!)

پەلە پەل پەنجەرەکەم داخست. بڕیارم دا بەرەو مۆسکۆ بکەومە ڕێ.

ڕوسیا

موجیزە قۆچ لە واقیع دەدا، درزێکی تێ دەکا و دێتە ژووری. کە وادەی هات، لینین خرتکەو پرتکەکانی پێچایەوە، دەسنووسەکانی کردە بەستەیەک، دارونەداری کردە کۆڵەپشتێکەوە و ماڵئاوایی لەو پینەچییە سویسراییە کرد کە ژوورێکی لە خانووەکەی ویدا لەسویسرا بەکرێ گرتبوو.

خاوەن ماڵ هەروا کە دەستی لینین ی لەنێو دەستا و بەبەزەییەوە دیقەتی وی دەدا، گوتی: "فیلادیمێر ئیلیچ بۆ کوێ دەچیت؟ خۆ شێت نەبوویت وا دەگەڕێیتەوە ڕوسیا؟ ئەدی لەوێ چ دەکەیت؟ پێتوایە لەڕوسیا دەتوانیت ژوورێک بەکرێ بگریت یان کارێک بدۆزیتەوە؟ فلادیمێر ئیلیچ بەقسەم بکە و لێرە بۆ خۆت بەسلامەتی بژی!"

لینین وەڵامی دایەوە: "دەبێ بڕۆم!"

– "دەبێ؟ بۆچی؟"

لینین هەمدیس بەئارامیی گوتی: "دەبێ بڕۆم!"

– "بەڵام ئاخر تۆ هەموو کرێکەت داوە و هێشتا نەبۆتە سەری مانگیش. دەبێ بزانیت باقیی پارەکەت نادەمەوە!"

لینین وەڵامی دایەوە: "گرنگ نییە، باقییەکە بۆ خۆت. من دەبێ بڕۆم!"

وای گوت و ڕۆیشت. کڵاوێکی چکۆڵەی لەسەردا و کراسێکی کۆن و پاک و چاکەتێکی شڕی لەبەردا و پێی نایەوە خاکی ڕوسیا– سوپایەکی تاقە نەفەری– کورتەباڵا، ڕەنگ پەڕیوو بێ چەک. لەبەرەی دژیشدا، عەردی بەرفراوانی ڕوسیا، موژیکگەلی شەڕانگێز، ئۆریستۆکراتیگەلی بەعەیش و نۆش،

قەشەگەلی زاڵم، قەڵا، کۆشک، زیندان، رازگە، یاسای کۆن، رەوشتی کۆن و قامچی. ئیمپراتۆریەتی تا بینەقاقا چەکدار. ئەمیش بەخۆی و کلێتە چکۆڵەکەی سەرییەوە لەوێدا راوەستا. چاوانی مەغۆلییانە و وردی بڕییە فەزا، بەڵام لەناوەوەیڕا ئەهریمەنێک کەوتبووە سەما و بەفیکەکێشان و ددان جیڕکردنەوە و دەیگوت: "فیلادیمێر ئیلیچ، ئەمە هەمووی بۆ تۆ، من بەخۆڕایی هەموویت دەدەمێ، تەنێ رستەیەک بڵێ، ئەو رستە ئەفسوناوییە بڵێ کەساڵەهای ساڵە بەگوێتا دەیخوێنم. رستەی (ئەی کرێکارانی دونیا یەگکرن!) ئەو رستەیە بێژە و ئیدی هەرچی قەیسەر و هەرچی قەشەی ریش بزنی و پشتوێن ئاڵتوونی و هەرچی ورگ ئاوساو و جوانپۆش هەیە هەموویان بەپشتا دەکەون. فیلادیمێر ئیلیچ، ئەوسا بەسەر لاشەکانیانا بڕۆ، کوڕە بۆ پێشەوە، بەسەر لاشەکانیانا بڕۆ و سەرکەوە، ئاڵای سوور بەکرێملیندا داکوتە، بەچەکوش کەللەسەریان تێکوپێک بشکێنە، بەداس گەروویان هەلاهەلاکە!"

لینین هەروا کە بەمشتی وێکهاتووەوە گوێی بۆ ئەهریمەنەکەی ناخی رادێرابوو، پەیتا پەیتا دەیپرسی: "ئەدی تۆ کێیت؟ ناوی خۆتم پێ بڵێ! دەمەوێ بزانم تۆ کێیت؟"

ئەهریمەن وەڵامی دایەوە: "من موجیزەم!" وای گوت و ئیدی روسیای بەر قۆچ دا.

تا هەنووکە، تەنها چەند کەسێک، کە بەپەنجەکانی دەست دەژمێردرێن توانیویانە بەچاوانێکی رووناک و بێ غەرەز لە روسیا بنۆڕن. تا هەنووکە خەڵکی نەیانتوانیوە لەڕوخساری چەند رەهەند و پڕ لەسێبەر و رووناکی روسیادا، لە تەرزی دونیایەکی یەکانگیردا بنۆڕن. ئاخر کەلێنێکی گەورە رۆحی سلاڤی لە رۆحی خۆرئاوایی جیادەکاتەوە. روسیایی لەتوانایدایە ئەو دژە ناوەکییانە هاوئاهەنگ کات کە لەچاوی ئەقڵگەراییانەی ئەوروپاوە ناهاوگونجاوە. لای ئەوروپایی بەڵگەخوازیی لۆژیکی لەسەروو هەموو ئیعتیبارێکەوەیە. بەڵگەخوازیی لای ئەوان لەژێر دەسەڵاتی پێوانەی ئەقڵی بەهاکاندایە. بەڵام لای روسیایی رۆح لە سەروو هەموو شتێکەوەیە، واتە ئەو هێزە تاریک و دەوڵەمەند و هاودژ و ئاڵۆزەی کە ئینسان بەرەو دەرەوەی سنوورەکانی ئەقڵ، بەرەو سۆزی توندوتیژی و نامەسولانە دەبا، ئاخر هێشتا هێزی نابینا و ئەفرێنەر لەودا لەبەیەکداهاتنێکی ئەقڵییانەدا بەرجەستە نەبوون. روسیایی هێشتا توند بەئەرزەوە لکاوە، وی لێ ورێژە لە ئەرز و تاریکاییێک کە دونیایان لێوە لەدایک دەبێ.

لە روخساری لینین رامام، هەمان روخساری پڕ لە رووناکی و کڵپە. لەبەرامبەرمدا، هەوری تاریک – موژیک–م دەبینی کە ئەم زەینە سەرسەختە بەڵێنی دابوو حیسابی بۆ بکا. بەتوندی پەرۆش بووم ئەم دوو هاوڕێ و دوژمنە ئەزەلیی و قین لە دڵە – رۆح و مادده – ببینم کە لەناو نەبەردگەی داخراوی کرێملیندا کەوتبوونە گیانی یەکتر.

لێکدا لێکدا بەفر دەباری و سەراپای دەشتە کێڵراوەکانی دادەپۆشی، گەنم لەژێر بەفردا خۆراکی هەڵدەمژت. موژیکەکان – جوتیارانی روس– ئارام و بێ پەلە، وەک بڵێی نەمر بن، دەهاتن و دەچوون. ناو بەناو قەلەڕەشێک هێور هێور لە شەققەی باڵی دەدا و بەرەو مەسکەنی ئینسان دەچوو تا شتێکی بۆ خواردن دەسکەوێ.

چەند سەعاتێک چاوەڕێی قیتار بووم. لە وێستگەکە دەورە درابووم بە: روخسارگەلی مەغۆلی،

بەخاوەن چاوانی شۆڕ و ریشگەلی پڕ لە ناوکە کاڵەک، بەدوو ژنی فاڵگرەوە و جوتیارێکی ریش سپی کە چای دەکردە قاپێکەوە و بەلەزەتێکی ئاژەڵانەوە هەڵی دەقوڕاند. دەورەدرابووم بەدایک گەلی چینی کە بەتانیی پیسیان لەخۆوە پێچاو و مناڵەکانیان لە کۆڵی خۆ بەستبوو، یاخود وەکی کەنگەر بەگەردنیانا شۆڕیان کردبوونەوە. دەورەدرابووم بەئاپۆرەی خەڵکانێک کە ئارەقەیان کردبۆوە و بۆنیان لێ دەهات. لەهەموو جێگەیەک هەوا بۆنی تەویلەی لێ دەهات، هەڵبەت وەک تەویلەکەی بەیتلەحم.

رۆژ گەیییە نیوەی ئاسمان و عەسر داهات و ئێمەیش هەر چاوەڕێین. روخسارەکانی دەوروبەرم هێدی و ئارام بوون. چ کەسێک رای نەدەکردە دەرێ تا بزانێ قیتارەکە هاتووە یان نا! هەمووان چاوەڕێ بوون، دڵنیابوون کە ئەمڕۆ یان سبەی قیتارەکە هەر دێ، ئاخر ئەو خەڵکانە کاتیان بەکاتژمێرەکانی دەستیان نەدەژمارد، پێیان وابوو زەمەن مرۆیەکی خانەدانە، کۆنتێکی مەزنە، دەترسان بەربەرەکانێی بکەن.

دەمەو سپێدە، لەدوورەوە گوێمان لە تووتەی قیتارەکە بوو. خەڵکەکە هەمووی راستبوونەوە و هەمدیس ئارام و بەکاوەخۆ، کەوتنە کۆکردنەوەی پریاسکەکانیان. پیرەمێردێک کە لەپاڵ مندا راکشاو و بەدرێژایی شەو پرخەی دەهات، سەیرێکی کردم و بەهەستێکی سەرکەوتووانەوە چاوێکی داگرت. وەک ئەوەی بڵێ: "باشە ئەی پیرەمێردە چکۆڵەکەم، نەهاتنی قیتارەکە ئەو هەموو بۆڵە بۆڵەی نەدەهێنا، ئەوەی نەدەهێنا کە ئاوها هەڵچیت و بەدرێژایی شەو چاو لێک نەنێی، دەی بنۆڕە ئەوا هات!"

هەمدیس بەفر، گوندەکان، کڵێساگەلی چکۆڵە بەگومەزی سەوز و نووکدارەوە، دووکەڵێکی بێ جووڵە بەژوور سەربانەکانەوە، قژقڕەی زیاتر، ئاسمان نزم دەبۆوە، بەفر، دەمنۆڕی و دەمنۆڕی، چاوانم وەک چاوی خەڵکانێک کە لەبیابانە بێ سنوورەکاندا دەژین، قووڵاییێکی دوور و شینی لەخۆگرتبوو. دەمنۆڕی و کوتوپڕ لەدوورەوە لە بەرامبەر ئاسمانی رەش و خۆڵەمێشیی رەنگدا، گومەز گەلی خڕ و ئاڵتونی وەدیارکەوتن.

دەمەو نیوەڕۆ، دواجار نێزیک کەوتینەوە و ئیدی دەگەیشتینە قودسی نوێی خواوەندی نوێ، دەگەیشتینە قودسی کرێکار، دەگەیشتینە مۆسکۆ، مۆسکۆی دڵی روسیا و دەشێ دڵی ئەمڕۆش!

ئەتیکا لە وێستگەی قیتار چاوەڕێم بوو، هەر کە بینیمی، پێکەنی و گوتی:" ئاخرییەکەی بەتەڵەکەوە بوویت، بەڵام مەترسە، تەڵەیەکی گەورەیە، چەندێک بەناویدا بڕۆیت رایەڵەکانیت بۆ نادۆزرێتەوە. هەر ئەمەیشە مانای ئازادی. خۆشهاتیت!"

***

لە سپێدەوە تا مەغریب دەگەڕێم و بەچاوانێکی تینووەوە لەمۆسکۆ، لەم هیۆلا هەمەڕەنگ و هەمەجۆرە دەنۆڕم. تەواوی خۆرهەڵات لەسەر بەفر هەڵڕژاوە: فرۆشیارە ئەنادۆڵییەکان بەمێزەری قورس بەسەر، چینییەکان بەگۆنای چرچ و مەیمون ئاسایانەوە، قایشی چەرم و بووکەشووشەی چکۆڵەی لە تەختە و قاقز دروستکراو دەفرۆشن، ژنان و پیاوانێک کە بەحیرس و پەرۆشییەوە میوە و ماسیی برژاو و مەمکەمژە و پەیکەری بچووک بچووکی لینین دەفرۆشن و شۆستەکانیان کردۆتە خۆڵە عەمەلە، کیژانی جحێڵی جگەرە

بەلێو رۆژنامە دەفرۆشن، ژنانی کرێکاری سەرپۆشی سوور بەسەر لە جاددەکە دەپەڕنەوە، ژنانی قەڵە و مۆن بەچاو و گۆنای مەغۆلییانەیانەوە، منالانی نیوەڕووت، کڵاوی فەرووی شێوە گومەزییان لەسەردا، ئیفلیجگەلێک کە لەسەر شۆستەکە بەگاگۆڵکێ دەڕۆن و دەست لەڕێبواران پان دەکەنەوە، جوتیاران بەڕیشی ئاڵۆزکاوەوە تێدەپەڕن و پێستەی رەنگ پرتەقاڵیی مانگایان بەدەستەوە، هەوای ئەو دەوروبەرە بۆنێکی وای لێ دێ کە پێدەچێ رەوێک لەوێوە تێپەڕیبێ.

کڵێساکان بەگومبەزی سەوز و درەوشاوەوە، ئەو ئاپارتمانانەی بەرەو ئاسمان هەڵکشاون. رستەی ئەی کرێکارانی دونیا یەکگرن لەشەقام و کڵێسا و پاسەکان نووسراوە. بەخەتێکی سوور لەکڵێسایەکی گەورە نووسراوە: (ئایین ئەفیونی گەلانە.) دەمەو عەسر، لە سەروو ئەم هات و بات و ئاژاوەیەوە، لە ناکاوێکڕا زەنگی لە گوێدا خۆشیی ناقوسەکان رژانە گوێ کە تایبەت بەڕێوڕەسمی نوێژی ئێوارە بوو، ئاخر نوێژی ئێوارە هێشتا لەگیانی دڵ زیندوواندا هەر زیندووە. هەراوزەنا: ئەمە یەکەمین شتێکە سەرنجی بونیادەم لێرە لە مۆسکۆ بەلای خۆیدا رادەکێشێ.

(ترس) دووەمین کاریگەرییە. لەهەر شارێکی تری دونیادا ناتوانیت ئەم روخسارە گرژ و قۆچاخ و مۆنانە ببینیت. ناتوانیت ئەم چاوە ئاگرین و لێوە ترنجاو و چالاکییە بەتین و تاوانە ببینیت. وا هەست دەکەیت کەوتوویتەتە ناو شارێکی سەدەکانی ناوەڕاستەوە، شارێکی پڕ لەبورج و گۆڕەپانی جەنگ کە ئەسپ سوارانی زرێپۆش لەودیو دەرگا بەسەنگەرکراوەکانەوە خۆیان ناوەتەوە و چاوەڕێی شاڵاوی دوژمنن کە خەریکە نێزیک دەبێتەوە. فەزا تژییە لەئامادەباشییەکی دڕندانە بۆ جەنگ. ترس و ئومێدێکی مەزن بەژوورسەری خەڵکییەوەیە، شتێک لە فەزادا پیاسە دەکا و ترس دەوروژێنێ. فریشتەیەکی ئاگرین وا لەنێو هەموو چاوەکاندا و شمشێرێک وەک (کەمیر)[*]ی سەدەکانی ناوەڕاست بەبورجەکانی کریملیندا کراوە و لەسەر بورجێکی گۆتییەوە بەهەزاران چاو و بەهەزاران شمشێرەوە پاسەوانی لە مۆسکۆ دەکەن.

کوتوپڕ لە گۆشەیەکەوە، گروپێک سەرباز بەڕوخساری تووڕە و ئەفسووناوییەوە رژانە شەقامەکان، لەرز شۆستەکەی داگرت، رێبواران پەلەپەل رێگەیان بۆ سەربازەکان کردەوە، ژنێکی قەڵەو و کورتەباڵا زەمبیلەیەک سێوی پێ بوو، لە ترسا زریکاندی و سێوە لاسوورەکانی بەناو بەفرەکەدا بڵاوبوونەوە. سەربازەکان بەهەنگاوی قورس دەڕۆیشتن، کڵاوی نووکداری مەغۆلییان لە سەردا و پاڵتۆی درێژ و بۆریان لەبەردا. ئەفسەرێک لە پێشیانەوە دەڕۆیشت و یەکەمین کەسێک بوو کەوتە چڕینی سروود. خۆم بینیم کە بەبەردەممدا تێپەڕی، دەمی گرژ و دەمارەکانی هێند هەڵاوسابوون کە خەریک بوو دەترەکین، ئارەقە زەنگۆڵ زەنگۆڵ بەگۆنایدا دەڕژایە خوار. ماوەیەک بەتەنێ سروودی چڕی، پێدەچوو بەدەم رۆیشتنەوە سەمابکا، بەتەنێ سروودی دەچڕی و لەناکاوێکڕا سەربازەکانیش دەستیان پێ کرد و ئیدی شەقامی شەختەبەند بووە یەک پارچە بڵێسە و فەزا هەر وەکی گۆڕەپانی جەنگ تژیی بوو لەسەدا. سوکە موچوڕکەیەک بەبڕبڕەی پشتمدا رەت بوو، حەقیقەتی ئاینده- کێ چوزانێ؟ وەک پریشکی برووسکە جەستەمی بڕی، روسەکان لە

(*) کەمیر: بوونەوەرێکی ئەفسانەییە.

شارانی گەورە، لەندەن یان پاریس پەیدادەبن و تالانیی دەکەن، ئەرێ چنگ بەخوێنترین و گۆشتخۆرترین دڕندە کامەیە؟ ئیمانی نوێ. ئەی گیاخۆرترین دڕندە کامەیە؟ ئیمانێک کە کۆن بووە. ئاخر ئێمە ئیدی چووبووینە گەدەی ئیمانی نوێوە.

ئەو ئێوارەیە بەخزمەتی (نیکۆلێی کلیۆف)[*] عاریفترین شاعیرانی موژیک گەیشتم. هەڵبەت ئەو خۆی تەمەنی چل ساڵ بوو، بەڵام حەفتا ساڵە دیاربوو، دەنگی هێور و لێوڕێژ بوو لە میهرەبانی.

بەشانازییەکی شاراوەوە پێی گوتم: "من یەکێکم لەو روسانەی خۆم بەسیاسەت و تۆپەوە خەریک نەکردووە، من بەشێکم لەو کانە ئاڵتوونەی پەیکەر و حەکایەتی پەرییان دەخوڵقێنێ. ئاخر روسیای واقیعی بەبوونی ئێمەمانانەوە بەندە!"

لە قسەکردن وەستا، پێدەچوو لەو راشکاوییەی ژێوان بێ، بەڵام شانازیی ناوەوەی بۆ دووری رفاندبوو. لەبەرئەوەی نەیدەتوانی ددان بەخۆیدا بگرێ، درێژەی بەقسەکانی دا: "گا و ورچ ناتوانن دەرگای چارەنووس بشکێنن، بەڵام دڵی کۆتر دەیشکێنێ!" ئەوسا پەرداخەکەی پڕکرد لە ڤۆدگا و قوم قوم کەوتە نۆشینی، لە لەزەتی مەیەکەدا بەزمان تەقەی لە زاری هەڵدەساند، هەمدیس لە قسان ژێوان بۆوە، چاوەکانی تا نیوە لێکنا و تەماشایەکی کردم و گوتی: "گوێ لە قسەکانم مەگرە، نازانم چ دەڵێم. ئاخر من شاعیرم!"

***

شەوی ئەو رۆژە مەزنە، شۆڕشی روسیا ئاهەنگی خوێنینی لەدایکبوونی خۆی گێڕا. زیارەتکارانی سپی و رەش و زەرد لەسەرانسەری دونیاوە هاتبوون. لە زەمانی کۆندا، گەلانی رەشی خۆرهەڵات بەهەمان شێوە دەڕژانە مەککەوە، نەژادی زەردیش بەهەمان شێوە، وەک پووره هەنگ لە(بنارس) کۆدەبوونەوە، هەنووکە ئیدی ناوەندەکانی ئەرز گوێزرابوونەوە. ئەمڕۆ هەموو چاوەکان، چاوانی دۆست و دوژمن، بەخۆشی یان بەتاڵی، بەخۆشەویستی یان بەڕق، لە مۆسکۆیان دەنۆڕی.

لەنێو جەرگەی گۆڕەپانی سووردا، مەرقەدی پیرۆزی قودسی نوێ، مەندیلی بەفری نابووەسەر. هەزارەها زیارەتکار، لە گروپی بێ مەودای چوار کەسیدا، لە چاوەڕوانی کردنەوەی دەرگایەکی چکۆڵەدا بوون. ژن و پیاو و منالّ لەدوورترین خاڵی دونیاوە هاتبوون تا قەیسەری سوور ببینن کە بەزیندوویی لەژێر ئەرزدا راکشابوو. چاوەڕێ بوون تا ببینن و رێوڕەسمی رێزلێنانی بۆ بەجێ بهێنن. منیش لەگەڵ ئەواندا هاتبووم، کەس سرتەی لێوە نەدەهات، چەند سەعاتێک لەو بەفر و سەرمایەدا چاوەڕێمان کرد، چاوانمان بڕیبووە مەرقەدی پیرۆز، کوتوپڕ پیاوێکی کەتە لەبەر دەرگا چکۆڵەکەدا کەوتە جووڵە، ئیدی پاسەوانی سوور دەرکی مەزارەکەی کردەوە.

خەڵکەکە چوار چوار، بێ سرتە خۆیان کرد بەدەرگا رەشەکەدا و دیارنەدەمان، منیش لەگەڵیاندا

(*) Nikolai Kliuer

دیارنەمام، هێورهێور ڕۆدەچووینە ناخی ئەرزەوە، هەوا شەلاڵ بوو لەهەناسە و بۆنی خەڵک. کوتوپڕ ڕوخساری ئەسمەر و سافیلکانەی دوو جوتیار کە لە پێشمەوە بوون، پرشنگی دا. وەک بڵێی خۆرێکی پەنهانیان لێ هەڵاتبێ. ملم درێژ کرد، لەو دوورەوە، لەخوارەوە، دەتوانرا شووشەیەکی گەورە ببینرێ کە لاشە پیرۆزەکەی داپۆشیبوو، لەژێریدا سەرە ئەسلەع و ڕەنگپەڕیوەکەی لینین دەدرەوشایەوە. زرپ و زیندوو، بەبەدلە ڕەساسییە کرێکارییەکەیەوە ڕاکشابوو، ئالای سوور لەناوقەد بەرەو خواری داپۆشیبوو، دەستی ڕاستی نوقاو و دەستی چەپیشی لەسەر دڵی. ڕوخساری بەڕەنگی گوڵ و دەم بەپێکەنین، ڕیشە کورتەکەی زەرد، ناو قەفەسە شووشەییەکە شەلاڵ بوو لە ئارامی. جەماوەری ڕوس بەنەشوەوە لێی خورد دەبوونەوە، چەند ساڵیش لەوەوبەر هەمان ڕوانینیان هەبوو کاتێ ڕوخساری زەرد و گوڵڕەنگی عیسایان لەتابلۆ ئاڵتوونی و خاچئاساکاندا تەماشادەکرد. ئاخر ئەم پیاوەیش عیسایەک بوو بۆ خۆی، بەڵام عیسایەکی سوور. جەوهەریان یەکێک بوو: جەوهەری جاویدانەیی ئینسان، خوڵقاو لەترس و ئومێد. جیاوازییەکە تەنها لە (ناو)دا بوو.

هاتمەدەرێ و نوقووم لە بیرکردنەوەدا بەرەو گۆڕەپانە بەبەفر پۆشراوەکە چووم. تژیی ببووم لە سەرسامی و بەخۆم گوت: "ئەم پیاوە دوای ئەو هەموو بەرخۆدانەی شایانی ئافەرینە، وەی چەند تێکۆشا و لە مەنفادا چەند بەرگەی هەژاری و خیانەت و بوختانی گرت، تەنانەت ئازیزترین هاوڕێکانی، لە باوەڕ و سەرسەختییەکەی ترسان و دەسبەرداری بوون." لەنێو ئەو کەللەسەرە ئەسلەعەی کە لەژێر شووشەکەدا دەیبینم، لەودیو ئەو چاوە چکۆلانانەی کە هەنووکە کوژاونەتەوە، ڕوسیا بەگوند و شار و دەشتی بێشومار و بەرووباری بێ پایان و خاو و خلیچک و جاڕ و عەردی قاقڕییەوە کەوتبوونە هاوار و داوای ئازادییان دەکرد.

لەوێوە کە وی بەهێزترین و وەکیتریش بەرپرسیارترین ئینسانی ڕوسیا بوو، گوێی لێ ببوو ڕوسیا بانگی دەکا و ئەرکی ڕزگاربوونی خستۆتە ئەستۆی، گەر نەیویستبا ئەم ئەرکە ترسناک و چارەنووسسازە بنێتە سەر شانی ئەم بەهێزترین ڕۆحە، ئیدی چ پاساوێک نەبوو بۆ ئەوەی لە بەرخۆدان و خوێن و فرمێسکی خۆی بیخوڵقێنێ!

هەروا کە بەگۆڕەپانی سووردا دەهاتم و دەچووم و لە فیکرەوە چووبووم، ئەتیکا کە وەک ڕانمونی من دەسنیشان کرابوو، لێکدا لێکدا قسەی لەگەڵ دەکردم و بەجحێڵی و ئیمانی سەرسام ببووم، ئاخر کە دەدوا تەواوی جەستەی دەبووە بڵێسە.

بەنارەزاییەوە گوتی: "هیچم لەبارەی لینینەوە لێ مەپرسە، دەتوانم لەو بارەیەوە چ بڵێم؟ دەتوانم لەکوێوە دەس پێ بکەم؟ ئاخر ئەو ئیدی لە ئینسان تێپەڕیوە، بۆتە دروشم، تایبەتمەندێتیی ئینسانی لەدەس داوە و بۆتە ئەفسانە. ئەو زارۆکانەی کە لەساڵانی شۆڕشدا لەدایک بوون، بەمناڵەکانی لینین بانگ دەکرێن. ئەو پیرەمێردە سەیرەی سەری ساڵان دێ و دیاری بۆ منالان دەهێنێ، ئیدی نە قەدیس نیکۆلێسە و نە قەدیس بازیل، بەڵکو ئەو پیرەمێردە لینینە. تەواوی جوتیار و پیرێژنە چکۆلەکان گەرەکیان بەتەسەللادەرەوە و پارێزەر و هێزێکی سەروو ئینسانی هەیە. ژنان پەیکەری پیرۆزی لینین

بەمیحرابی تازەی خۆیاندا دەکەن و مۆمی بۆ دادەگیرسێنن. لە دوورترین گوندی ڕوسیادا، لە هەموو جێگەیەک، هەر لەئۆقیانووسی بەستەڵەکی باکوورەوە تا ناوچە مەدارییەکانی ئاسیای ناوەڕاست، خەڵکی عەووام- ماسیگران، جوتیاران، شوانان - شەوانە بەدەم قسە و پێکەنین و ئاه هەڵکێشانەوە وێنەی لینین هەڵدەکۆڵن. ژنان لەسەر جۆرەها قوماشی ئاوریشم دەیچنن و پیاوان لەسەر تەختە و منالانیش بەخەڵووز وێنەکەی لەسەر دیوار دەکێشن. جارێکیان وێنەیەکی خۆی لەگوندێکی چکۆلەی ئۆکرانیاوە بۆ هات. وێنەکە مۆزایکێک بوو کە لە دەنکە گەنم دروستکراو و لێویشی لە بیبەری سوور بۆ کرابوو.

لینین بۆ هەموو ئێمە، بەخوێندەوار و نەخوێندەوارەوە بۆتە دروشم، ئەم ئینسانە مەزنە بەزۆور ئەو جەماوەرەوە نییە کە وییان بەرهەم هێناوە، بەڵکو لەهەناوی ئەو خەڵکەوە هاتۆتەدەر، بەتاقە جیاوازییەک کە ئەوەی جەماوەر بەنائاشکرایی هوتافی بۆ دەکێشێ، ئەم لەشێوەی پەیامێکی هاوگونجاودا فۆرمۆڵەی کردووە. ئەو ساتەوەختەی ئەم پەیامەی تێدا فۆرمۆڵە دەکرێ، ئیدی ئەگەری بزربوون و لەبەین چوونی نییە، دەبێتە دروشم و دروشمیش واتە کار."

پرسیم: "ئەدی ستالین چۆن؟" پەرۆش بووم شتگەلێک لەبارەی ئەم پیاوەوە ببیەم، ئەم پیاوە دڕندە و سمێڵ زلە، بەچاوانی فیڵبازانە و هێڵە قۆچاخ و هاوسەنگەکانی ڕوخسارییەوە. چما بڵێی ستالین نەسەبی بچێتەوە سەر کامە هیۆلای پیرۆز.

ئەتیکا بۆ ساتێک بێدەنگ بوو، پێدەچوو وشەکانی ڕیزبەند کا تا نەبا شتێکی زیادە بێژێ. هەستت دەکرد پێی ناوەتە ناوچەیەکی قەدەغەوە. دواجار وشە گونجاوەکانی دۆزییەوە و گوتی:" لینین ڕووناکییە، ترۆتسکی بڵێسەیە، بەڵام ستالین خاکە. خاکی قورسی ڕوسیایە، ئەو چنگی بەتۆوەکە، بەدەنکە گەنمەکەدا کرد، هەنووکە هەرچیی ڕوویدا، چەند باران یان بەفر بباری یاخود نەباری، ئەو بەتۆوەکەوە چەسپاوە، بەری نادا تا دواجار دەیکاتە گوڵەگەنم، ئەم پیاوە بەحەوسەڵە و سەرسەخت و باوەڕبەخۆبووە، هێزێکی وای هەیە بۆ بەرگەگرتن کە ناچێتە ئەقڵەوە. ڕووداوێکت بۆ دەگێڕمەوە هی ڕۆژانی جحێڵیی، هی ئەو کاتەی لە تفلیس کرێکار دەبێ، لەم ڕووداوەوە تێدەگەیت مەبەستم لەم قسانەم چییە:

ئەو ڕۆژانە - ئەو ڕۆژانەی کە هەنووکە وەکی ئەفسانە دێنە پێش چاومان - کاتێ دۆقە زلەکان سەرخۆش دەبوون، جوتیارەکانیان لەکێڵگەکانیاندا ڕیزدەکرد و پەراوەی دەسڕاستییان لەسەر دەکردن، بەڵام کرێکاران ئیدی کەوتبوونە خۆڕێکخستن، پۆلیسی قەیسەریی هەڵی دەکوتایە سەر سەرانی چینی کرێکار و لە زیندانیان توند دەکردن، یان نەفی سیبریایان دەکردن، یاخود دەیانکوشتن. ڕۆژێکیان ئەو کرێکارانەی لە تفلیس باری واگۆنی قیتارەکانیان دادەگرت، مانیان گرت و گوتیان:(یان گوزەرانمان چاک کەن تا بتوانین وەک ئینسان بژین، یاخود دەست لەکار دەکێشینەوە!) ئیدی پۆلیسیان بەسەرا باری و نزیکەی پەنجا کەسێکیان لێ دەسگیرکردن و لە کێڵگەیەکی دەرەوەی تفلیسدا ڕیزیان کردن. سەربازانی قەیسەر ڕاوەستان، هەریەکەشیان قامچییەکی بزماراوی پێبوو.

کرێکارەکان یەک لەدوای یەک پشتیان ڕووت دەکرد و بەبەردەم ڕیزی سەربازاندا دەڕۆیشتن، هەر

سەربازە بەهەموو هێزی خۆی قامچییەکەی دەوەشاند و خوێن فیچقەی دەکرد و ئیدی ئازار لەوەدانەبوو بەرگە بگیرێ. زوربەیان نەیانتوانی تا ئەوسەری ریزەکە بەرگە بگرن و بوورانەوە، هەندێکیشیان مردن.

نۆرەی رابەری کرێکاران هات. کراسەکەی داکەند و پشتی رووت کرد، بەڵام بۆ ئەوەی خۆی لەبەر ئەو ئەزموونە سەختەدا رابگرێ، دانەوێوەوە و لاسکە گیایەکی هەڵگرت و خستیە مابەینی ددانییەوە، پاشان هێور و لەخۆبایی بەرەو ریزی سەربازەکان بەڕێ کەوت. قامچیی بێڕوحمانە بەسەر جەستەیدا داباری، خوێن وەک فووارە لەبرینەکانیەوە فیچقەی کرد، بەڵام لێوی هەڵنەهێنایەوە و هاوارێکی نەکرد. سەربازان تووڕە ببوون و سوور بوون لەسەر تەمبێکردنی. هەر یەکەیان دوو سێ جار قامچییەکەی بۆ داهێنابۆوە، بەڵام ئەم نووزەیەکی لێوە نەهاتبوو. بێ چەمینەوە و بێ ناڵەکردن تا ئەوسەری ریزەکە رۆیشت و کاتێ گەیشتە دوا سەرباز لاسکە گیاکەی لە دەمی دەرهێنا و بۆی راگرت و گوتی: با بۆ یادگاریی من ئەمەت پێبێ، بنۆڕە، تەنانەت ددانیشم پێدانەناوە، ئەز ناوم ستالینە!"

ئەتیکا سەیرێکی کردم و زەردەخەنەیەکی هاتێ: "هەنووکە سالانێکە هەر روسیاییەک ئەو لاسکە گیایەی لەمابەین ددانیدا هەڵگرتووە و هەوڵی داوە ددانی پێدا نەنێ. تێگەیشتیت؟"

بەهەڵلەرزینەوە وەڵامیم دایەوە: "بەڵێ ژیان توندوتیژە، بێ ئەندازە توندوتیژە!"

ئەتیکا گوتی: "لەگەڵ ئەمەشدا رۆحی ئینسان توندوتیژترە!" وای گوت و وەک بڵێی بیەوێ ئازایەتیم بداتە بەر، باسکی گوشیم.

کە گوێم بۆ قسەکانی ئەتیکا رادێرابوو، سەرمەهەڵبڕیی، هەستم دەکرد هەناسەی دەوروبەر و ئەرز و جاڕەکان بەسەرمدا هەڵدەکا. بایەکی خۆرهەڵاتییانەی لێوڕێژ لە وێرانی و ئەفراندن زەینمی خستۆتە باوەخولێ.

ئەوەی کە رۆژانە بێ ئەندازە رایدەچڵەکاندم ئەمە بوو: لە هەموو ژیانمدا پێشتر ئەوها نادیارم نەدیتبوو، وەک ئەوەی لێرە لەروسیای بەهاتوباتی دەشتە بەبەفر پۆشراوەکانیدا دەمبینی. مەبەستم لەنادیار، بەچەمکی مەزەبیی خود، یان هۆشیاریی میتافیزیکیی یاخود بوونی رەها و کامڵ نییە، بەڵکو مەبەستم لەو هێزە نهێنیی ئامێزەیە کە ئینسان وەک رێنوێن بەکار دەهێنێ- بەر لە ئێمە ئاژەڵ و رووەک و ماددەی کانزایی بەکارهێناوە- و دەچێتە پێش، وەک ئەوەی مەبەستێکی هەبێ و رێگەیەکی تایبەتی گرتبێتە بەر. لێرە هەست دەکەیت هێزگەلی کوێر، خولقێنەری بینین و رووناکی گەمارۆیان داویت.

لەودیو هەموو ئەرگیومێنتەکانەوە، لەودیو بێنەوبەردەی رۆشنفیکرانەوە، لەودیو خواستە ئابووری و بەرنامە سیاسییەکانەوە، لە سەروو سۆڤیتەکان و کۆمیسارییەکانیشەوە، ئەوە رۆحی زەمانی ئێمەیە کە لێرە ئیش دەکا و رێنوێنی دەکات. رۆحی خەفەتبار و مەست و بێ بەزەیی ئەم سەردەمەمان، هەمووان، هەر لەناچیزەترین مۆژیکەوە تا کەسێتیی پیرۆزی لینین، چ ئاگا و چ نائاگا هاوکاری دەکەن، ئەم رۆحە باڵاترە لەسەرکردە و باڵاترە لەروسیا، بەژوور سەریانەوە هەڵدەکا و لەدوای خۆیەوە جێیان دێڵێ و دونیا دەجووڵێنێ.

کاتێ بۆ ئەم تاقیگە ترسناکە هاتم، چەند پرسیارێکی فەلسەفیم لەو ئیماندارانە کرد کە روسیای نوێ

رۆدەنێن. ئاخر من هێشتا لەژێر کۆنترۆڵی پەیوەندیی بێهوودانەی شارنشینیدا بووم کە تێر دەخۆیت و کاتت بۆ گفتوگۆ و گەمە هەیە. دونیای (دیار)م نەدەبینی، دەمویست دونیای نادیار ببینم، ئاخر من لە چەمەنزارە بەنێرگز پۆشراوەکەی بوزاوە هاتبووم.

دەگێڕنەوە بەیانییەکیان سۆکراتی پیر لە (ئەگور)(*) پیاسە دەکا و چاوەڕێی جحێڵێکە بێت و سەری قسەی لەگەڵدا دامەزرێنێ و رۆحی ببزوێنێ. بەڵام ئەو بەیانییە لەبری جحێڵێک، حەکیمێکی هیندوستانیی پیری بینی، ئەم پیرەمێردە سالانێک لەوەوبەر بەپێی پیادە کەوتبووە رێ تا سۆکرات بدۆزێتەوە. ئەو لەحزەیەی سۆکراتی بینی، خۆی فڕێدایە بەرپێی و گوتی: (بوزا، ئەی حەکیمی نێردراو لە دونیاوە، ئەی داگیرکەری ژیان و خولیی کامڵیی، ئەی پادشای خواوەندان، ئەی ئەو فیلە سپییەی کە هەنگاو هەڵدەهێنیت و پەردەی فریو و شانازیی هەلا هەلا دەکەیت، ئەی ئەو جەستەیەی لەودیو سنوورەکانی چاو و گوێوەیت، لەودیو بۆن و چەشتن و دەست لێوەدانەوەیت. دەی ئەو جامی سواڵەی کە بەدەستتەوەیە خوارکەوە و وەک قەترەیەک بمڕێژەوە ئۆقیانووسی عەدەمەوە. ئەی ئوستاد، دەست ڕایەڵ کە و رێی موسیبەتی نەمرانەم پیشان دە!)

سۆکرات بەئەدەبەوە ئەو زەردەخەنە گاڵتەجاڕییەی شاردەوە کە ئەو قسە هەمەجییانە تیایدا وروژاندبوویان. وەڵامی دایەوە: (ئەی پیاوی غەریب، گەر باش حاڵی بووبم، تۆ لەبارەی خواوەندیان و نەمرییەوە دەدوێیت، تۆ بۆ لای یەکێک لە هاوڕێکانم لە «ئیلۆسیس» دەبەم، وی پیاوێکی رۆحانییە و دەزانێ دونیا چۆن دروست بووە، دەزانێ ئێمە لەکوێوە دێین و بۆ کوێ دەڕۆین، وی دەزانێ ئەستێرەکان لە پلوپونز گەورەترن، جگە لەمانەش ئەو دەزانێ کە خواوەند هێلکەیەکە و لە ئیربوس دەدرەوشێتەوە، جادووی سەرووی سپیشت فێردەکا، بەڵام من بەداخەوەم چ وەڵامێکم بۆت نییە، بواری پەیوەندیی من تەنێ بەم دونیا و بەئینسانەوەیە!)

بەخۆم گوت: "گەر سبەینێ خۆم بکەم بەکریملیندا و ئەم پرسیارانەی کابرای هیندوستانیی لە ستالین بکەم، دەبێ چەند پێبکەنێ!"

***

سپێدە، لەپەنجەرەکەوە بۆ دەرەوە دادێمەوە، ئەستێرەی سەیروسەمەرە- داس و چەکوش و ئەستێرەی سوور- لە تاریکایی سپێداندا وەک فسفۆڕ لەبلووری رووناکییە رەنگاورەنگەکانیاندا پرشنگ دەدەن. هەوڵ دەدەم پیتە بەسوور نووسراوەکانی جیاوەکەم، هێورهێور رووناکی زیاد دەبێ و دەخوێنمەوە: کرێکاران... حەوت سەعات... لینین... شۆڕشی جیهانی.

بەپەلە خۆم دەگۆڕم، لە ڕاڕەوەکانی ئوتێلەکە و کە لە نهۆمێکەوە بۆ نهۆمێکی دی دادەبەزم، تەواوی گەلانی سەر ئەرز دەبینم. ئاپۆرەیەک لە کرێکارانی بانگێشتکراو، کرێکارانی بیر و کرێکارانی بازوو،

(*) گۆڕەپانی گشتی لەشارەکانی گریکستان.

بەنووسەرانی ژاپۆن ئاشنا دەبم و زوو زوو دادەنەومەوە و ڕۆژنامەوانانی ئێرانی و ئەفغانستانی، دوو حاجی لەعارەبستانەوە، سێ قوتابی جحێڵی هیندوستانی و دوو ژنی قەشەنگی هیندوستانی کە شاڵی پرتەقاڵی ڕەنگی کشمیرییان داوە بەشانیاندا، لەنهۆمی یەکەم چاکوچۆنی لەگەڵ دوو مەغۆلستانی و سێ ژەنەراڵی چکۆڵەی چینیدا دەکەم، لە ڕوانین و لە قسەیاندا خرۆشانی خەتەرناک و بەکەفوکوڵی ئاسیایی هەست پێ دەکەم.

پێ هەڵدەگرین تا لەکاتی خۆیدا بگەینە مەراسیمەکە. کزەیەکی گەلێک سارد، ئاسمان ڕەساسی و هەڵم لەزار و کەپووەوە دێتە دەرێ، گۆڕەپانی سوور جمەی دێ، لێپرسراوانی حکومەت بەڕیز لەژوور مەرقەدی پیرۆزی لینینەوە ڕاوەستاون. لە بەرامبەریاندا، بانگێشتکراوان لە سەرانسەری دونیاوە، لەسەر کورسی بەشێوەی پلەپلەو یەک لەدوای یەک دانراو دانیشتوون. سەربازان بێ جووڵە لەڕیزی یەک وەستاون، جەماوەریش لەدوایانەوە. وەک بومەلەرزەیەکی دوور هاتوباتێکی چڕ و کپیان ناوەتەوە. ئەرز لەژێر پێماندا دەلەرزێ، کلێسای ئازیزی ئیڤانی ترسناک لەدواوە بەگومەزی جۆراوجۆر و ڕەنگاوڕەنگییەوە، دەڵێی تارماییەکە لەتەمتومانی بەرەبەیاندا.

ژەنراڵە چینییە چکۆڵەکان بەمێداڵەکانی سەر سینگیانەوە لەملاو لامەوە دانیشتوون. هەروا ژمارەیەک ژن و پیاوی هیندوستانی، ڕووناکبیرانی ژاپۆنی و ڕەش پێستێکی کەتەی گوارەی ئاڵتون لەگوێ، بەمیهرەبانییەوە لەیەکتر دەنۆڕین، زەردەخەنە دەمانگرێ و بەبێدەنگی گوزارشت لەخۆشەویستیمان بۆ یەکتر دەکەین. شاعیرێکی ژاپۆنی دەستی گوشیم، من تاقە وشەیەکی ژاپۆنی بەڵەدم، ئەویش وشەی (کۆکۆرۆ)یە و واتە دڵ، بۆیە دەستم دەنێمە سەر دڵم و بەگوێیدا دەچرپێنم: کۆکۆرۆ! ئەویش هاوارێکی شادومانانەی لێ هەڵدەسێ و باوەشم پێدا دەکا. لەناکاوڕا شەیپوری سەربازی، هەمووان هەڵدەسینە سەرپێ، روخسارەکان پرشنگ دەدەن، سوارەی چەرکسی و قەوقازی و مەغۆلستانی و کایموکەکان، بەجلکی خۆماڵییەوە و بەڕم و ئاڵای ڕەنگاوڕەنگەوە لەدوای سەرکردەکەیانەوە دەڕۆن کە شمشێرێکی ڕووتی بەدەستەوەیە و لەبەرامبەر مەزاری لینیندا سڵاوی سەربازی دەدەن و دیار نامێنن. هێزی پیادە، تۆپخانە، زەریاوانانی باڵتیک، زەریای ڕەش، هێزی ئاسمانی، گاردی مۆسکۆ، کرێکاران بەکراسی چەرم و تفەنگە کوڵەکانیانەوە، کرێکارانی ژن بەدەسەسرێ سوور و تفەنگەکانی شانیانەوە پۆل پۆل دێن. پاشان نۆرە دەگاتە سەر ئاپۆرەی سەرسوڕهێنی خەڵک، دەڵێی سێ ڕووباری سوورن و بەکاوەخۆ لەو سێ ئاراستەیەی گۆڕەپانی مەزنەوە هەڵدەقوڵێن. یەکەم جار قوتابییان و پاشان پێشەنگان، دوای ئەمان کۆمۆنیستانی جحێڵ، جوتیاران، ئاسیاییگەل بەسواری وشترەوە، چینییەکان بەسوار هەژدیهای قوماشەوە کە شەویلەکانیان دادەخەن و دەیکەنەوە، گۆیەکی گەورە بەسەر گالیسکەیەکەوە کە بەزنجیرێک بەستراوەتەوە و مناڵێک بەچەکوش بەزنجیرەکەدا دەکێشێ و دەیشکێنێ. پاشان چەند گالیسکەیەکی تر سەربازانی کەم ئەندامیان هەڵگرتووە کە خۆشحاڵن و گۆچانەکانیان لەهەوادا ڕادەوەشێنن، دایکان ساواکانیان بەباوەشەوە و تێدەپەڕن. چەند سەعاتێک تێدەپەڕێ و کوتوپڕ خۆر تەمومژ شەقار دەکا و روخسارە جۆراوجۆرەکان پرشنگ دەدەن و چاوەکان تژیی دەبن لەبلێسە. گۆڕەپانەکە بەهوتافکێشانی

شادی و بەهەنگاوی قورسی خەڵکەکە دەلەرزێ. ئەو هیندوستانییانەی لەبەردەم مندا ڕاوەستاون، شاڵە پرتەقاڵییەکانیان لە شانیان دەکەنەوە و بەژوور سەریانەوە ڕایدەوەشێنن.

لەملاولام دەنۆڕم. هەمووان دەگرین. هەمدیس دەنۆڕم، بەڵام چ شتێک نابینم. وەک خەڵکەکە چاوانم پڕ لە فرمێسک بوون، خۆم بەسەر ژەنەراڵە چینییەکەی ئەملامدا دەخەم و لەباوەشی دەگرم و هەردووکمان دەدەینە هاڕەی گریان. ڕەش پێستی گوارە لەگوێ بەرەو پێشێ ڕادەکا و هەردووکمان لە ئامێز دەگرێ، ئەویش هەم دەگری و هەم پێدەکەنێ. ئەرێ چەند سەعات ئەم سەرمەستییە خواوەندانەیە درێژەی کێشا؟ چەند سەدەی خایاند؟ ئەمە دووەمین مەزنترین و باڵاترین ڕۆژی ژیانی من بوو. یەکەمینیان ئەو ڕۆژە بوو کە شازادە ژیۆرژی گریکستان پێی نایە خاکی کریتەوە. هەروا کە ژەنەراڵە چینییەکەم بەخۆمەوە دەگوشی و کابرای ڕەش پێستیش هەردووکمانی دەگوشی، هەستم کرد سنوورەکان دەڕمێن و ناو و وڵات و ڕەگەزەکان مەحف دەبن. ئاخر ئینسان بەگریان و پێکەنین و لەئامێزگرتن لەگەڵ ئەوی تردا یەکانگیردەبێ. پزیسکی برووسکەیەک زەینی ڕووناک کردبوونەوە و ئیدی بەچاوانی خۆیان بینیبوویان: هەموو ئینسانەکان برای یەکدین. منیش هەستم دەکرد دڵە چکۆڵەکەم وەک سەر زەمینی بەرفەراوانی ڕوسیا هاوار دەکات. سوێندم خوارد کە ئیدی دەبێ دواجار ئامانجێکی سەراپاگیر بەژیانم ببەخشم، خۆم ڕزگارکەم لە شێوازە جۆراوجۆرەکانی کۆیلایەتی و بەسەر ترس و درۆدا زاڵ بم و یارمەتیی خەڵکیش بدەم تا خۆیان لەترس و درۆ قوتارکەن.

ماوەیەکی زۆر زۆرە بەشەر خەریکی زوڵم و زۆرە. دەی من لەئێستا بەدواوە سازش لەگەڵ ئەو زوڵم و زۆرەدا ناکەم. پێویستە هەوای پاک و گەمە و فێربوون ببەخشینە مناڵانی سەر ڕووی ئەرز، ئازادی و ئەڤین ببەخشینە ژن، ڕێز و میهرەبانی بدەینە پیاوان و گەمیش ببەخشینە دڵی ئینسان، بیبەخشینە ئەم ئەسپە شەکەتەی کە کلکە قونێیەتی.

بەخۆم گوت: "ئەمە دەنگی ڕوسیایە!" وام گوت و سوێندم خوارد کە دەبێ تا مردن شوێنپێی هەڵگرم.

ئەی عاشق، چ عەیبێ لە قسەکانمدا نەبوو، سوور بووم لەسەر ئەوەی ژیانم بکەمە قوربانی، بۆ یەکەمین جار حاڵی بووم لەوەی دەبێ چ لەزەتێک بچێژن ئەو کەسانەی لە پێناوی فیکردا بەردباران دەکرێن و دەسووتێنرێن و لە خاچ دەدرێن. ئەوە یەکەمین جار بوو ئاوها بەقووڵیی مانای برایەتی، مانای (هەموو ئینسانەکان یەکێکن) تەجروبەکەم. پەیم بەوە برد کە دیارییەک هەیە باڵاترە لەژیان و هێزێکیش هەیە مەرگ تێکوپێک دەشکێنێ.

***

لە ژیانی قارەمانانە و پڕ میحنەتی (پانایيت ئیستراتی) ئاگاداربووم و ڕۆمانەکانیم خوێندبوونەوە کە تژیی بوون لەئەفسوونی خۆرهەڵاتییانە، بەڵام تا هەنووکە ویم نەبینیبوو. ڕۆژێکیان پارچە قاقزێکی لوولکراوم بەدەست گەیشت کە بەدەستخەتێکی درشت و بەپەلە لێی نووسرابوو: دیدەنیم کە، بابم گریکستانی و دایکم ڕۆمانییە، من پانایيت ئیستراتییم!

لە ئوتێلی پاساژ لە دەرگای ژوورەکەیم دا. شانازیی بینینی ئینسانێک کە مانای بەرخۆدانی دەزانی، لێوڕێژی کردبووم لەخۆشحاڵی. توانیبووم بەسەر ئەو گومانەدا زاڵ بم کە هەر کاتێ بەکەسێک ئاشنادەبم، لەخۆمەوە دەپێچێ. هەر بۆیە بەدڵنیایی و باوەڕبەخۆبوونەوە بۆ دیداری پانایێت ئیستراتیی چووم. لەنوێنی نەخۆشیدا راکشابوو، ئەو ساتەی منی بینی، راست بۆوە و بەگریکی هاواری کرد: گەلێکم پێخۆشە دەتبینم، سوێند بەخودا زۆرم پێخۆشە دەتبینم!

یەکەمین یەکتر بینین، وەک ساتەوەختێکی چارەنووسساز، یەکتربینینێکی گەرم و گوڕ بوو. هەریەکەمان بەجۆرێک لەوی تری دەنۆڕی، وەک بڵێی بمانەوێ هەریەکەمان مەزندەی شتێک لەوی ترماندا بکا - وەکی دوو مێروولە کە بەهەستەوەرەکانیان بەر یەکتر دەکەون- روخساری شەکەتی ئیستراتیی لاواز و پڕ چرچولۆچ بوو، قژە ماش و برنجی و بریقەدارەکەی وەک قژی منداڵێک بەبژیی بەنێوچەوانیدا هاتبووە خوار، چاوانی پرشنگیان دەدا و لێوڕێژ لەزرینگی و جوانی بوون، لێویشی بەتەرزێکی هەوەسبازانە داکشابوو.

پێی گوتم: "ئەو گوتارەتم خوێندەوە و بەدڵم بوو کە ئەو رۆژە لەکۆنگرە نوتقت دابوو، چاکت بەو خۆرئاواییە گێلۆکانە کردووە، حەقی خۆیانە، پێیان وایە بتوانن بەقەڵەمە کورتەبنە و ئاشتیخوازانەکانیان بەر لەهەڵایسانی جەنگ بگرن، خۆ گەر جەنگیش هەڵایسا، پێیان وایە کرێکاران یاخی دەبن و چەکەکانیان دادەنێن. چ گێلێتییەکە! من ئەم کرێکارانە باش دەناسم، هەمدیس تێهەڵدەچنەوە لە کوشتوکوشتار. بەڵێ وەک گوتم چاکت پێ کردوون، بمانەوێ و نەمانەوێ جەنگێکی جیهانیی تر بەرێوەیە، کەواتە وا باشترە خۆمانی بۆ ئامادەکەین!"

رێک لە چاوانی روانیم، دەستە لاوازەکەی رایەڵ کرد و نایە سەر ئەژنۆم. بەپێکەنینەوە گوتی: "پێیان گوتم دەشیا تۆ سۆفی بایت، کەچی من دەبینم چاوانێکی تیژت هەن و زگت تەنها بەهەوای پاکژ تێر نابێ. چما مانای عیرفان ئەمەیە؟ باشە، ئەدی لەکوێوە بزانم؟ هەمووی قسەیە... دەی دەستت بێنە!"

هەردووکمان بەپێکەنینەوە دەستی یەکترمان گوشی، بەیەک گوڕم لە تەختەنوێنەکەی دابەزی. بەجووڵەی خێرا و چالاک و چاوانی تکاکارانە و ئەفسووناویدا، ئەم پیاوە لەپشیلەی کێوی دەچوو، تەپاخەکەی داگیرساندو قاوەجۆشەکەی خستە سەر.

بەنەغمەی گۆرانی ئامێزی خزمەتچییانە بانگی کرد: "قاوەیەکی نیوە شیرین!" یادەوەریی گریکییانەی تێدا بێدار ببۆوە و خوێنە سفالۆنیاییەکەی جۆشی سەندبوو. کەوتە چرینی گۆرانیگەلێکی کۆن کە لە(برایلا)، لەو گەڕەکە گریکیی نشینەدا بیستبووی:

ئای گەر پەپوولەیەک بام و

لە نزیک تۆوە فڕیبام!

گریکستان لەناوەوەیڕا سەیری دەکرد، هەنووکە کوڕە لاسارەکە پەرۆشی گەڕانەوەی بوو بۆ زێدی باوان. کوتوپڕ لێوڕێژ لەهەڵچوون بڕیاری دا: "دەگەڕێمەوە گریکستان!"

ماندوو ببوو، کۆکە کۆک گەڕایەوە بۆ نێو نوێنەکەی و قومێکی لەقاوەکەیدا. لەنوێنەکەیدا دانیشت و

جگەرەی بەجگەرە پێدەکرد، بەپەرتبوونێکی هاوسۆزییەوە کەوتە قسان لەبارەی روسیا و لەبارەی کتێبەکەی و (ئەدریان زوگراڤی) پاڵەوانی سەرەکی کتێبەکەیەوە کە ئازار دەچێژێ لەبەرئەوەی هەموو ژیانی بەدوای هاوڕێدا دەگەڕێ و نایدۆزێتەوە. ئاخر ئارەزووەکانی وی دیسپلین نەکراو و دڵی یاخی و زەینی ناتوانێ بێ سەروبەریی رێکخا.

بەئەڤین و سۆزێکی زیاترەوە لەئیستراتییم دەنۆڕی و هەستم دەکرد ژیانی لەبەرامبەر گۆڕانکاریی ریشەییدایە و تا هەنووکە بڕیاری نەداوە کام رێگە بگرێتەبەر. لێکدا لێکدا بەچاوانی ورد و کڵپە سەندوویەوە تەماشای دەکردم، وەک بڵێی داوای یارمەتیم لێ بکا.

بەپێکەنینەوە گوتم: "ئەدریان، پاڵەوانی کتێبەکانت خودی تۆن، ئێوە لەیەکدی دەچن، بەموو فەرقتان نییە، تۆ ئەو شۆڕشگێڕە نیت کە پێتوایە ویت، تۆ یاخیت! ئاخر مرۆڤی شۆڕشگێڕ میتۆد و یاسا و هاوئاهەنگی لەکارەکانیدا هەیە، دڵی جڵەوگیر کردووە، بەڵام تۆ یاخیت و زەحمەتە بەلاتەوە بتوانیت پابەندی تاقە یەک روانین بیت. هەنووکەش کە لە روسیا گیرساویتەوە، پێویستە مەسەلەکان لەناوەوەتڕا رێکخەیت و بگەیتە بڕیارێک، تۆ بەرپرسیاریت لەوەی ئەمە بکەیت!"

وەک بڵێی دەستم نابێتە بینی، هاواری کرد: "لێم گەڕێ!" بەڵام پاش ساتێک بەنەغمەیەکی تژیی لە ئازار پرسی: "تۆ دڵنیایت؟"

وەک بمەوێ تەسەللای بدەمەوە، دەستە لاوازەکەیم خستە نێو دەستمەوە و گوتم: "ئەدریان زوگراڤی رۆمانیایی مرد، کەواتە بژی ئەدریان زوگراڤی روسیایی! پانایێت، هەنووکە ئیدی کاتی ئەوەیە لە برایلای تەنگ و ترووسک بێیتەدەر، ئاخر نیگەرانی و ئومێدی دونیا فەراوانتر بوون و ئادریانیش گەورەتر. لێگەڕێ با ریتمی ئیندیڤێدوالیی و ناهاوئاهەنگیی وی لەگەڵ ریتمی جیهانیی روسیادا یەکانگیربێ تا لە کۆتاییدا هاوگونجان و باوەڕ بەدەست بێنێ. ئیدی کاتی ئەوە هاتووە ئەو هاوسەنگییە باڵایەی کە ساڵەهای ساڵە ئەدریان و - پانایێت - بێهوودە لەدووی دەگەڕێن ببێتە کردار، چونکە هەنووکە ئەم هاوسەنگییە دەتوانێ خۆی لەسەر چارەنووسی جەماوەری تێکۆشەر و گەلێکی مەزن رۆبنێ نەک لەسەر چارەنووسی مۆلەقی تاقە یەک فەرد!"

ئیستراتیی بەتووڕەیی هاواری کرد: "بەسە! چ شەیتانێک تۆی بۆ ئێرە هێنا؟ لێرە شەو و رۆژ لەسەر ئەم جێگەیەم بیرم لەو قسانە کردۆتەوە کە ئەلعان تۆ کردت، بەڵام لێم مەپرسە کە چما دەتوانم. بەسەرمدا هاوارکە: بازدە! بەڵام لێم مەپرسە: دەەتوانیت؟"

وەڵامیم دایەوە: "پانائیتی چکۆڵە ! دەبینین، سۆز کۆنترۆڵت نەکا، بازدە، دەبینین کە دەتوانیت تا کوێ باز دەدەیت!"

- "خودایە ئاخر ئەمە گەمە نییە، چۆن دەتوانیت ئاوها بدوێی؟ ئاخر ئەمە مەسەلەی ژیان و مەرگە !"

لەکاتی هەستاندا گوتم: "ژیان گەمەیە و هەروەها مەرگیش. گەمەیە و بردنەوە و دۆڕاندنمان تەواوێک بەستراوە بەساتەوەختێکی وەک ئەمەوە!"

- "بۆ هەستایت؟"

– "باشترە برۆم. بەداخەوە ماندووم کردیت!"

– "بۆ هیچ کوێ نارۆیت، لێرە دەمێنیتەوە، فەراڤین دەکەین و پاش نیوەڕۆ پێکەوە بۆ جێگەیەک دەڕۆین."

– "بۆ کوێ؟"

– "بۆ سەردانی گۆرکی. جوابی ناردووە و چاوەڕێم دەکا. ئەمڕۆ بۆ یەکەم جار ئەو ئیستراتییە ئەوروپاییە بەناوبانگە دەبینم!"

دەنگە خەمینەکەی، حەسەدێکی منالانەی بەرامبەر نموونەی مەزن وەدیارخست. لەتەختەنوێنەکەی بازیدا و جلکەکانی پۆشی. پاشان چووینە دەرێ و بەتوندی قۆڵی گرتبووم.

پێی گوتم: "ئێمە دەبینە هاوڕێ. بەڵێ، دەبینە هاوڕێ چونکە وا هەست دەکەم پێویستم بەوەیە بۆکسێک بمالم بەکەپووتا. بۆخۆت وا باشترە بزانیت کە من بەبێ بۆکس وەشاندن هەست بەهاوڕێیەتی ناکەم. پێویستە جارناجار شەڕێک بکەین و یەکێکمان کەللەی ئەوی ترمان بشکێنێ. گوێت لێیە؟ ئەمەیە مانای ئەڤین!"

خۆمان کرد بەرێستۆرانێکدا و دانیشتین. شووشەیەکی چکۆڵەی زەیتی زەیتوونی لێکردەوە کە وەک نوشتە کردبوویە ملی و بەسەر شۆربای گۆشتەکەدا رشتی. پاشان زەرفێکی چکۆڵەی لە گیرفانی هێلەکەکەی دەرهێنا کە پڕ بوو لە بیبەر و برێکی زۆری کرد بەخواردنەکەدا. بەدەم لێولستنەوەوە گوتی: زەیت و بیبەر، لەسەر دابی برایلا!

بەئیشتیهاوە کەوتینە خواردن، ئیستراتیی هێورهێور زوبانە گریکییەکەی وەبیر دەهاتەوە، هەر جارەی وشەیەک، وەکی زارۆک دەستی بەیەکدا دەدا و هاواری دەکرد: "چۆنیت؟ چۆنیت؟ ئەمڕۆ چۆنیت؟"

بەڵام ئاگای لەخۆ و هەر چەند دەقیقە جارێک تەماشای کاتژمێرەکەی دەکرد. خزمەتچییەکەی بانگ کرد، چوار بوتڵ شەرابی نایابی ئەرمەنستانی کڕی، گیرفانەکانی پڕ کرد لە زەرفی بچووک بچووکی مەزە، قووتووە سیگارەکەی پڕ کرد لەجگەرە و ئیدی کەوتینە ڕێ.

ئیستراتیی حەجمینی نەبوو. ئاخر یەکەمین جار بوو گۆرکی مەزنی دەبینی، هەڵبەت مەزەندەی ماچومووچ، سفرەی تژیی بەخۆراک، فرمێسک و پێکەنینی دەکرد، مەزەندەی قسە لەدوای قسە و هەمدیس ماچومووچ و تا ناکۆتا.

گوتم: "پانایبیت چییە، حەجمینت نییە!"

وەڵامی نەدامەوە، بەتووڕەیی هەنگاوەکانی خێراترکرد.

گەیشتینە ئاپارتمانێکی گەورە و بەقالدرمەکاندا سەرکەوتین، بەتیلەی چاو لە هاوڕێکەم دەنۆڕی، لەزەتم دەبرد لەسەیرکردنی جەستەی لاواز و باریک و دەستوپلە کرێکارییەکانی کە هەڵبەت کاری زۆری پێ کردبوون، لەزەتم دەبرد لەسەیرکردنی چاوە تینووەکانی.

لێم پرسی: "ئەلعان کە دەتەوێ گۆرکی ببینیت، دەتوانیت خۆت کۆنترۆڵ کەیت؟ دەتوانیت دەست لە ماچومووچ و هاوار هاوار هەڵگریت؟"

بەتووڕەیی وەڵامی دامەوە: "نا، بۆ تۆ پێتوایە من کێم؟ پێتوایە ئینگلیزم؟ دەبێ چەند کەڕەتت پێ بڵێم ئەز گریکستانیم، خەڵکی سفالۆنیام. من هاواردەکەم، ماچ دەکەم، دەبوورێمەوە. جەنابت گەر حەز دەکەیت ئەوا دەتوانیت دەوری ئینگلیزێک ببینیت!" پاش ساتێک گوتی: "حەزدەکەم تەنهابم، بوونی ئێوە لەگەڵمدا بێزارم دەکات!"

ئیستراتی قسەکەی تەواو نەکردبوو کە لەناکاو گۆرکیمان لەسەر قالدرمەکان بینی و قونە سیگارێکی بەلێوەوە دەدرەوشایەوە. گۆرکیی، کەتە و ئێسک درشت، شەویلەی بەقوولاچوو، ئێسکی گۆنا دەرپەڕیو، چاوانی ورد و شین و لێواولێو لە نیگەرانی و رەنج، دەم و لێوێکی هێند خەمین، کە لەژیاندا کەسێکی ترم نەبینیوە بەو ئەندازەیە خەم لەسەر لێوی نیشتبێ.

ئیستراتیی کە گۆرکی بینی، سێ پێپلیکانەی بەگوژمێک بڕی و دەستی گرت. هاواری کرد: "پانایبیت ئیستراتی!" خەریک بوو بەسەر شانە پانەکانی گۆرکیدا بکەوێ. بەڵام گۆرکی بێ ئەوەی هیچ بڵێ، بەهێمنی دەستی تۆقەی بۆ رایەڵ کرد، جۆرێک تەماشای ئیستراتیی کرد کە چکۆلەترین نیشانەی لە شادومانی یان کونجکاوی تێدانەبوو.

دوای تاوێک گوتی: "بفەرموون!"

لە نووسینگەیەکی بچووک دانیشتین کە پڕ بوو لە خەڵک. گۆرکی جگە لەزوبانی رووسی چ زوبانێکی تر بەڵەدنەبوو، بۆیە دامەزراندنی سەری قسان لەگەڵیدا زەحمەت بوو. ئیستراتیی تەواوێک ورووژا و کەوتە قسەی حەلەق و مەلەق، قسەکانیم بیرنییە، بەڵام هەرگیز نەغمەی دەنگ و جووڵەی دەست و روانینی چاوە هەڵایساوەکانیم لەیاد ناچێ.

گۆرکی بەلەپزێکی شیرین، هێور و بەکورتی وەڵامی دەدایەوە و لێکدا لێکداش جگەرەی پێدەکرد. زەردەخەنە خەمینەکەی کەش و هەوایەکی قووڵ و چڕی تراژیدییانەی بەقسەکانی دەبەخشی. پیاوێکت تێدا دەبینی کە بەرگەی زۆر گرتووە و هەنووکەش هەر بەرگە دەگرێ. پیاوێک هێندە دیمەنی ترسناکی دیتوە، کە هیچ شتێک، نە ئاهەنگ و نە هوتافەکانی روسیاو نە ناوبانگ و شانازییەک کە وەدەستی هێنابوو نەیاندەتوانی کاری تێ بکەن. لەودیو چاوە شینەکانییەوە، خورخوڕ خەمێکی هێور و بێ هەتوان هەڵدەقوڵی.

گوتی: "بەلزاک مەزنترین مامۆستای من بووە. بیرم دێ کاتێک کارەکانیم دەخوێندنەوە، لاپەڕەکانم دەدایە بەر روناکی و لێم دەنۆڕین و بەترسەوە هاوارم دەکرد: ئەرێ تاقە کەسێک ئەم هەموو گوڕ و هێزەی لەکوێ بوو؟ چلۆن توانیوەتی نهێنیی مەزن بدۆزێتەوە؟"

پرسیم: "ئەدی دۆستۆیڤسکی و گۆگۆڵ چۆن؟"

– "نا، نا.. لە نووسەرانی روسیا تەنها یەک کەس، ئەویش لیسکۆف!" بۆ ساتێک بێدەنگ بوو، پاشان لەسەر قسەکانی بەردەوام بوو: "بەڵام لەسەروو هەموو شتێکەوە ژیان. من رەنجێکی زۆرم کێشاوە و ئەڤینێکی فرەم بۆ هەموو ئەوانە هەیە کە رەنج و عەزاب دەچێژن. جگە لەمە چ شتێکی تر نا!"

بێدەنگ بوو، بەچاوانێکی نیوە نووقاوەوە کەوتبووە دوای دووکەڵی شینی سیگارەکەی.

پانابیت بوتڵە شەرابەکانی دەرهێنا و لەسەر مێزەکە داینان، ئەوجا زەرفە مەزەکانیشی دەرهێنا، بەڵام جورئەتی کردنەوەیانی نەبوو، پێی وابوو کاتی نییە، ئاخر ئەو کەش و هەوایە ئەوە نەبوو کە خۆی بۆ ئامادە کردبوو، چاوەڕێی شتێک بوو تەواوێک پێچەوانەی ئەمە، چاوەڕێی ئەوەبوو کە خۆی و گۆرکی، ئەم دوو پاڵەوانە رەنجدیدەیە پێکەوە بخۆنەوە و بکەونە هاوارکردن، بەدەنگی بەرز بدوێن، گۆرانی بڵێن و سەما بکەن و ئەرز لەژێر پێیاندا بلەرزێ. بەڵام گۆرکی غەرق لەزەریای ئەزمونەکانیدا و هێشتا خاوەن ئومێدێکی ئەوتۆ نەبوو.

گۆرکی هەستا، چەند کەسێک لە جحێڵگەلی ئامادەی مەجلیسەکە بۆ لای خۆیان بانگیان کردبوو. بۆ نووسینگەکەی پاڵمان چوو بۆ لایان.

کە گۆرکی رۆیشت، پرسیم: "باشە پانابیت، رات بەرامبەر مامۆستا چییە؟"

ئیستراتی بەجووڵەیەکی گرژ، سەرقاپی یەکێ لە بوتڵەکانی کردەوە و گوتی: "پەرداخمان پێ نییە، دەتوانیت بەبوتڵەکە بخۆیتەوە؟"

– "بەڵێ!"

بوتڵە شەرابەکەم وەرگرت و گوتم:" لەخۆشیت پانابیت، ئینسان ئاژەڵی بیابانە. هەموو مرۆڤێک بەدۆزەخ گەمارۆدراوە، چ پردێکی لێوە دیارنییە. پانابیتی چکۆڵە، نیگەران مەبە، چما ئەمەت نەزانیبوو؟" بەنەفرەتەوە گوتی: "دەی زووکە بخۆرەوە، نۆرەمە... ئاخر تینوومە!"

لێوی لستەوە، گوتی: "دەمزانی، بەڵام هەمیشە بیرم دەچێتەوە!"

– "پانابیت هەر ئەمەش هەستی مەزنی تۆیە، وای بەحاڵت گەر نەتزانیبا. ئەوکات گێلۆکەیەکت لێ دەردەچوو، بەزانینیشت وای بەحاڵت گەر لەبیرت کردبا، ئەوکات ساردوسڕ و بێ هەست دەردەچوویت. بەڵام ئەلعان تۆ ئینسانێکی راستەقینەیت. گەرم و گوڕ و لێوڕێژ لە بێهوودەیی هەتا مردن، کلافەیەکیت لە ئومێد و تێشکانەکان!"

گوتی: "باشە... ئەمەش گۆرکی!" وای گوت و بوتڵەکانی نایەوە گیرفانی، زەرفە مەزەکانی کۆکردنەوە و ئەوێمان جێ هێشت.

لە رێگە گوتی: "بەڕای من گۆرکی بێ ئەندازە ساردوسڕ بوو، ئەدی بەڕای تۆ چۆن بوو؟"

– "بەڕای من بێ ئەندازە پڕ لە تاڵی و تفتی بوو، کەسێک بوو بێ سەبووریی!"

پانابیت بەتووڕەیی بۆڵاندی: "ئاخر دەبوو هاوارکات، دەبوو بخواتەوە و بگری تا قورسایی سەر دڵی هەڵگیرێ!"

– "جارێکیان ئازیزگەلی فەرمانڕەوایەکی موسوڵمان لەجەنگدا دەکوژرێن، فەرمانڕەواکە فەرمانێک بۆ قەبیلەکەی دەردەکا کە هیچ کەسێک نابێ شین و رۆڕۆ بکا تا نەبا باری خەمیان سووک بێ! پانابیت، ئەمە پڕ شانازیترین دیسپلینێکە کە ئینسان بەهۆیەوە دەتوانێ بەسەر خۆیدا بیسەپێنێ، دەی هەر لەبەر ئەوەشە گۆرکیم بەو رادەیە خۆشویست!"

***

رۆژی دواتر چووم بۆ کلێسای گەورەی مۆسکۆ. ئەم پەرستگە گەورەیەی کە مایەی شانازیی روسیای قەیسەریی بوو، چۆڵ وهۆڵ و بێ ڕووناکی و ساردوسڕ. ریزی ئاڵووالآی قەدیسان بەهالەکانی چواردەوریانەوە، لەچۆڵەوانی و تاریکی زستاندا ببوونە شەختە. خانمێکی چکۆڵە و پیری پاسەوانی سنوقی خێری کلێساکە، کە کۆپیکێک زیاتر لە قاپی کۆمەکەیدا نەمابوو، هەناسەی ئەو خانمە وەک دووکەڵ لە دەم و کەپوویەوە دەهاتە دەرێ و ئەو هەناسانە ئەم حەمکە قەدیسە لە سەرمادا هەڵلەرزیوەی پێ گەرم نەدەکرایەوە.

کوتوپڕ دەنگی مەلایکەتانەی پیاوان و ژنانێکم بیست کە لەنهۆمی سەرەوە و لەبەشی ژناندا وێردیان دەچڕی. لەو تاریکاییەدا گەڕام تا پێپلیکانەیەکی مەڕمەڕیم دۆزییەوەو پیایدا سەرکەوتمە سەرێ. بەژوور سەرمەوە دەمتوانی لەو تاریکاییەدا دوو سێ پیرەمێرد و پیرێژن جیاوەکەم، شاڵیان لەخۆوە پێچاوو ئەوانیش بەهەناسەبڕکێ سەردەکەوتن.

کاتێ گەیشتمە دوا پێپلیکانە، خۆم لە نوێژخانەیەکی ئاڵتوونیدا بینییەوە کە مۆمی تێدا داگیرساو و خەڵکەکە سوژدەیان بردووە و میحرابەکەش پڕ لە خزمەتچی و قەشە و مەترانی جلکی ئاڵتوونی و ئاوریشم پۆش بوو.

هەرگیز شیرینی و گەرمایی ئەو نوێژخانەیەم لەیاد ناچێ. پیاوەکان زۆربەیان پیرەمێرد بوون بەسمێڵی شۆڕەوە. پێدەچوو کاتی خۆی بەگزادە بووبن یاخود دەرکەوانی ماڵی بەگزادان. ژنان سەرپۆشی وەک بەفر سپییان دابوو بەسەریاندا، مەسیح خۆشخۆراک و سوور و سپی بەمیحرابەکەوە پرشنگی دەدا. سینگی پۆشرابوو بەمێدال – هەرتک دەستی هی ئینسان و چاوان و دڵیشی لە زێڕ و زیو.

لەنێو ئەو خەڵکە سوژدە بردووەدا بەڕاوەستاوی مامەوە، مەحاڵ بوو بتوانم هەست و سۆزم کۆنترۆڵ کەم. ئاخر ئەم کۆبوونەوەیە بەماڵئاواییەکی بەسوێ دەچوو، پێدەچوو ئازیزێک لەلایەن هاوڕێکانییەوە بۆ سەفەرێکی دوورو درێژو خەتەرناک بەڕێ کرێ. دوایین ئیمانداران زۆر خەمینانە ماڵئاواییان لە وێنەی خواوەندی ئازیزی خۆیان دەکرد، بەڵام ئیماندارانی پێشوو بەتەرزێکی بێڕوحمانە هێرشیان دەبردە سەر بنەمای ترسناک و نوێی (نمایشی راز)(*) و بتە کۆن و لەقەکانیان تێکوپێک دەشکاند. ئێمە لەساتەوەختێکی قەیراناوی و یەکلاکەرەوەدا دەژین کە تیایدا کۆن دەمرێ و نوێیەکی شەلاڵ بەخوێن لەدایک دەبێ.

ئەو قۆناغانەی ئێمەی پێدا تێدەپەڕین قۆناغگەلی دژوارن – ترسناکترن لەو قۆناغانەی مناڵ و وەچەکانی ئێمەیان پێدا تێدەپەڕن – لەگەڵ ئەمەشدا دژواری هەمیشە بزوێنەری ژیان و وەئاگاهێنەری

(*) لەدەقەکەدا Mystery نهێنییە، بەڵام لەبەرئەوەی بەپیتی گەورە نووسراوە، ئەوا مەبەست لە Mystery Play (نمایشی راز)ە. ئەم نمایشە یەکێکە لە نمایشگەلە مەزهەبییەکانی سەدەکانی ناوەڕاست. لەم نمایشانەدا، چیرۆکەکانی کتێبی پیرۆز بەرجەستەدەکران، ئازارەکانی مەسیح، دابەزینی ئادەم و تۆفانی نوح لەو بابەتانەن کە سەرنجی شانۆنامەنووسانی سەدەکانی ناوەڕاستیان بەلای خۆیاندا ڕاکێشاوە.

ئارەزووە باش و خەراپەکانمان بووە تا لەو بەربەستەوە تێپەڕین کە لەناکاوێکڕا لەبەردەمماندا قوت بۆتەوە. بەم پێیە بەکۆکردنەوەی هێزمان هەندێ جار دەگەینە خاڵێکی زۆر دوورتر لەوەی کە هیوای بۆ دەخوازین. پێچەوانەی ئەمە یان بەنوستوویی دەمێنێتەوە یاخود ناڕازی و بێباک کاردەکات. بۆیە ئەم هێزە کۆکراوانە نە تەنێ هێزی ئێمەیە و نە تەنهاش هێزی بەشەرییە. ئاخر هێزگەلێک کە لەگەڵ بازدانی یەکەمدا لە ئێمەدا رزگار دەبێ، هێزێکی سێینەیە: هێزی کەسی و هێزی مرۆیی و هێزی بەر لەمرۆیی. ئەو ساتەوەختەی بونیادەم وەک سپرینگ خۆی دێنێتەوە یەک تا خۆی بۆ بازدان ئامادەکات، تەواوی ژیانی دونیا لەناخماندا کۆدەبێتەوە و باز دەدا. ئەمەش کاتێ روودەدا، کە بەئاشکرا هەست بەساکارترین راستییەکان دەکەین، ئەو راستییانەی کە زۆرجاران لەساتەوەختەکانی حەوانەوەی بێ بەردا لەبیریان دەکەین. ئەو حەقیقەتەش ئەمەیە: (ئینسان نەمر نییە، بەڵکو لە خزمەتی شتێک یان کەسێکی نەمردایە!)

کە مەراسیمەکە تەواو بوو، دوایین ئیمانداران بەپێپلیکانە مەرمەڕییەکەدا هاتنە خوارەوە، جحێڵێکی لاواز و رەنگپەڕیوم لێ نزیک بۆوە. ریشێکی تەنکی زەرد و چاوانێکی شین و ماندوو، لێکدا لێکدا دەکۆکی. سەری قسانی دامەزراند و بەورووژاوییەوە پرسی: "تۆ لە ئێمەیت؟ خیانەتت لە مەسیح نەکردووە؟"

وەڵامیم دایەوە: "گەر ئەو خیانەتم لێ نەکات، ئەوا من خیانەت لەو ناکەم!"

جحێڵەکە سەری لەو قسەیەم سوڕما، گوتی: "مەسیح هەرگیز خیانەت ناکا، خیانەت ناکا، بەڵکو وی تەنها خیانەتی لێ دەکرێ. دەی با لەم قسانە گەڕێین، هەوای دەرەوە ساردە، باشترە بچینەوە ماڵەوە و چایەکی گەرم هەڵقوڕێنین!"

بابی ئەو کوڕە لە بەگزادەکانی بەر لەشۆڕش بووە، خاوەن کۆشکێکی گەورە، بەڵام ئەلعان لە تەواوی کۆشکەکە تەنها دوو ژووری پێ بڕابوو، ژوورەکانی تر پڕ کرابوون لەخاو و خێزانی کرێکاران. ئەو ژوورانەی رووەو خۆر بوون درابوون بەکرێکاران لەبەرئەوەی منالی چکۆلەیان هەبوو. ئەم جحێڵە بۆ بەڕێکردنی گوزەران لەکارگەیەکدا ئیشی دەکرد، بەڵام خۆی شاعیر بوو، هەر کاتێ کەمترین وەختی بۆ رەخسابا شیعری دەنووسی. گوتی: "ئەلعان لەنووسینی قەسیدەیەکی درێژدام. قەسیدەکە وتووێژێکە لەنێوان مەسیح و کرێکارێکدا. بەیانییە، دەنگی شوتی کارگە دێ، لەدەرەوە بەفر دەبارێ و دونیا تا بڵێی سارد، پیاوان و ژنان لەسەرمادا هەڵدەلەرزن و بەرەو کارگە رادەکەن، جەستەیان بەزەبری کار شێواوە، کرێکارەکە دەستی مەسیح دەگرێ و بەکارگە و کانە خەڵووز و بەندەرەکاندا دەیگەڕێنێ. مەسیح هەناسە هەڵدەکێشێ و دەپرسێ: (ئەم هەموو نەفرەت لێکراوە بۆ؟ پێم بڵێ چییان کردووە؟)

کرێکارەکە وەڵامی دەداتەوە: (نازانم تۆ پێم بڵێ!)

پاشان مەسیح دەبا بۆ کوختە شێدار و بێ ئاگرەکەی، دەیبا بۆ ناو منالە برسی و چاو بەگریانەکانی. دەرگاکە دادەخا، قۆڵی مەسیح دەگرێ و هاوار دەکا: (مەولا، بڵێ دەبێ رەوتارمان بەرامبەر قەیسەر چۆن بێ؟ مافی ئەو چییە کە بیدەینێ و مافی ئێمە چییە کە لێی بسەنین!)

جحێڵەکە بێدەنگ بوو، هەناسەی تەنگ ببوو، لێکداش لێکدا بەدردۆنگی دەستی بەتوندی بۆ پێش و دوا دەبرد.

پرسیم: "ئەدی باشە وەڵامی مەسیح چ بوو؟"

دوا ئیماندار بەترسەوە سەرنجێکی لە دەوروبەری خۆیداو وەڵامی دایەوە: "نازانم، هێشتا نازانم. وردتر بڵێم لەمە زیاتر نازانم!" وای گوت و خۆی هاویشتە سەر ئەسکەملێکی هەڵوەشاو. دەموچاوی نایە نێوان هەرتک دەستی و ناڵە ناڵ پرسی: "بۆچی؟ بۆچی؟"

لە فیکرەوە چووم کە ئەوەتا ئەمیش دەپرسێ و چ وەڵامێکی دەست ناکەوێ. گومانم هەیە لەوەی مەسیح توانای وەڵامدانەوەی هەبێ. ئەدی چۆنە لە لینین بپرسێ!

گوتم: "بۆچی لە لینین ناپرسیت؟" بێ ئەوەی خۆم بمەوێ ئەم قسەیە بەتووڕەیی لە زارم هاتەدەر.

– "لێم پرسیوە!"

– "باشە، ئەدی وەڵامی چ بوو؟"

– "کرێکارانی دونیا یەکگرن! بەتووڕەیی هەستامە سەرپێ و هاوارم کرد: ڤیلادیمێر ئیلیچ من لەبارەی رۆحەوە دەپرسم، لەبارەی خواوەندەوە، لەبارەی نەمرییەوە!"

– ئەی دوایی؟"

– "لینین شانی هەڵتەکاند و پێکەنی. لەژێر لێوەوە گوتی: هەی بۆرژوایی... وای گوت و قونە سیغارەکەی بەپێڵاوەکانی کوژاندەوە!"

جەنگەڵ گەورەیە، با لەبار
دەی کەوانەکەت هەڵگرە، ئەی (بێ کۆ) بچۆ پێش
لێرەوە، لێرەوە، لێرەوە، لەوێوە
بەراز، کێ بەراز دەکوژێ
ئەی بێ کۆ، بێ کۆی هەژار
ئەی بێ کۆ، ئەی بێ کۆی هەژار
بەڵام کێ دەیخوا، ئەی بێ کۆی هەژار
دەی لەت لەتی کە، خۆت ناو سکەکەی دەخۆیت
بۆم! بۆم! فیلێک تلی دا لەسەر ئەرز
کێ کوشتی؟ بێ کۆ
ئەی بێ کۆی هەژار، کێ عاجە گرانبەهاکانی بۆ خۆی دەبا؟
ئارام گرە بێ کۆ، کلکیت بەردەکەوێ!

گۆرانیی گرگنەکان

***

بەمرووری زەمەن، هەستم دەکرد، سیحری نهێنی ئامێزی روسیا زیاتر و زیاتر لە ناخمدا رۆ دەچێ. دیمەنی زستانی قوتب تاقە دیمەنێک نەبوو ئەفسوونی کردم، هەروا دیداری یەکەمینیشم نەبوو بەژیانی سلاڤیا. خەڵک، کۆشکەکان، کڵێساکان و ترویکا(*)و بۆلالایکا(**) و سەماکانی دەوروبەرم- بەڵکو شتێکی تر بوو، شتێکی قووڵتر و نهێنیی ئامێزتر. ئاخر لێرە، لەم کەش وهەوا روسیاییەدا، هەستم دەکرد هەردوو هێزە بنەڕەتی و دونیازاکە، بەشێوەیەکی کراوەو ئاشکرا لەنەبەردان. فەزای جەنگ لە دەوروبەرتا هێند لەقووڵاییترا رۆدەچوو، کە ئیدی خۆشیت با و ترشیت با دەبوو خۆت بۆ ئامێزی یەکێ لەو دوو هێزە هاویشتبا و جەنگیبایت. ئەوەی من لەم بوونە کەمخایەنەی خۆدا چەشتبووم، لێرە لەسەر زەمینی بێ سنووری روسیادا، ترسناک و بێ بەزەیی بینیم، هەمان نەبەرد بوو، بەهەمان دوژمنگەلی ئەزەلییەوە: رووناکی و تاریکی. بەم پێیە هێورهێور لەگەڵ ململانێی روسیادا یەکانگیربوو. رزگاریی روسیا، بووە رزگاریی منیش، لەبەرئەوەی رووناکی یەکێکە و کەرت ناکرێ، لەهەر کوێ ئەم سەرکەوێ یان تێبشکێ، ئەوا لە ناخی تۆیشدا سەردەکەوێ یان تێدەشکێ.

لەو ساتەوەختەی کە دواجار بەم ناسنامە ناوەکییە گەیشتم، چارەنووسی روسیا بووە چارەنووسی من. لەپاڵیدا دەجەنگیم و ئازارم دەکێشا. هەنووکە لەمۆسکۆ هەستم بەهەناسە تەنگیی دەکرد و بڕیاری رۆیشتنم دا تا هەموو ئەم گۆڕەپانە گەورەیە ببینم - هەر لە (مورماتسک)ەوە لە ئۆقیانووسی بەستەڵەکی باکوور تا بوخارا و سەمەرقەند، لە لینینگرادەوە تا ڤیلادیڤوستوک- هەر کوێیەک کە دوژمنان و هاوپەیمانەکانی ئەووەڵێن کەوتبوونە وێزەی یەکدی.

هەر ئینسانێک خاچی خۆی وا بەکۆڵەوە، هەر گەلێکیش بەهەمان شێوە، زۆرینە تا ساتەوەختی مەرگ خاچەکەی خۆیان هەروا بەشانەوەیە و چ کەسێک نییە لە خاچیان بدا. ئاخر بەختەوەرە ئەو کەسەی لەخاچ دەدرێ، چونکە تەنێ ئەوە کە لەزەت لە هەستانەوە دەبا. روسیاش لەخاچ درابوو، کاتێ بەکۆمارە جیاجیا و بەگوندەکانیدا دەگەڕام، لە سەرسامییەکی پیرۆزدا لەرز دای دەگرتم، هەرگیز ئاوها بەرخۆدان و عەزابێکم، هەرگیز ئاوها ئومێدێکم بەسەر خاچەوە نەدیتبوو. بۆ یەکەمین جار پەیم بەوە برد چەند زەحمەتە بۆ ئینسان بڕیاربدا هەنگاوێک بچێتە پێشێ بۆ تێکوپێک شکاندنی ئەڤینی پێشووی، خواوەندی پێشووی، داب و نەرێتی پێشووی. گەرچی هەموو ئەم شتانە رۆژێک لە رۆژان رۆح بوون و بەرەو هەڵگژان هانیان داوە، بەڵام بەمرووری زەمەن بوونەتە ماددەیەکی قورقوشمی و لەنیوەی رێگەدا کەوتوون، هەنووکەش لەبەردەم تێپەڕینی هەناسە خوڵقێنەرە نوێکاندا ببوونە لەمپەر.

ملوێنەها مۆژیک بەرگرییان دەنواند، حاڵی نەدەبوون و نەیاندەویست رزگاربن. بزماریان گرتبوو بەدەستەوە و بە(دایک)دا دایاندەکوتی. کارکردن لەسەر رووی خاک، نەوە دوای نەوە کردبوونییە خاک و رقیان لەبلێسە دەبۆوە. کرێکارانی برسی و بریندار - هەموو لە بلێسە- جەماوەری رەشە خەڵکەکەیان

(*) گالیسکەی روسیایی کە سێ ئەسپ رایدەکێشێ.

(**) ئامێرێکی مۆسیقایی روسیاییە و لە گیتار دەچێ.

گا بەزەبروزەنگ و گا بەمیهرەبانییەوە هان دەدا تا خۆیان پەیوەست کەن بەڕێگەی رزگارییەوە.

میللەتانی دونیاش - هێور و تێر - بەدەوری ئۆردوگای روسیادا، بەدەوری ئەو شوێنەدا کە رووناکی و تاریکی تێدا کەوتبوونە گیانی یەکتر، راوەستابوون. بەپێکەنینەوە دەیانگوت: (تەواو! روسیا تەواو!) ئاخر ئەو زرنگ و تێرانە هەرگیز ناتوانن لە هێزە نادیار و ژیانزاکانی لەخاچدان بگەن. بەڵام وەک مەسیح دەڵێ: بۆ ئەوەی دەنکە گەنمێ ببێتە گوڵە گەنم، دەبێ بەئەرزدا رۆچێ و بمرێ. روسیاش بەهەمان شێوە- وەک دەنکە گەنمێک، وەک فیکرێکی مەزن - گینگڵی دەدا و رەنجی دەکێشا.

لە یەکێ لە ئینجیلە ئەپۆکرینپیاکاندا(*) باسی ئەوە دەگێڕدرێتەوە چۆن یۆحەننا، ئەو حەوارییە ئازیزە خەونێکی سەیر دەبینێ کە بەگریانەوە لەبەرامبەر لە خاچدراودا راوەستاوە. خاچەکە لە تەختە دروست نەکراوە، بەڵکە لە رووناکی، لە بەرامبەریشیدا لەخاچدراو تاقە کەسێک نییە، بەڵکو هەزاران پیاو و ژن و منالە و چتاقیشیان دەناڵێنن و دەگرین. ئیدی حەواریی ئازیز لەرز دایدەگرێ و ناتوانێ هیچ کام لەو روخسارە بێ ئەژمارانە جیاوەکات. خەڵکەکە بەردەوام رادەکەن و دیارنامێنن، ژمارەیەکیان بۆ جاری دووەم دەگەڕێنەوە، پاشان لەناکاوێکڕا هەموو دیارنامێنن و جگە لە (هاوار) چ شتێکی تر بەلەخاچدراوی لەسەر خاچەکە نامێنێتەوە.

ئەم خەونە ئەوڕۆکە لەبەردەمماندا شەپۆلانێتی، بەڵام رزگارکەری ئەوڕۆ تاقە ئینسانێک نییە، بەڵکو سەراپای میللەتێکە. تەواوی روسیا، ملوێنەها ژن و پیاو و منالّ لەخاچ دەدرێن و ئازار دەچێژن، دیار نامێنن و هەڵدەقوڵێنەوە. ناتوانیت روخسارێکی دیاریکراو بناسییەوە، بەڵام لەنێو ئەم لێشاوی مەرگەدا، تەنێ (هاوار)ە کە دەمێنێتەوە.

چ شتێکی تر پێویست نییە. چۆناوچۆنیی رزگاربوونی سەرلەنوێی دونیا ئاوهاییە؟ ئەدی رزگاری مانای چییە؟ واتە دیتنەوەی پاساوێکی تر بۆ ژیان، چونکە پاساوە کۆنەکە گوڕی مانەوەی تێدا نەماوە و ناتوانێ کۆڵەکەی ئینسان بەسەر شانەوە هەڵگرێ. خۆش بەحاڵی کەسێک کە هاواری زەمەنی خۆی دەبییەت، ئاخر هەر زەمەنێک هاواری تایبەت بەخۆی هەیە و دەبێتە هاوکاری. تەنها ئەو کەسەیە دەتوانێ رزگاری بەدەست بهێنێ.

ئێمە لە زەمەنی خۆماندا دەژین و نایبینین، بەڵام ئەگەر فیکری نوێ کە ئەوڕۆکە لە لەخاچداندایە، کڵپە بسەنێ و دونیا نوێ کاتەوە، ئەوا ئەوکات ئێمە دەچینە بازنەی یەکەمی ئاگرەوە، دوای چەند سەدەیەک رەنگە ئەم سەدەیەی ئێمە بەسەدەکانی ناوەڕاست ناوبرێ نەک رێنیسانس. سەدەکانی ناوەڕاست، بەدەربڕینێکی تر واتە تافی راوەستان. شارستانییەتێک دەکوژێتەوە و هێزە خوڵقێنەرەکانی لەدەست دەدا و دەڕمێ، هەناسەیەکی نوێ، کە لەسینەی چینێکی نوێدا پۆنگی خواردۆتەوە، بەئەڤین و توانا و باوەڕەوە شارستانییەتێکی نوێی پێ ڕۆدەنرێ.

(*) ئەپۆکرپیا: جگە لەچوار ئینجیلەکە، ژمارەیەک ئینجیلی تر هەن کە نووسینیان نەدراوەتە پاڵ کەسێکی دیاریکراو و جێی متمانەی پروستانتەکان نین. ئەم ئینجیلانە لە کتێبی پیرۆزدا بەناونیشانی ئەپۆکرپیا هاتوون.

خوڵقاندنی ئەم شارستانییەتە نوێیە شتێکی ڕەها و وەدیهاتوو نییە. ئاخر لەکاری داهێنەرانەدا چ شتێک نییە پێشوەخت ڕەها و وەدیهاتوو بێ، دەشێ ئاینده کارەساتێکی لەخۆدا هەڵگرتبێ، دەشێ سازشێکی ترسنۆکانەش بێ، بەڵام هەمدیس دەشێ سەرکەوتن بێ بۆ هەناسەی ئەفرێنەر، بەم پێیە ئەم قۆناغە ئینتیقالییەمان قۆناغێکە تیایدا ژانی لەدایکبوونی شارستانییەتێک تەجروبە دەکەین کە لەتافی لەدایکبووندایە.

چ شتێک پێشوەخت ڕەها و بڕیاردراو نییە. بەم بەڵگەیە، هەر گەلێک، هەر تاکێک لەم زەمەنە مۆلەق و شێوەنە گرتووەدا بەرپرسیاریەتێکی گەورە، بەرپرسیارییەکی گەورەتر لەپێشووی لەسەرشانە، لەم قۆناغە مۆلەق و پڕ لە ئەگەرانەشدایە کە بەهای بەشداربوونی گەلێک یان تاکێک شتێکە لە پێوانە نایەت.

کەواتە ئەرکی ئێمە چییە؟ ئەرکی ئێمە ئەوەیە وردبینانە ئەو ساتەوەختە مێژووییە دیاری کەین کە تیایدا دەژین. هۆشیارانە توانا چکۆڵەکانمان لەشەرێکی دیاریکراودا بخەینەگەڕ. هەر چەندێک لەگەڵ تەوژمی پێشڕەودا هاوئاهەنگ بین، هێندە دەتوانین یارمەتی ئینسان بدەین لەهەڵگژانی سەخت و نادڵنیا و خەتەرناکیدا ڕووەو ڕزگاری.

***

کاتێ سەردانەکەم کۆتایی پێ هێنا و چەند ڕۆژێک لە بوخارا مامەوە تا بحەوێمەوە، هەستم کرد دوای سەرما بێڕەحمەکەی سیبریا، دواجار هەتاوێکی دڵڕفێن بڕبڕەی پشت و ڕۆحم گەرم دادێنێ. تۆزێک بەر لە نیوەڕۆ گەیبووبومە ئەوێ. گەرمایەکی بەتین، بەڵام جادەکان ئاوڕشێن کرابوون و هەوا بۆنی یاسەمینی لێ دەهات. موسوڵمانان بەمێزەرە ڕەنگاوڕەنگەکانی سەریانەوە لەژێر کەپرەکاندا دانیشتبوون و شەربەتیان هەڵدەقوڕاند، جحێڵانی قەڵەو بەکراسی قۆپچە ترازاوەوە لەسەر ئەسکەملێی بەرز لە چاخانەکاندا دانیشتبوون و گۆرانیی بەسۆزی خۆرهەڵاتییانەیان دەچڕی. بێ ئەندازە هەستم بەتینوێتی و برسێتی دەکرد، کاڵەکێکم کڕی و لەژێر سێبەری مزگەوتی (گوک قوبە)(*)ی بەنێوبانگدا دانیشتم. کاڵەکەکەم لەسە ئەژنۆ دانا و قاشم کرد و کەوتمە خواردنی، بۆن و شیرینییەکەی بۆ ناو ئێسکم ڕۆچوو، لە گوڵی ژاکاوی ئەریحا دەچوو، لە فێنکایی کاڵەکەکەدا غەرق بووم و گیانێکی تازەم تێ هاتەوە.

کیژێکی چکۆڵەی حەوت ساڵان بەبەردەممدا تێپەڕی، پرچەکانی هۆنیبووە و لەدواوە بەژمارەیەکی زۆر قردێلەی زۆر چکۆڵە پۆشرابوو کە سەدەف یان زەنگیانەی شین یاخود هیلالێکی چاوەزاری بەهەریەکێکیانەوە کردبوو. کاتێ ئەو کیژە بەبەردەممدا تێپەڕی، سمتی وەک سمتی ژنێک دەلەرییەوە و هەوا تژی بوو لەبۆنی میسک.

لای نیوەڕۆ، مەلای ریش سپی و مێزەری سەوز بەسەر ڕووەو ئاسمان دەستی نایە بن گوێچکەی و

(*) گوک وشەیەکی تورکییە، واتە شین.

ئەوجا بەدەنگێکی خۆش و جەهووری کەوتە بانگکردنی ئیمانداران بۆ نوێژ. لەو کاتەیدا مەلا بانگی دەدا، لەقلەقێک لەزەریاچەی ئەو هەوا گەرمەدا سەوڵی لێدەدا و لەسەر قاچێک بەسەر نووکی منارەکەوە نیشتەوە.

دانیشتم، پراوپڕی گوێم دەمژنەفت و پراوپڕی چاوانم دەمبینی، لەزەتم دەبرد لە کاڵەکە بۆندار و شیرینتر لە هەنگوینەکە. بەختەوەرییەک دایگرتم، چاوانم لێکنا، بەڵام لەترسی ئەوەی نەبا خەوم لێ بکەوێ و تەواوی ئەم بەختەوەرییەم لەکیس بچێ، چاوانم کردنەوە. (ریجستان) گۆڕەپانی بەناوبانگی بوخارا لەبەردەممدا چۆڵ و هۆڵ. ڕۆژێک لەڕۆژان، هەمەوو بەهارانێک، لەسەر زەمینە موسوڵمان نشینەکانەوە زیارەتکارانی دێوانە دەڕژانە ئەم شارەوە و حەسەن و حوسەینیان دەلاواندەوە. قافڵەکانی داو و دەرمان، سێو، خورما و سۆزانیگەلی پیرۆز دەگەیشتن. جحێڵان بەسەر ئەسپی سپی و کۆتری سپی بەدەستەوە دەهاتن، سەریان تاشراو و خۆڵەمێش و کا لێدراو، لەدوای ئەوانەوە ئیماندارانی کفن پۆش و فێگرتوو کە شمشێریان دەدا لە کەللەی خۆیان تا خوێن بەسەر ریش و سمێڵ و کفنەکانیاندا چۆڕاوگەی دەبەست. چل ڕۆژ و چل شەو پرسەیان دەگرت و دەیانلاواندەوە: حەسەن! حوسەین! حەسەن! حوسەین! پاش ئەوە کە هێشتا تازیەدار و شەلاڵ لەخوێن بوون، لەژێر درەختە شکۆفەکردووەکاندا رادەکشان و سۆزانییە پیرۆزەکانیان لەخۆیان دەتاراند.

بەڵام گۆڕەپانی ریجستان، هەنووکە چۆڵ و هۆڵ و مزگەوتە سەیرە ڕەنگاوڕەنگەکەش نیوە وێران، ئیدی خەڵکەکە ببوونە تارمایی، کەلەباب خوێندبووی و ئەوان ڕەوییبوونەوە.

ئەرێ ئینسان ئەو هەموو شێتگیرییە مەلەکوتییە و ئەو هاتوبات و تازیەدارییەی ئاراستەی کێ دەکرد؟ چما مەبەست لەوە چ بوو؟

ڕۆحم لێوڕێژبوو لەتالوتفتی، ئیدی شەکەت بووم لەزیندووکردنەوەی مردووان، جا بۆ ئەوەی بتوانم بنووم و لێیان هەڵبێم، چاوانم لێکنا. خەونێکم دیت، لە خەومدا، دوو لێوی پڕ لە ئاژاوە، دوو لێوی ژنانە، بەبێ روخسار بەفەزاوە بوو، کەوتە جووڵە و دەنگێکم ژنەفت: "خواوەندی تۆ کێیە؟" بێ سێودوو وەڵامیم دایەوە: "بوزا!" بەڵام لێوەکە هەمدیس کەوتە جووڵە: "نا، نا، ئیپاپۆس!"

بەگوژمێک هەستامە سەرپێ، هەمەوو ئەو خەم و خەفەتەی کە لەسێ مانگ لەوەوبەرەوە لەتاریکاییەکانی زەینمدا لەجووڵەدابوو، ئاشکرابوو. دەرگای ناخم کرایەوە و بینیم، لە تەواوی ئەو ماوەیەدا، وەک ماری ناو دڕک لە ئازار و تەقەللادا بووم تا بتوانم کاژ فڕێدەم و کاژێکی نوێ بپۆشم. بێ ئەوەی بزانم بۆ، ئازارم دەکێشا. هەنووکە ئەم خەونەم بینیبوو: بوزا لە جلکی کۆندا و ئیپاپۆس لە جلکی نوێدا.

ئیپاپۆس، خواوەندی تەماس کە جەستەی بەلاوە باشترە لە تارمایی و وەک گورگی حەکایەتەکان بۆ تێرکردنی ورگی چاوەڕێی بەڵێنی ئەوانی تر نییە، نە متمانەی بەچاو هەیە و نە بەگوێ. گەرەکییەتی لەمس کات، دەست لە ئینسان و خاکەوە بدا، هەست بکات گەرمای ئەوانە ئامێتەی گەرمای جەستەی بووە، هەست بکا ئەوانەی لەگەڵدا یەکانگیر بوون، تەنانەت دەیەوێ ڕۆحیش بکاتە جەستە تا بتوانێ

دەستی لێوەبدا. خواوەندەک کە لەهەموو خواوەندەکانی تر زیاتر جێی متمانەیە و لە هەمووشیان کردەترە، ئەو خواوەندەی کە بەسەر ئەرزدا هەنگاودەنێ و ئەرزی خۆشدەوێ و ئارەزوو دەکا لەسەر شێوەی خۆی دروستی کاتەوە، ئەوە خواوەندی من بوو.

روسیا بێ قسە و بێ هاتوبات موجیزەی خۆی ئەنجام دابوو. وەک مارێک کە هێشتا کاژە نوێیەکەی گەشەی نەکردبێ، سەرمایەتی و دەخزێتە بەر هەتاو تا گەرمی بێتەوە، رۆحی منیش هەر وەک ئەو مارە خزابووە بەر هەتاوی نوێوە. کاتێ وەئاگا هاتمەوە، ئیدی ئەو کەسەی جاران نەبووم، چونکە پێشتر نەمدەزانی و هەنووکە دەمزانی. لێکدا لێکدا لەخۆم دەپرسی: ئاخر چۆناوچۆنی خەون دەتوانێ ژیانی ئینسان بگۆڕێ؟ منیش وەڵامیم دایەوە: ناتوانێ! بەڵکو تەنها رایدەگەیەنێ کە گۆڕانێک بەڕێوەیە!

ئەرێ ئینسان هەوڵە شێتگیرەکانی ئاراستەی چ شتێ دەکات؟ ئامانجی چییە؟ جاران زەردەخەنەیەکم دەهاتێ و وەڵامم دەدایەوە: زنجیرەیەک وەهم. دونیا بوونی نییە، زوڵم و برسێتی و شادومانی و خەم و هەوڵ هیچیان نین، هەموو شتێ تارماییە و بەفوویەک دەڕەونەوە!

بەڵام ئەلعان، لێوڕێژ لە ئارامی بەگوڕمێک هەستاومەتە سەر پێ. تاریکی خەریکە شان لەسەر گۆڕەپانی ریجستان دادەدا. سەرم هەڵبڕی: مەبەست چییە؟ مەپرسە! کەس نازانێ، تەنانەت خواوەندیش نازانێ، ئاخر چونکە ئەویش لەگەڵ ئێمەدا دەچێتە پێش، ئەویش لەگەڕاندایە و ژیانیشی وا لە خەتەردا، ئەویش خۆی بۆ بەرخۆدان سازداوە، برسێتی و زوڵم وان لە دڵدا، ئاپۆرەیەک تاریکیشی تێدایە، ئەو شتانەشی دەیانبینی تارمایی نین، هەرچەندێکیش فوو بکەیت، ناڕەونەوە، ئەوانە گۆشت و ئێسکن، دەستیان تێوەدە، بوونیان هەیە، ئەدی مەگەر هاوارێک لە فەزادا نابیەیت؟ ئەوانە هاوار دەکەن. هاواری چ دەکەن؟ یارمەتی. ئەی هاواری کێ دەکەن؟ هاواری تۆ. هاواری هەموو ئینسانێک. هەستە سەرپێ! ئەرکی ئێمە پرسیارکردن نییە، ئەرکی ئێمە دەسخستنە نێو دەستی یەکتر و هەڵگژانە بەرەو میعراج!

***

لە کۆتایی ئەو سێ مانگەدا، کاتێ لە گەڕانەوەمدا بۆ گریکستان هەمدیس لە بەرلین و پاشان لە ڤێنا لام دا، دونیا گۆڕابوو. نا، دونیا نا، بەڵکو چاوانی من. سەماگەلی بڕۆنزی، مۆسیکی مۆدێرنی وەحشییانە، ژنان و پیاوانی رەنگ و کرێم لەخۆداو، زەردەخەنەی بڕندە و سووکایەتی پێکەر، هەوەسی ئاڵتوون و ماچ، تەواوی ئەو شتانەی کە پێشتر بەلامەوە سەیر و ورووژێنەر بوون، هەنووکە مایەی ترس و دڵ تێکەڵاتنم بوون. دەمبینی ئەوانە پەیکگەلی شوومی مەرگ بوون، بۆنێکی ناخۆش لە هەوادا بڵاوببۆوە و پێدەچوو دونیا بگەنێ - هەڵبەت سەدوم و عامورەش هەمان بۆنی گەنیویان هەبوو.

(بۆمبای)یش بەر لەوەی ببێتە خۆڵەمێش ئاوها بۆنێکی لێ هاتووە. شەوێکیان بەشەقامە رووناکەکانی ڤێنادا دەڕۆیشتم کە جمەی دەهات لە ژن و پێکەنین، هەستم کرد کوتوپڕ هەمدیس شاری بەنەفرەت بوو لەزەینمدا وەدیار دەکەوێتەوە. یەکەمین جار کە (بۆمبای)یم بینی، زۆر جحێڵ بووم و ئەوکات نەمدەتوانی ئەو پەیامە وەدۆزم کە بۆ ئێمەی پێ بوو، لە دوویشی نەگەڕام، ئاخر ئەوکات

بەئەقڵمدا نەدەهات کە دەشێ رۆژێک لە رۆژان چارەنووسی بۆمبای ببێتە چارەنووسی ئێمە. ئەوکات دونیا هێشتا لەپێش چاوانمدا تۆکمە و پتەو، خۆی بەشانی مەسیحەوە گرتبوو. بەڵام هەنووکە؟ بڕیارم دا لە گەڕانەوەدا جارێکی تر بۆمبای ببینم.

ئاسمان کەمێک هەور بوو، گژوگیای بەهاری بەر دەرگا و حەوشەکانی پۆشیبوو. شەقامەکان چۆڵ و هۆڵ و جێ مەیل و ئارەزووی من بوون، بەتاقی تەنێ و بەفیکەکێشانەوە لە شاری چۆڵدا کەوتمە پیاسە.

خانووەکان بێ دەرگا و بێ خاوەن لەسەر پشت بوون، مەیخانەکان، پەرستگەکان، شانۆ و حەمامەکان هەموو چۆڵ، بەڵام هێشتا وێنەی سەماکەری رووت و فریشتەکانی ئەڤین، بەنیگای گێلانەوە، وێنەی کەڵەباب و سەگ و وێنەی ئابڕووبەری پەیوەندیی سێکسی نێوان ئینسان و ئاژەڵان، بەرەنگێکی تاریک بەسەر دیوارەکانەوە مابوو.

لەناکاوێکڕا دەنگێک لەگوێما زرنگایەوە: (ئومێدەوارم خودا گوڕی ئەوەم بداتێ لە پاریس و لەندەن بەڕێگەدا بڕۆم و لەگەڵ هاوڕێیاندا بەڕووسی بئاخڤم!) لەرز دایگرتم، تەزووی نوقڵانەیەکی ترسناک بەبڕبڕەی پشتما تێپەڕی.

ئەمبارەکانی بۆمبای پڕ، ژنەکانی برۆنزی، نەزۆک و تازە حەمامکردوو، پیاوەکانی بێ باوەڕ، شەکەت و گاڵتەجاڕ، تەواوی خواوەندەکانی نکوڵیکەری خواوەند - گریکستانی، ئاسیایی، ئەفریقایی - لەوێدا جمەیان دەهات و وەک گەلەیەک کۆببوونەوە و ناپاکی بەشێوەیەکی یەکسان دابەش کرابوو. فێڵبازانە پێدەکەنین و ئینسان و دیارییەکانیان دابەش دەکرد، تەواوی شار لای بورکانی (فیۆ)وە لەسەر پشت راکشاو و بێ باکانە لە قاقای پێکەنیندابوو.

چوومە سەر بەرزاییەک و تەماشام کرد. هەنووکە پاش ئەو هەمووساڵ و ئەو هەموو بەرخۆدانە گەورانە تێگەیشتم. پیرۆز بێ ئەم شارە گوناهکارە بۆ هێنانی ئەم پەیامەی کە دونیا هەمووی (بۆمبای)ە تاوێک بەر لە بورکان. ئاخر کەڵکی ئاوها دونیایەک چییە بەژنانی بڕۆنزی و پیاوانی بێ باوەڕ و بەناپاکی و نەخۆشی و زوڵم و زۆری؟ بۆچی ئەو هەموو بازرگانە فێڵباز و خوێڕییە مرۆخۆر و قەشە خواوەندفرۆش و بۆچی ئەم هەموو گەواد و خەسیوانە دەژین؟

بۆچی دەبێ تەواوی ئەم مناڵانە گەورە بن و لە مەیخانە و کارخانەکاندا جێی باوکانیان بگرنەوە؟ تەواوی ئەم ماددەیە لەبەردەم تێپەڕینی رۆحدا دەبێتە لەمپەر. تەواوی رۆحێک کە ئەم دونیایە رۆژێک لەرۆژان هەیبوو، لەخوڵقاندنی شارستانییەتێکی پرشنگداردا، لە فیکر و ئایین و هونەر و پیشە و زانست و دەسکەوتدا خەرجی کرد. ئەم دونیایە هەنووکە گوڕ و هێزی چۆڕبڕ بووە، دەی با هەمەجییەکان بێن و ئەم رێگە نوێیە بکەنەوە و گوزەرگەیەکی تر بۆ رۆح بکەنەوە.

ژمارەیەکی هێجگار زۆر لە خەڵکانی چەوساوە و برسی دەبینم خزمەتی مێزی پڕ خۆراکی خەڵکانێک دەکەن کە هێندەیان خواردووە و هێندەیان خواردۆتەوە خەریکە دەترەکێن. خەون لەو کەسانەدا دەورووژێ کە هێرشەکە دەکەن. بەڵام ئەوانی تر، دانیشتووان، کوتوپڕ هاتوبات دەبیەن و ئاوڕدەدەنەوە. لەسەرەتادا پێدەکەنن، بەڵام پاشان رەنگیان دەپەڕێ، بەنیگەرانی سەر دادەگرن و تێدەگەن. تێدەگەن کە کۆیلە و

خزمەتچییەکان، جوتیار و کرێکار و پێ پەتییان شۆڕشیان هەڵایساندووە. ساتەوەختی پیرۆز! مەزنترین دەسکەوتەکانی فیکر و هونەر و کار، لەمیانەی زەمەنەکانی هەڵگژانە پڕ مەترسییەکانی ئینساندا وەدی هاتوون.

گەورەپیاوان بۆ بەرەنگاری لەدەوری یەکدی کۆدەبنەوە، بەرەنگاریی دەنوێنن، بەڵام تەواوی هێزی جووڵەی سەردەمی ئێمە لەدژیانە، ئەوانە خواردوویانە و خواردوویانەتەوە و شارستانییەتیان رۆناوە و هێز و توانایان چۆڕبڕ بووە، ئیدی ساتەوەختی وەدیهێنانی دوا شێوازی وەزیفەیانە: دەبێ مەحف بن!

هەر کە سفرەی نوێ راخرا و خۆراکی لەسەر دانرا، کۆیلەکان وردە وردە ڕووەو قەڵەوبوون دەچن و ئیدی لە حەژمەت تێری دەترەکێن، جەماوەرێگی زۆرلێکراوی تر لە خاکەوە سەر دەردێنێ و برسێتی و خەون، هەردوو ژەنەراڵەکەی رۆح لەگەڵیاندا، هەمدیس رێگە شەق دەکرێ. ئیدی ئەم ریتمە، بەبێ وچان تا ئەبەد درێژەی دەبێ.

ئەمە یاسایە، تەنێ لەم رێگەیەوەیە ژیان دەتوانێ خۆی تازەکاتەوە و بەرەو پێش بچێ. تەواوی ئەندامە زیندووەکان (فیکر و شارستانییەتەکان ئەندامی زیندوون) هەست بەم پێداویستییە ناوەکییە بەگوژمە دەکەن، لەودیو ئەوەوە ئەم ئەرکە هەست پێدەکەن کە لە دەوروبەری خۆ و بەبێ توانای خۆ وەری گرن و هەزمی کەن و گەر توانیان حوکمی دونیاکەن. ئاخر فیکری نوێ برسیترین و دزێوترین وەحشە.

بەڵام لەهەمان کاتدا، یاسایەکی تر دەکەوێتە کار: یاسایەکی بێبەزەیی کە هەرچەندێک ئەندامی زیندوو وەزیفەی خۆی لەپاوانخوازی و فەرمانڕەوایی کردندا بەئەنجام بگەیەنێ، بەهەمان رادە و زیاتریش لەهەڵدێرانی نێزیک دەبێتەوە. دەشێ غروور تاقە گوناهێک بێ کە هاوسەنگیی جیهانی بەگوناهێکی گەورە دادەنێ و نایبەخشێ. کامڵبوونی دەسەڵاتی ئەندامێک، وێرانبوونی حەتمیی ئەو ئەندامەی لێ دەکەوێتەوە.

ئەم حەقیقەتە پەی پێ نەبراوەش هەیە: تەواوێک بەهۆی ئەوەوە کە ئەندامی زیندوو ئەرکی خۆی بەجێ هێناوە، نابووت دەبێ. خۆ گەر ئەرکەکەی نەگەیەنێتە کۆتایی، کاتێکی زیاتر درێژە بەژیان دەدا، بەبێ ئەوەی ببێتە ئەزیەت بۆ خەڵکانی تر و بێ ئەوەش کە خەڵکانی تر ببنە مایەی نەفرەت بۆ ئەم.

وا پێدەچێ ئەم ئەرکە رووخێنەرە لە دڵی هەر ئەندامێکی زیندوودا شاراوە بێ تا ئەو کاتەی ئیشی خۆی تەواو و بێ کەموکوڕی بەئەنجام دەگەیەنێ، یارمەتی دەدا لەدیارنەماندا تا نەبا لەمپەر لەبەردەم ئەندامێکی زیندووی تردا کە دەستی نارەزایی هەڵبڕیوە و ئەمیش گەرەکییەتی بەنۆرەی خۆی حوکمی دونیا بکات. پێدەچێ چالاکییەکی مەزن و رووخێنەر لەهەموو گەردیلەیەک لە گەردیلەکانی ژیاندا هەبێ، وەک بڵێی هەموو گەردیلەیەک جەسارەتی ژیانی لەشێوە سەراپاگیرییەکەیدا هەبێ و لە هەر رووبەڕوو بوونەوەیەکدا ئامادەی تەقینەوە بێ. ژیان لەم رێگەیەوە پەرۆشییە ناوەکییەکانی خۆی ئازاد دەکا و بەرەو پێشەوە دەچێ.

ئەم یاسایە لە سەرەتاوە زاڵمانە خۆ دەنوێنێ و تووڕەمان دەکا، بەڵام گەر دانەوینەوە و وردتر بنۆڕین، ئەوا لێوڕێژ دەبین لەستایش، بەبەرەکەتی ئەم یاسایە هێزی وەحشیی قودرەتی باڵای خۆی لەدەس دەدا،

ئینسانی بەدەسەڵات ئیدی دەسبەرداری لەخۆباییبوون دەبێ، چونکە لەکاتێکدا ئەم یاسایە هاوئاهەنگیی وی هان دەدا دەسەڵاتی خۆی تا دواسنوور بەکاربێنێ، لەلایەکی ترەوە وەبیری دێنێتەوە کە هەر ساتێک لەخزمەت بە(هەموو)دا بەرەوپێش دەچێ، بەرەو فەنابوونی خۆی بەرەو پێشەوە دەچێ.

رابەرە بۆڵشەویکەکان ئەمە نازانن و ناشبێ بیزانن، چارەنووس چاویانی بەستۆتەوە تا نەهێڵێ بزانن کوێوە دەچن، ئاخر گەر ببینن ئەوا تێن و تاویان دادەمرکێ.

ئەز دەجەنگم تا تەواوی بازنەی چالاکیی ئینسان بەوپەڕی توانامەوە لەپێوەبدەم، تا پێشبینیی بکەم کە کام (با)یە هەموو ئەم شەپۆڵە ئینسانییانە بەرەو ژوور رادەماڵێ. بەسەر ئەو سەردەمەدا دادێمەوە کە تییایدا دەژیم- ئەو هیلالە ورد و هەست پێ نەکراوەی کە بازنەیەکی بەرفەراوانی هەیە. هەوڵ دەدەم لە ئەرکی ئەمڕۆ گۆشەنیگایەکی رووناک بەدەس بێنم، دەشێ ئەمە تاقە رێگەیەک بێ کە ئینسان لێیەوە دەتوانێ شتێکی نەمر لە ساتەوەختی تێپەڕی ژیانی هەڵگرێتەوە. نەمر لەبەر ئەوەی هاوئاهەنگە لەگەڵ ریتمی نەمر.

بەقووڵی هەست بەوە دەکەم کە ئینسان بەخۆسپاردنی بەهەوڵ، لە کانزاوە بۆ رووەک و لە رووەکەوە بۆ ئاژەڵ و لە ئاژەڵەوە بۆ ئینسان هەڵدەگژێ و پاشان لە پێناوی ئازادیدا تێدەکۆشێ. ئاخر تێکۆشەر لەهەر سەردەمێکی چارەنووسسازدا قەڵافەتێکی نوێ لەخۆدەگرێ. ئەمڕۆ رابەری پرۆلیتاریای راپەڕیو، داوای داد و بەختەوەری و ئازادی دەکات، دروشم دەداتە هاوڕێکانی و هانیان دەدات، کەچی چ کەسێک ئەو نهێنییە ترسناکەی لانییە کە داد و بەختەوەری و ئازادیی زیاتر و زیاتر دوور دەکەونەوە.

گەلێک شیاو و بەبەهایە گەر هەموو ئەو کەسانەی لە پێناو ئامانجێکدا دەجەنگن، باوەڕیان بەگەیشتنیان بەو ئامانجە هەبێ و بزانن هەر بەگەیشتنیان، بەختەوەری سەرانسەری دونیا دادەپۆشێ. لەم رێگەیەوە رۆح دڵێکی بەهێز دەبینێتەوە و لەپێناو هەڵگژانی بێ کۆتاییدا ئازایەتی دەیگرێ، مەسەلەکە تەواوێک لەوە دەچێ کە عارەبانچییەک گورزێک ئالف لەبەردەم ئەسپەکەیدا دانێ، ئەسپەکەش لەکاتی راکێشانی عارەبانە قورسەکەدا، مل درێژ دەکا و هەوڵ دەدا چڵێکی لێ بخوا، بەڵام ئالفەکە زیاتر لێی دوور دەکەوێتەوە، ئەسپەکە لە هەوڵی گەیشتن بەئالفەکەدا بەرەو پێش دەچێ و بەرەو لووتکە هەڵدەگژێ.

ستایشێکی قووڵ باڵی بەسەر بوونمدا کێشاوە، لەنێو ئەم ئاپۆرەی تاریکییانەدا، (هاواری نادیار) بەئاشکرا دەبینم کە هەڵدەگژێ و سیخورمەش لەمرۆڤایەتی دەژەنێ تا لەگەڵیدا هەڵگژێ. گەر لەسەردەمێکی تردا ژیابام، ئەوا ئەم هاوارەم لەنێو ئاپۆرەی بەگزادە و هاوڵاتییان و پیشەوەران و بازرگانانی راپەڕیودا دەبینی و دەبوومە هاوپەیمانیان. ئاخر ئینسانەکان کەوتوونەتە داوی شالێوێکەوە لەخۆیان بەهێزترە، شالاوێک کە بەرەو سەرێیان راپێچ دەکا و هەر کاتێ شەکەتیش بوون، جێیان دێڵێ و رووەدەکاتە کەرەستەیەکی خاوی تر کە هێشتا هێز و گوڕی خۆی لەدەس نەداوە.

ئەرکی ئێمەیە لەسەردەمی خۆماندا شوێنپێی ئەم هێرشە جاویدانییە هەڵگرین و کۆمەکی کەین و هاوکاری بین. ئەوڕۆ زۆر لەکۆیلە و برسییان بەداوەوە بوون، ئەوڕۆ زۆریان کەرەستەی خاون، جەماوەر ناتوانێ لەم شالاوە بێبەزەییە بگات، بەگوێرەی زەینی چکۆڵە و هاوگونجاو لەگەڵ خواستە

ڕۆژانەییەکاندا، ناوی بچووک بچووکیان لەو شالاوە ناوە.

ناوی بەختەوەری، یەکسانی و ئاشتییان بەسەردا بڕیوە. بەڵام (تێکۆشەری نادیار) ئەم وەهمە فریودەرانەی کە جەماوەر دڵی خۆیانی پێ خۆش دەکەن، جێ دێڵێ و توند و بێبەزەییانە دەجەنگێ تا لە ئەقڵ و جەستەکان تێپەڕێنێ و لە تەواوی هاوارەکانی تووڕەیی و برسێتی، پەیامی ئازادی بئافەرێنێ.

دانەوینەوە و ڕوانین بێ ئەندازە ترسناکە، دەشێ ئەوە زەندەقت بەرێ، لەبەر ئەوەی پەی بەنهێنییەکی ترسناک دەبەیت: نهێنیی ئەوەی (تێکۆشەر) ئینسانی پێ گرنگ نییە، بەڵکو بڵێسەی پێ گرنگە کە ئاگر لە ئینسانەکان بەردەدا. ئاخر ڕێڕەوتی وی هێڵێکی سوورە کە کەللەسەری ئینسانەکان وەک دەنکە تەسبیح کون دەکات. دەی من شوێنپێی ئەو هێڵە سوورە هەڵدەگرم، لەمیانەی تەواوی شتەکانی دونیادا، تەنێ ئەم هێڵە سوورەیە جێگەی گرنگیی پێدانمە، گەرچی هەستیش دەکەم بەکەللەسەرمدا ڕەت دەبێ و کونی دەکا و دەیشکێنێ. بەئیرادەی ئازادانەی خۆم ناچاریی قەبووڵ دەکەم.

بەڵام وا باشترە لە سنوورگەلی ئینسانیدا ڕاوەستین، تەنێ لەنێو ئەم سنوورانەدایە دەتوانین کارکەین و ئەرکی خۆمان ئەنجام دەین. باشترە ئەولاوەتر نەچین چونکە دەگەینە لێوار و خەرەندیش لەوێدا دەمی داپچڕیوە. دەبێ لەوێدا تژیی بین لەترس. بوزا، ئەو جادووگەرە مەزنە، ئەوەی کە بەفوویەک دونیا دەڕەوێنێتەوە، بەزەردەخەنە ڕقاوییەکەیەوە لەسەر لێواری هەڵدێر ڕاوەستاوە، بەڵام ئێمە نامانەوێ دونیا دیارنەمێنێ، هەمدیس ناشمانەوێ مەسیح دونیا بەکۆڵییەوە بگرێ و بۆ ئاسمانی بگوێزێتەوە، بەڵکو دەمانەوێ دونیا بژی و لێرە لەگەڵماندا تێبکۆشێ. ئێمە دونیامان خۆشدەوێ، تەواوێک وەک گۆزەگەرێک کە گۆزەکانی خۆشدەوێ و حەزی پێیانە، ئاخر چ کەرەستەیەکی تر شک نابەین ئیشی پێ بکەین، بەسەر ئەم هەراوزەنا و هاتوباتەوە، چ کێڵگەیەکی تر شک نابەین تۆوی کەین و دواتر بکەوینە درەوی.

قەوقاز

هێشتا لە ئیتاڵیا بووم، برووسکەیەکم لە وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتییەوە لەئەسینا بەدەست گەیشت کە تیایدا داوام لێ کرابوو گەر قایل بم بەوەرگرتنی پۆستی بەڕێوەبەرێتیی گشتیی ئەو وەزارەتە، ئەوا دەبێ بەسەفەرێکی تایبەت بچمە قەوقاز، بچمە ئەو شوێنەی لەوێ سەدان هەزار گریکستانی لە خەتەردا بوون. دەبوو ڕێگەیەکم بینیبایەتەوە بۆ گواستنەوەی ئەو خەڵکانە بۆ گریکستان و ڕزگارکردنیان.

ئەوە یەکەمین جار بوو لەژیانمدا دەرفەتێکی لەو چەشنەم بۆ دەڕەخسا کە لەبری ململانێی لەوە زیاتر لەگەڵ تیۆر و فیکر و مەسیحگەل و بوزاگەلدا، قۆڵی ئیشکردنی لەگەڵ خەڵکانی زیندووی لە گۆشت و خوێن خولڤاودا لێ هەڵماڵم. خەنی بووم، ئاخر ئیدی لەو شەڕە بۆکسە وەهمییە شەکەت ببووم، شەکەت ببووم لەم شوێنە و شوێنکردن بەکۆڵێک پرسیار و گەڕان بەدوای وەڵامەکانیاندا. پرسیارەکان هەمیشە خۆیان نێزیک دەکردەوە و وەڵامەکانیش هەردەم جێگۆڕکێیان بوو، پرسیار لەسەر پرسیار، مار لەسەر مار کەڵەکە ببوون و دەستیان نابووە بینم، ئیدی کاتی ئەوە هاتبوو بزانم چما ئایا کار، کاتێ بەشمشێرەکەی

گرێ کوێرەکانی ژیان دەکاتەوە، دەتوانێ بەتەنێ وەڵامێک بداتەوە.

هۆیەکی تریش کە هانی دام ئەو مەئمورییەتەم قەبووڵ بێ، دڵسووتانی هەمیشەییم بوو بەگەلە لەخاچدراوەکەم، ئەو گەلەی کە هەمدیس لەچیاکانی پرۆمیسیۆس، لە قەوقاز لە خەتەردا دەژیا. هەمدیس (دەوڵەت) و (زەبروزەنگ) بزماریان بەجەستەی پرۆمیسیۆس، نا، بەڵکو بەجەستەی هەموو گریکستاندا دادەکوتی و لە چیاکانی گریکستاندا لە خاچیان دەدا. ئەمە خاچی گریکستان بوو، هاواری دەکرد، هاواری بۆ خودا نەدەبرد، بەڵکو هاواری بۆ ئینسان و ڕۆڵەکانی دەبرد ڕزگاری کەن. بەم پێیە، بۆ یەکانگیرکردنی کارەساتەکانی ئەمڕۆ لەگەڵ ئازارە نەمرەکانی گریکستاندا، بۆ بەرزکردنەوەی هەوراز و نشێوە تراژیدییە هاوچەرخەکان تا ئاستی هێماکان، ئەو مەئمورییەتەم قەبووڵ کرد.

ئیتاڵیام جێ هێشت و لە ئەسینا لام دا. (دە) کەسم هەڵبژارد کە زۆربەیان کریتیی بوون و پێکەوە بەرەو قەوقاز کەوتینە ڕێ تا ڕێگەیەک بۆ ڕزگارکردنی ئەو هەزارەها گریکستانییە بدۆزینەوە. لەباشوور کوردەکان هەر گریکستانییەکیان گرتبا ناڵیان بەپێیدا دادەکوتی، لەباکوور بەڵشەویکەکان بەئاگر و تەورەوە بۆیان دابەزیبوون، گریکیگەلی خەڵکی باتوم و سوخومیی و تیفلیس و قارس، ڕووت و برسی و نەخۆش لەو ناوەندەدا گیرۆدە ببوون و چاوەڕێی مەرگیان دەکرد و تا دەهات تەوقی نێو ملیان زیاتر دەهاتەوەیەک. هەمدیس دەوڵەت لەلایەکەوە ڕاوەستاو و زەبر و زەنگیش لە لایەکی تر -هاوپەیمانانی ئەزەلی-.

چ خۆشە ڕۆیشتن بۆ ئامانجێکی سەخت و هاوکارانی چالاک و دڵسۆز بەدەوری خۆتەوە ببینیت. کەناری گریکستانمان بەجێ هێشت، بەیانییەکیان کۆستەنتینییە لە ئاسۆوە بەڕەنگێکی کاڵ وەدیارکەوت.

بارانێکی خۆش دەباری، منارەگەلی سپی و دارسەرووگەلی ڕەش، وەک ئەستوونگەی شارێکی غەرقبوو تەمتومانیان شەقار دەکرد. قەدیس سۆفیا، کۆشکەکان و دیوارە نیوە وێرانەکانی ئیمپراتۆری، لەبارانی هێور و نائومێدیدا بزر ببوون. هەمووان لەپێشی کەشتییەکەدا کۆببووینەوە و هەوڵمان دەدا ڕوانینمان تەمتومانە چڕەکە ببڕێ تا ببینین.

یەکێ لەهاوکارەکانم گوتی: "لەعنەتی لێ بێ! قەحپەیە لەگەڵ تورکا دەنوێ!" وای گوت و چاوانی پڕ بوون لە فرمێسک.

ئەوی تر بەچرپەوە گوتی: "ڕۆژێ دێ دەبێتەوە بەهی خۆمان!"

بەڵام دڵم چ خورپەی نەکرد، گەر لە هەلومەرجێکی تردا بەم ئاوە ئەفسانەییەدا تێپەڕیبام، ئەوا زەینم بەحەکایەت و گۆرانیی میللی و ئارەزووە بەتین و تاوەکان کڵپەی دەسەند و هەستم بەفرمێسکی درشت و گەرم دەکرد کە لە پەیکەرەکەی مەریەمی پاکیژەوە دەڕژایە نێو لەپی دەستم. بەڵام لەم ڕۆژەدا، تەواوی ئەو شارە ئەفسانەییەم وەک وێنەی ئارەزوویەکی دوور دوور، وەک مەخلوقێک لە تەمومژ و خەیاڵدا دەهاتە پێش چاو.

ماوەی دوو ڕۆژ، لەدوورەوە لەکۆستەنتینییەمان دەنۆڕی و چاوەڕێ بووین زەریا هێور بێتەوە و بەڕێ کەوین، خۆشحاڵ بووم لەوەی باران لێ نەدەگەڕا ئەو شارە ببینم، خۆشحاڵ بووم کە پاسەوانە کەتە

تورکەکان ڕێگەیان نەداین لە کەشتییەکە دابەزین و پێ بنێینە ئەو ئەرزە پیرۆزە تەتریک کراوەوە. ئاخر ئەوانە هەمووی لەگەڵ روخساری خەمین و مۆنیی رۆح و دڵی نەدی و بدیی گێلم هاوئاهەنگ بوون کە نەیدەویست ئازارەکانی بخاتە روو.

باران بەخوڕتر و کۆستەنتینییەش تا دەهات نوقوومتر دەبوو، بەڵام پاشان زەریا رەنگێکی سەوزی رووناکی پۆشی و شەپۆڵەکان وردەوردە هێوربوونەوە و ئیدی لەبەیانی رۆژی سێیەما بەڕێ کەوتین. بە(بسفۆڕ)دا رەت بووین، باخە چڕەکان تا دەهات پەرتتر دەبوون و خانووەکانیش کەمتر، کەنارەکانی ئەورووپا لەلای راستمانەوە و کەنارەکانی ئاسیا لەلای چەپمانەوە سیمایەکی وەحشیتریان بەخۆوەگرت. چووینە زەریای ترسناکی رەشەوە، هەمدیس بایەکی توند هەڵی کرد، بۆنی زەریای سوێرمان بەسەردا هات، شەپۆڵەکان بەرەو پێشەوە گوژمیان دەدا و کەفچڕێنانە خۆیان کەوانەیی دەکردەوە و وەکی ئەسپە سپییەکانی هۆمەر نەعرەتەیان دەکێشا. لەژوورەکەمدا کۆبووینەوە، لەبارەی گریکستانەوە دواین – گریکستانی نەمر و گورز لێدراو و خاوەن هەزارەها برین – لەبارەی ئەو ئەرکەوە دواین کە بۆی هاتبووین تا پاشان شەرمەزاری نەبین.

لێرەدا چ مەبەستم نییە نشێو و هەورازەکانی ئەرکەکەمان تۆمارکەم. خۆم و هاوکارەکانم مانگێکمان بەسەردانی ئەو شار و گوندانەوە بەسەربرد کە گریکییەکان تیایاندا پەرتەوازە ببوون، بەگورجستاندا تێپەڕین و چووینە ئەرمەنستان. لەهەمان ئەو رۆژانەدا، کوردەکان هەمدیس گریکییەکانیان – ئەمجارە سێ کەس – دەسگیر کردبوو، پاشان وەک بارگیر ناڵیان بەپێیاندا داکوتیبوو، نزیکی قارس ببوونەوە، شەو و رۆژ گرمەی تۆپەکانیانمان دەژنەفت.

گوتم: "دەبێ یەکێکمان لە قارس بمێنێتەوە و وەک سەرگەورەیەک هەموو گریکییەکان- بەپیاو و ژن و مناڵ و مەڕ و ماڵات و کەلوپەلەکانیانەوە- کۆکاتەوە و بۆ بەندەری (باتوم)یان بگوێزێتەوە. من لەم بارەیەوە راپۆرتم نووسیوە و داوام کردووە کەشتی بەباری خۆراک و جلک و داودەرمانەوە بنێردرێ و کەشتییەکانیش لەکاتی گەڕانەوەیاندا ئەو خەڵکە هەڵگرن. کێ دەیەوێ لەقارس بمێنێتەوە و ئەو ئەرکە بگرێتە ئەستۆ؟ پێویستە چ هەڵەیەک روونەدا، ئاخر ئەرکی ئەو کەسەی دەمێنێتەوە، ئەرکێکی خەتەرە!"

ریش سپییانی گریکیی خەڵکی قارس لە دەورمان کۆببوونەوە و گوێیان بۆ قسەکانمان رادێرابوو. هەر (دە) هاوکارەکەم هاتنە پێشێ، هەموو دەیانویست بمێننەوە، ئازاترینیانم هەڵبژارد، وی هاوپۆلێکی دێرینم بوو کە لە جەنگەکانی پێشوودا بریندار ببوو، کەسێکی ئازا بوو، تژیی بوو لە سەرچڵی و بێ باکی، حەزی بەبەرەنگاربوونەوەی خەتەر بوو.

گوتم: "هیراکلیس تۆ بمێنەرەوە، هیوادارم خواوەندی گریکستان پشت و پەنات بێ."

بەپێکەنینەوە وەڵامی دایەوە: "گەر مردم گەردنم ئازاکەن، ب پاداشتی خێرتان بداتەوە!"

تۆقەمان لەگەڵ کرد و جیابووینەوە. دوای چەند هەفتەیەک، تۆز و خۆڵاویی، رەشداگەڕاو وەک خەڵووز و جلک دڕاو، لەباتوم سەر و کەللەی پەیدابۆوە. لەپێشەوە دەڕۆیشت و لەدواشییەوە سوپایەکی گەورە لەگریکییەکانی قارس بەگایەل و ئەسپ و کەلوپەلەکانیانەوە، قەشەش لەناوەڕاستا بەئینجیلە بەرگ

زیوییەکانەوە کە لە کڵێساوە هێنابوونی، پیرەمێردان پەیکەرگەلی پیرۆزیان لەبن هەنگڵ نابوو. ئاخر ئەوانە رەگوڕیشەی خۆیان هەڵکێشاو و دواجار روویان دەکردە گریکستانی ئازاد تا لەوێ رەگی نوێ بەخاکدا داکوتن.

لەو ماوەیەدا ئێمەیش هەموو گریکییەکانی گورجستانمان کۆکردبۆوە، بەیانییەک گوێم لەهاوار و هوتافی شادی و تەقوتۆقی تفەنگ بوو، بەرەو بەندەر رامکرد، یەکەمین کەشتیی گریکستانی بۆ گواستنەوەیان گەیشتبوو.

چ بەرخۆدانێکی سەخت بوو! لەتاو شەکەتی و دردۆنگی و بێ خەوی باریک و بنێس ببووین، جارناجار دزە سەرنجێکی خێرام دەگرتە چیای وەحشی و ئەفسانەیی و دەشتی ئارام و خەڵکانی میهرەبانی ئێرە بەچاوانی گەورە و خۆرهەڵاتییانە و شیرینیی سەرکەش و رۆحی خەنی و بێ پەروایانەوە. ئەوانە دەیانخواردەوە و سەمایان دەکرد و ماچیان دەکرد و بەویقارێکی مەزنەوە وەک مێرووی رەنگاوڕەنگ یەکتریان دەکوشت.

لەگەڵ ئەوەدا کە دەرفەتم نەبوو، خۆیشم حەزم نەدەکرد فیکرم لەسەر ئەو ئەرکە گەورەیەی کە لەپێناویدا هاتبووم، بەلایەکی تردا وەرگێڕم. پیاوان و ژنان و منداڵانی چکۆڵەی برسی و نائومێدم دەبینی دەورەیان دابووم و چاویان لە چاوانم بڕیبوو – چاوەڕێ بوون رزگارییان بۆ بێنم. ئیدی چۆناوچۆنیی دەمتوانیی خیانەتیان لێبکەم؟ هەردەم پێم دەگوتن: "براییینە مەترسن، چارەنووسی هەموومان بەیەکەوە گرێ دراوە، لەگەڵ ئێوەدا یان رزگاردەبم یاخود تیادەچم!" هەندێ جار لەبارەی گەلە ستەم دیدەکەمانەوە بۆیان دەدووام، لەبارەی ئەو گەلەوە کە چەندین سەدە بەدڕندە و برسێتی و هەژاری و بوومەلەرزە و ناکۆکی گەمارۆ درابوو، ئاخر ئەو هێزانە ویستوویانە گریکستان بسڕنەوە، بەڵام وی هەر نەمر بووە، بنۆڕن چۆن هەزارەها ساڵ ژیاوە و نەشونومای کردووە. ئەو خەڵکە بەسەزمانانە بەم جۆرە، بەبەرجەستەکردنی گریکستان لەزەینیاندا توانیویانە بەرگە بگرن.

تەنێ یەک ئێوارەبوو کە بەسەر لێواری خیانەتکردن لێیان گیرسامەوە. وا بەشەرمەوە دەکەومە گێڕانەوەی: ئێوارەی رۆژێکیان لە کەناری زەریا لە باتوم، لە باخێکی دڵڕفێن کە ئەرزەکەی چەوڕێژکراو و دەوراندەورەکەی بەدار حەیزەران پەرژینکراو و گوڵی سوور و شەپۆڵاوی لەسەر پشکوتبوو. ئەو رۆژانە، دڵەڕاوکێیەکی قورس گینگڵی پێدەدام، چ خەبەرێک لە کەشتی زیادە نەبوو، چما دەهات یان نا؟ چما هەموو ئەم رۆحانەی لەئەستۆم بوون رزگاریان دەبوو یان نا؟ چەند رۆژێک لەوەوبەر بە (جۆرجیانا باربارا نیکۆلایفنا) ئاشنا ببووم و ئێوارەی ئەو رۆژەش بۆ باخەکەی خۆی داوەتی کردبووم، چونکە دەیزانی لە چ وەزعێکدام و دڵی پێم سووتا. باربارا شۆخترین ژنێک بوو لە ژیانمدا بینیبێتم، نا... شۆخ نا، بەڵکو شتێک کە بەوشە دەرنابڕدرێ. چاوانی سەوز و بێ ئەندازە ئەفسووناویی وەک چاوی مار، دەنگی کەمێک خەمین، هەر هەمووی بەڵێن و نکوڵی و شیرینی، کە لێم دەنۆڕی زەینم شپرزە دەبوو، مڕەمڕێکی نائینسانی لەکەلەکەمەوە هەڵدەسا، چاڵی قووڵ و تاریک لەناوەوەمڕا دەمیان دەکردەوە و باپیرە کوڵکنەکانی لێوە دەهاتنەدەر، ئیدی کە چاویان بەباربارا دەکەوت دەیانمڕاند.

منیش وەک ئەوان چاوم لە چاوانی بڕی و بەخۆم گوت: "ئیدی ئەم ساتەوەختە دووبارە نابێتەوە، هەمدیس ژنێکی وەک ئەمەش پەیدا نابێتەوە، هەزارەها هەزار ڕێکەوت و شانس و چارەنووس، ملوێنەها ساڵ لە هەوڵی ئەوەدا بوون تا ئەم ژن و پیاوە بێننە دونیا تا لە کەنارێکی قەوقازی و لەنێو باخێکی پڕ لەدار حەیزەرانی شکۆفەکردوودا یەکتر لەئامێزگرن. ئەدی چما لێگەڕابایین ئەم ساتەوەختە مەلەکوتییەمان لەدەس چووبا؟"

باربارا ئاوڕی دایەوە و بەچاوانێکی نیوە لێکنراوەوە گوتی: "نیکۆلای میخایلۆڤیچ، دەتوانیت لەگەڵ خۆتدا ببەیت؟"

– "لێرەت ببەم؟ بۆ کوێت بەرم؟"

– "بۆ دوور لێرە. لەمێردەکەم بێزار بووم، ئاخر من لێرە دەخنکێم و خەریکم دەژاکێم. نیکۆلای میخایلۆڤیچ بەزەییت بەجەستەمدا بێتەوە. وەرە، وەرە بۆ جێگەیەکی دوورم بەرە!"

توند ئەو کورسییەم گرتبوو کە لەسەری دانیشتبووم، لەبەرامبەرماندا بەلەمێک لەنگەری گرتبوو، دەترسام نەبادا راپەڕم و کەمەری بگرم و سواری بەلەمەکەی کەم و راکەین، لەگەڵ خۆمدا دەجەنگیم تا ئەوە نەکەم."

– "باربارا، ئەی ئەو ئەرکە چۆن کە بۆی هاتووم؟ ئاخر هەزاران کەس چاوەڕێن تا رزگاریان کەم!"

بەجووڵەیەکی برووسکە ئاسا ئەو پەتە ئاوریشمییەی ترازاند کە بەقژییەوەی بەستبوو، پرچە شین رەنگەکەی بەسەر شانیدا پەخش بوو، بەتووڕەیی لچی هەڵقورتاند و بەگاڵتەجاڕییەوە گوتی:"ئەرک؟ روخسەت بفەرموو تا پێت بڵێم تەنها یەک ئەرک هەیە، ئەویش ئەوەیە نەهێڵیت بەختەوەری لەژێر دەستت هەڵبێ و دەبێ لە قژەوە بیگریت. نیکۆلای میخایلۆڤیچ دەی، بەقژ کێشم کە، کەس نامانبینێ!"

لەزەریام روانی، لەناوەوەمرا هەموو شەیتانەکان لە شەڕدا بوون، یەک فریشتەیان تێدانەبوو، قەدەر لەبەرامبەرمدا راوەستاو و چاوڕێی دەکرد، ساتێکی درێژ تێپەڕی. پاشان باربارا لەناکاوێکرا چوست و چالاک، بەڕەنگێکی پەڕیوەوە هەستایە سەرپێ. گوتی: "تازە درەنگە، نەتتوانی دەمودەست قایل بیت و بەقژ کێشم کەیت، خەریکی حسێبکردنی سوود و قازانج بوویت، تازە ئیدی درەنگە! تەنانەت گەر رازیش بیت، ئەوا من رازی نابم. نیکۆلای میخایلۆڤیچ، لە سلامەتی تۆ دەخۆمەوە! ئافەرین، تۆ پیاوێکی چکۆڵە و شەریفیت، لەو نەوعەی کە بەئەستونگەی کۆمەڵ ناودەبرێ، بەسلامەتی و بەختەوەریی تۆ دەخۆمەوە!" بەدەم گوتنی ئەو قسانەوە، پێکە پڕ لەبادە تاڵە ئەرمەنستانییەکەی چۆڕبڕ کرد.

هەنووکە دوای هەزاران ساڵ، لەتافی پیریدا، چاوانم لێک دەنێم و هەمدیس گوڵە حەیزەرانییەکان شکۆفەدەکەن و زەریای رەش خۆی بەلاجانگەمدا دەکێشێ. باربارا نیکۆلایفنا دێ و لەبەردەممدا دادەنیشێ، ئەمجارەیان لەسەر کورسی نا، بەڵکو بەچوار مشقی لەسەر چەوە سپییەکە، لێی دەنۆڕم و لەخۆم دەپرسم:" چما ئایا هەڵە بووم کە لەو ساتەوەختە مەلەکوتییەدا بەقژ کێشم نەکرد؟"

هەناسە هەڵدەکێشم و وەڵامی خۆم دەدەمەوە: "نا، لە چ شتێ ژێوان نیم!"

***

دوای دوو هەفتە قەوقازم جێ هێشت، دوایین رۆژەکان تا بڵێی ناخۆش بوون، کەشتییەکان کەوتبوونە گواستنەوەی خەڵک، ئیدی خەریک بوو بەری هەوڵەکەم دەچنییەوە، لەوکاتەوە دەمتوانی مەزندەی گریکییە زەحمەتکێشەکان بکەم کە لە مەکەدۆنیا و تراس – ئەو سەرزەمینە دێرینانەمان کە ژێر چەکمەی وەحشییان کەوتبوون – رەگ دادەکوتن. ئەو عەردانە پڕ دەکەن لە گەنم و توتن و گریکیی چکۆڵە چکۆڵە. دەبوو خۆشحاڵ بام، بەڵام خۆرەیەکی شاراوە دابوویە دڵم و هێورهێور دەیکرۆژت، هێشتا نەمدەتوانی بەڕۆشنیی روخساری ئەو خۆرە تازەیە بناسمەوە، تەنێ تاڵاوەکەیم تام دەکرد.

خەریک بوو سەردەکەوتمە سەر کەشتییەکە کە پیرەمێردێکی خەڵکی پۆنتۆس هات بۆ لام و گوتی: "دەڵێن لە پاریس خوێندنت تەواو کردووە، گەر ئاسایی بێ حەز دەکەم پرسیارێکت لێ بکەم. ئایا ئەو (لیدین)یانەی لە جەنگی تەروا بەشدارییان کرد گریکی بوون؟"

سەرسام بووم، بەخەویش نەمدەبینی لەنێو ئەو هەموو مەسەلەیەدا، ئەمەیان ببێتە مایەی گینگڵی ئەو پیاوە.

وەڵامیم دایەوە: "گریکی؟ هەرگیز. ئەوانە لیدین بوون لە ئاسیای ناوەند..."

پیرەمێرد سەرێکی لەقاند و گوتی: "کەواتە خەڵکی راست دەکەن کە تۆ نکوڵی لە کلتووری نەتەوەییمان دەکەیت. بەدوعا!"

***

ئەمە دوایەمین دەنگ بوو کە لە قەوقاز بیستم.

دواتر زۆرجاران ئەو پیرەمێردەم بیردەکەوتەوە، وردە وردە تێگەیشتم کە زۆر گرنگ نییە کام کێشە، بێ جیاوازیی گەورە و بچووکییان – ئازارمان دەدەن، تاقە شتێ گرنگە، ئەویش ئەوەیە کە ئازار دەچێژین و زەمینە بۆ ئازار چەشتنمان دەدۆزینەوە، بەواتایەکی تر زەینمان ئامادە دەکەین تا ڕێگە نەدەین یەقین گێلمان کا، بجەنگین تا هەر دەرگایەکی داخراو بکەینەوە کە لەبەرامبەرماندا دەیبینین. ئەو کەسەی پەلەیەتی جێگیربێ و زەمینەیەکی توندو تۆڵ بدۆزێتەوە لەسەری راوەستێ، بێ ئەوەی ئاپۆرەی دەمی کراوە و برسی لەودیو ئەو خواردنەوە کە دەیخوا ببینێ، دەڵێ: (بەبێ یەقین ناتوانم بژیم!) ئەو کەسانەش کە بەویژدانێکی ئاسوودەوە ناخۆن و بەبێ کابوس ناخەون و ناڵێن: ئەم دونیایە خاڵییە لەخەوش و با وەک خۆی بمێنێتەوە. هاوار دەکەن: (نامەوێ و ناتوانم بەبێ نایەقین بژیم!) ئەو کەسانە خودا ئاگاداریان بێ، خوێی خواوەندن، ئەوانەن ناهێڵن رۆح بگەنێ. کاتێ ئەو پیرەمێردەم بەدردۆنگییە پێکەنیناوییەکەیەوە بینی، پێکەنیم و گاڵتەم پێی هات. بەڵام براکەم، ئەی هاوخەباتم، هەنووکە گەر بمتوانییبا جارێکی تر بتبینمەوە، ئەوا خۆم فڕێ دەدایە ئامێزتەوە!

***

کەشتییەکە پڕ لەخەڵکانێک بوو کە لەسەر زەمینەکانیان ریشەکێش کرابوون و منیش بەڕێوە بووم بەرەو گریکستان تا لەوێ بیانڕوێنمەوە. ئینسان، ئەسپ، گا، تەشتی هەویر شێلان، بێشکە، پەیکەری پیرۆز،

کتێبی پیرۆز، پاچ و خاکەناز. هەمووان لەدەست بەڵشەویک و کورد هەڵدەهاتن و بەرەو گریکستانی ئازاد کۆچیان دەکرد. چ شەرمەزاری نییە گەر بڵێم لە ناخەوەڕا وورووژابووم، هەستم دەکرد سانتۆرێکم و ئەم کەشتییەش بەئاپۆرەی سەرنشینەکانییەوە جەستەمە لە گەردنەوە بەرەو خوار.

زەریای رەش هەڵاوسانێکی رۆشنی تێ کەوت، شەپۆڵی تاریکی شینباو بۆنی کاڵەکە سوورەی لێ دەهات، لەلای چەپەوە کەنداو و چیاکانی پۆنتۆس کە رۆژێک لەرۆژان هی ئێمە بوون، لەلای راستیشەوە زەریای بەرین و درەوشاوە، قەوقاز لە رۆشناییدا دیارنەما، بەڵام پیرەمێردان کۆمە کۆم لە دواوەی کەشتییەکەوە دانیشتبوون و نەیاندەتوانی چاو لەسەر ئاسۆی ئازیز هەڵگرن. ئیدی قەوقاز دیارنەمابوو، لە تارماییەک زیاتر نەبوو، کەچی لەبیلبیلەی چاوی پیرەمێراندا وەک خۆی رێک و ئاوانەبوو راوەستابوو. ئاخر بۆ رۆح بێ ئەندازە زەحمەتە دڵی لە زێدی خۆی، لە زەریا، لە چیا، لە ئازیزان، لە خانووی ئازیز و هەژارانە و چکۆڵەی ریشەکێش کات، رۆح جاڵجاڵۆکەیەکە و هەموو ئەو شتانە پێو پلی وین.

لە پێشی کەشتییەکەدا لەسەر گوریسێک دانیشتم، ژنان و پیاوان، هەندێکیان خەڵکی قارس، ژمارەیەکیان خەڵکی سوخۆمی، ژمارەیەکی تر خەڵکی تایجان. ئازاریان بێ کۆتایی و هەریەکەیان هەڵپەی گێڕانەوەی حەکایەتی خۆی بوو تا بەشکم شتێک لە باری شانی خۆی سووک کات، گوێم رادەدێرا و بەدەم خۆوە بەرگەگرتنی نەژادی گریکیم ئافەرین دەکرد، چونکە لە نێوەندی شین و گریان بۆ ئازیزە لەدەسچووەکانیان و بۆ ماڵە سووتاوەکانیان و بۆ ئەو برسێتی و ترسەی روبەڕووی ببوونەوە، لەپڕ یەکێکیان نوکتەیەکی دەگێڕایەوە و ئیدی دەمودەست تەواوی موسیبەتەکان دەڕەوینەوەو سەرلەنوێ سەرەکان بڵند دەبوونەوە. ژنێکی قەڵەو بۆ مێردە کوژراوەکەی کەوتبووە شیوەن، زەلامێکی کەتەی سمێڵ رەش و شۆڕ، دەستە زلەکەی رایەڵ کرد و بەشانی ژنەکەیدا کێشا. گوتی:" ماریوریستا دەست لەگریان هەڵگرە، تەنانەت گەر دوو کەسیش لە دونیادا مابێ – گریمان من و تۆ- ئەوا سەرزەمینی گریکستان پڕ دەبێتەوە لە مناڵ!" وای گوت و چاوێکی بەکەشتییەکەدا گێڕا و ئەوجا درێژەی بەقسەکانی دا: "براینە، دەزانن ئومێدی دونیا لەکوێدا نوستووە؟ ئێوە دەڵێن لە سەردا؟ نا... خوارتر! دەڵێن لە دڵدا؟ نا... بrazerاییینە خوارتر! خوارتر!" پاشان سەرنجێکی خێرای لە ژنە مێرد کوژراوەکە دا و گوتی: "بەو خوایە قەسەم، گەر شەرمم لەم ژنە نەکردبا، هەر ئەلعان پیشانتانم دەدا ئومێدی دونیا لەکوێدا نوستووە. کەواتە ژنەکە، مەحز بۆ رەزای خواوەند مەگری!"

ژنان سوور هەڵگەڕان، پیاوان دایان لە قاقای پێکەنین و گوتیان: "تیۆدۆریس، هەر وێنەت نییە، خودا خێرت بنووسێ کە ئاوها ئێمەت خستە پێکەنین!"

تەنها یەک کەس هەبوو کە لەولاوە دانیشتبوو، قسانی نەدەکرد، ئەم پیاوە پێنەدەکەنی و لەبارەی ئازارەکانییەوە نەدەدوا، پێدەچوو نەیەوێ قورسایی سەر دڵی سووک کات. وی خاوەن جەستەیەکی کەتە و ملێکی وەکی ملی گا و دەستی زل و درێژ کە هەڵبەت تا ئەژنۆی دەگەیشتن، لەکراسە کراوەکەیەوە سینگە تووکنەکەی دیاربوو، لە هەموو ژیانمدا بونیادەمێکی ترم نەدیتبوو هێندەی وی لەبەراز بچێ.

کاتێ خەڵکەکە بڵاوەیان لێ کرد و رایەخەکانیان راخست تا بنوون، ئەو پیاوە لە جێی خۆی نەبزووت، ملە ئەستوورەکەی بردبووە پێشێ و لە زەریای دەنۆڕی. چوومە لایەوە.

بۆ ئەوەی سەری قسانی لەگەڵدا دامەزرێنم، گوتم: "ئەدی تۆ هیچ قسەت نەکرد!" ئاوڕی دایەوە و سەیری کردم. پاشان دەستی رایەڵ کرد، کرتە لە ئێسکەکانییەوە هەستا.

– "قسان بکەم؟ چ بڵێم؟ لە بارەی ئازارەکانمەوە بدوێم و هێور ببمەوە؟ ئاخر من گەرەکم نییە هێور ببمەوە!"

بێدەنگ بوو، لە جێگەکەی هەستا، وەک بڵێی حەز نەکات بڕوا، هەمدیس دانیشتەوە، هەستم کرد لەگەڵ خۆیدا لە جەنگدایە، نەیدەویست بئاخڤێ، بەڵام دڵی لێوڕێژ بوو لە قسە. بەهۆی ئەوەوە کە شەو راشکاو و ئێمەیش تەنها، هەستی بۆ قسەکردن بزوا:

– "چیا و دارستانەکانی قەوقازت بینی؟ ساڵەهای ساڵ بەتاقی تەنها هەر هەموویم لە پێوەدا، ناویان نابووم بەرازە کێوی چونکە هاونشینی کەس نەبووم، قەت نەدەچوومە چاخانە، پێم نەدەنایە کڵێسا، هەروەک گوتم، بەتاقی تەنێ بەدارستان و چیاکاندا دەگەڕام، بەرد بەبەردی چیاکانم لەپێوەداوە، کرێکاری کانەبەرد و خەڵووزەوان بووم و رووت و رەجاڵ و برسی، بەڵام جحێڵ بووم. وەک گا بەهێز بووم و پێویستم بەکەس نەبوو. بەڵام رۆژێکیان کە بەچیاکاندا هەڵدەگژام، هەستم کرد هێز و گوڕم کوڵ دەدا و خەریکە دەمخنکێنێ. جا بۆ ئەوەی خۆم لە ترەکێن رزگارکەم، کەوتمە هەڵکەندنی چیاکە و داتاشینی ئەستوونگە لە دارکاج دروستکراوەکان و رۆنانی خانوو، خانووەکەم لەنزیک کانییەکەوە رۆنا، بەدەرگا و پەنجەرە و هەموو شتێکیەوە، لە گوندە نزیکەکانەوە، ژنان و پیاوان بۆ بینینی دەهاتن، مەی و خۆراکیان لەگەڵ خۆیاندا دەهێنا، بەڵام من لەسەر بەردێک دادەنیشتم و سەیری خانووەکەم دەکرد، کیژۆڵەیەک هات و لە پاڵمدا دانیشت، ئەویش سەیری دەکرد، هەروا کە پێکەوە سەیری خانووەکەمان دەکرد، سەرەگێژەم پێکەوت، بەیانی رۆژی دواتر بینیم ژنم هێناوە.

هەناسەیەکی هەڵکێشا.

– "بەڵێ، خۆم بینی ژنم هێناوە، سەرەگێژییەکەم رەوییەوە، لەترۆپکی ئەو چیا بەرزانەوە ئەقڵم بۆ گەڕایەوە."

پێم گوت: "ژنەکە من ناتوانم خۆراکی تاقە نەفەرێک دابین کەم، ئیدی چۆن دەتوانم خۆراکی دوو کەس بدەم؟ ئەی مناڵەکانیش چۆن؟"

گوتی: "خەمت نەبێ، وەرە با بچین بۆ کڵێسا."

– "بچین بۆ کڵێسا چ بکەین؟ من نایەم!"

– "بەقسەم بکە با بڕۆین!"

رۆیشتین، نیشانەی خاچمان کێشا و ئازایەتیمان تێ گەڕا.

ژنەکەم گوتی: "ئەلعانیش هەستە بڕۆین لە کێڵگەکەماندا بکەوینە ئیش!"

– "کێڵگە؟ کام کێڵگە؟ مەبەستت لە بەردە؟"

– "بەردەکان ورد دەکەین و دەیکەینە خۆڵ!"

ڕۆیشتین، بەردمان ورد کرد و کردمانە خۆڵ و دانەوێڵەمان چاند.

ئەمجارەیان ژنەکەم گوتی: "ئەلعان وا چاکترە بڕۆین و دار زەیتوونەکان قەڵەم کەین."

– "کام دار زەیتوون؟ ئەو دارە وشکانە دەڵێی؟"

– "پێت دەڵێم با بڕۆین!"

ڕۆیشتین، دارە وشکەکانمان قەڵەم کرد، ڕواندمان، قەڵەممان کردن، زگی خۆمان پڕ لەنان و زەیتی زەیتوون کرد: خودا لە باپیرەم خۆشبێ کە هەمیشە پێی دەگوتم: لە هەژاری و رووتوڕەجاڵی مەترسە، بەو مەرجەی ژنێکی میهرەبانت هەبێ!

هەمدیس بێدەنگ بوو، لایەکی گوریسەکەی گرت و وەک پشیلەیەکی کێویی بەچنگ تێی کەوت، لەو تاریکییەدا گوێم لەددانە قرچێی بوو!

بەشپرزەییەوە لێم پرسی: "ئەی دوایی؟"

– "بەسە، پێت وایە وەک ئەوانی تر ئازاری خۆم باس دەکەم؟"

– "ژنەکەت چی لێ بەسەر هات؟"

– "گوتم بەسە!"

سەری لەنێو ئەژنۆکانی نا و ئیدی هیچی تری نەگوت!

***

(فرمێسکی ئینسان دەتوانێ ئاشەکانی دونیا بگەڕێنێ، بەڵام ئاشی خودای بۆ ناگەڕێ!)

ئەم قسەیە پیرەمێردێکی سەد ساڵەی خەڵکی گوندێکی مەکدۆنیا پێی گوتم کە لەبەردەم کوختە هەژارانەکەیدا کروشکەی کردبوو تا خۆی بەهەتاو بدا و گەرم دابێ. سۆز و ئەڤین کیژانی ئینسانن نەک کیژانی خواوەند، ئەم کەشتییە چ ئازارێکی لەرادەبەدەری لەگەڵ خۆیدا هەڵدەگرت و بۆ گریکستانی دەبرد! بەڵام زەمەن، ڕەحمەتی خودای لێبێ، بەزەیی پیاماندا دێتەوە، زەمەن ئیسفەنجە و دەسڕێتەوە، گژوگیای بەهاریی خێرا کێلی گۆڕەکان دادەپۆشێ و بەهەناسەبڕکێوە هەڵگژانی خۆی دەس پێدەکاتەوە.

ئاسمان لێواولێو بوو لە ئەستێرە، بورجە خۆشەویستەکەی من، بورجی دووپشک بەکلکی هەڵگەڕاوە و چاوانی سوورەوە لەزەریا هاتەدەر، عەزابی ئینسان لەدەوروبەرمدا و ئاسمانی تژیی بەئەستێرەش بەژوور سەرمەوە، لاڵ و نائینسانی و تۆقێنەر. هەڵبەت تەواوی ئەو خاڵە تەنکانە مانایەکی شاراوەیان لەخۆدا هەڵگرتبوو، بێگومان ئەم (ئارگۆس)ە هەزار چاوە پاسەوانی نهێنییەکی ترسناک بوو، بەڵام کام نهێنی؟ نەمدەزانی. تاقە شتێ لەقووڵایی ناوەوەمڕا هەستم پێ دەکرد ئەوەبوو کە ئەم نهێنییە چکۆڵەترین پەیوەندی بەدڵی ئینسانەوە نییە. واپێدەچوو دوو دەسەڵاتداریتیی جودا لەکەوندا هەبێ: دەسەڵاتداریتیی ئینسان و دەسەڵاتداریتیی خواوەند.

بەئاوها وتووێژ و رامانێکەوە، لەزەریای ڕەش تێپەڕین، هەمدیس کۆستانتینییەمان لەدوورەوە

بینییەوە، ئەمجارەیان خۆی شتبوو بەهەتاو و تژی بوو لە باغ و منارە و وێرانە. هاوسەفەرەکانم لەڕووی وروژانێکی عاتیفییەوە خاچیان کێشاو بۆ ڕێزگرتن لەبەرامبەریدا نوشتانەوە. پیرەمێردێک لەپێشی کەشتییەکەدا کڕنۆشی برد و هاواری کرد: "دایکە، ورەت هەبێ دایکە!" کە گەیشتینە بەرامبەر کەناری گریکستان، قەشە هاوسەفەرەکەی خەڵکی سوخۆمی، هەستایە سەرپێ و باسکە چرچ و لۆچەکەی بۆ ئاسمان هەڵبڕی و بەدەنگێکی بەرز، بەجۆرێک کە دەنگی بگاتە گوێی خواوەند هاواری کرد: "خودایە، خودایە، گەلەکەت رزگارکە! یارمەتییان بدە تا لەخاکی نوێدا ڕەگ داکوتنەوە و بەرد و دار بکەنە کلێسا و قوتابخانە و بەزوبانێک کە خۆشت دەوێ ناوت بەرز و پیرۆز ڕاگرن!"

بەکەنارەکانی تراس و مەکدۆنیادا سووڕاینەوە، لە کێوی پیرۆز تێپەڕین و چووینە بەندەری سالونیکا. ئەرکەکەم یانزە مانگی خایاند، ئیدی پەیتا پەیتا کەشتی، خەڵک و مەڕ و ماڵاتی لەقەوقازەوە هەڵدەگرت و خوێنێکی نوێ بەدەمارەکانی گریکستاندا کەوتە گەڕ. بۆ دەوروبەری مەکدۆنیا و تراس چووم تا ئەو کێڵگە و گوندانە ببینم کە تورک دوای ڕۆیشتنیان جێیان هێشتبوون، خەڵکانی تر دەبوونە خاوەنیان و ئیدی کەوتنە کێڵان و تۆوکردن و ڕۆنان. پێم وایە شەرعیترین لەزەتی ئینسان، هەوڵدان و بینینی بەری ماندووبوونەکەیەتی. جارێکیان ئەندازیارێکی کشتوکاڵی من و ئیستراتیی بۆ دەڤەرێکی بیابانیی نزیک ئیستراخان برد، باوەشی کردەوە و بەهەستێکی سەرکەوتووانەوە ئامێزی کرد بەملی بەردیندا و گوتی: "هەزاران کرێکارم هەن، جۆرە گیایەکی ڕەگ درێژ دەڕوێنن کە باران و خاک بەخۆیەوە ڕادەگرێ، لە ماوەی چەند ساڵێکی کەمدا هەموو ئەم بیابانە دەبێتە باغ. - چاوانی پرشنگیان دەدا- بنۆڕن! گوند و باغ و ئاو لەهەموو جێگەیەک، لەدەوروبەری خۆتاندا دەبینن !

ئیستراتی بەسەرسوڕمانەوە پرسی: "لەکوێ؟ من هیچ شتێک نابینم!"

ئەندازیارە کشتوکاڵییەکە زەردەخەنەیەکی هاتێ و گوتی: "چەند ساڵێکی تر هەمووی دەبینیت!"

وای گوت و وەک ئەوەی سوێند بخوا، گۆچانەکەی بەلمەکەدا ڕۆبرد.

هەنووکە دەبینم ئەو ئەندازیارە ڕاستی دەکرد. منیش لەدەوروبەری خۆم دەنۆڕم، لەو وێرانەخاکە دەنۆڕم کە هاوسەفەرەکانم لەنێو خۆیاندا دابەشی دەکەن، دەنۆڕم و دەبینم پڕدەبێ لە خاک و لە باغ و لە ئاو، زرنگەی زەنگ لە کلێساکانی ئایندەوە دەبیەم، گەمە و پێکەنینی مناڵان لەحەوشی قوتابخانەکاندا دەبیەم، لێرە لەبەرامبەرمدا دارбادامێک شکۆفەی کردووە، دەبێ خۆمی بگەیەنمێ و پەلکێکی پڕ شکۆفە لێکەمەوە، چونکە گەر بەدڵ و بەگیان باوەڕ بەشتێ بێنین کە بوونی نییە، ئەوا ئێمە ئەو شتە دەخولقێنین. عەدەم شتێکە کە وەک پێویست ئارەزوومان نەکردووە و بەئەندازەیەک بەخوێنی خۆمان ئاومان نەداوە بتوانێ لە دەرکی تاریکی عەدەم تێپەڕێ.

دواجار هەموو شتێ کۆتایی هات، لەناکاوێکڕا هەستم کرد چەندێک شەکەتم. نەمدەتوانی بەسەر پێوە خۆم ڕاگرم، نەمدەتوانی بخۆم یان بخەوم یاخود بخوێنمەوە، ئاخر شەکەت و کفت بووم، هەموو هێزم بۆ ئەو ئەرکانە خستبووە گەڕ کە خواستی گەورەی تێدا ئەنجام دەدرا و خواستی گەورەش درێژەی کێشا، ڕۆح یارمەتی جەستەمی دابوو، نەیهێشتبوو بەلادا بکەوێ، بەڵام دەمودەست شەڕەکە کۆتایی پێهات، ئەم

مۆڵدانی ناوەکیی هێزەش لەبەین چوو، ئیدی جەستە بێ بەرگری مایەوە و کەوت، بەڵام نەک پێش کۆتایی هاتنی ئەو مەئمووریەتەی پێم سپێردرابوو. هەنووکە ئیدی ئازاد بووم، ئیستیقالەم دا و ئیدی یەکسەر رووم بەلای کریتدا وەرچەرخان، ئاخر دەمویست هەمدیس بەسەر خاکەکەیدا بڕۆم و دەست لە چیاکانیەوە بدەم بۆ ئەوەی هێزم تێ بێتەوە.

گەڕانەوەی کوڕە لاسارەکە

کاتێ ئینسان دوای سالانێک گەڕان و هەوڵدان لە دەرەوە، بۆ زێدی خۆی دەگەڕێتەوە و پاڵ بەبەردی باپیرانەوە دەداتەوە و چاو بەشوێنگەلی ئاشنای تژیی بەرۆحی نەتەوەیی و یادەوەریی منالّی و خەونی جحێلّیدا دەگێڕێتەوە، جەستەی دەنیشێتە سەر ئارەقەیەکی سارد.

گەڕانەوە بۆ زێدی باپیران، دلّمان دەهێنێتە خورپە، پێدەچێ لە سەرچلّیگەلێک گەڕابینەوە کە ناکرێ باسیان کرێ، وەک بلّێی پێمان نابێتە ناوچەیەکی نوێ و مەحرەمەوە و کوتوپڕ لەمانەوەی کاتیماندا لە دەرەوە قورسییێکمان لەسەر دلّمان هەست پێ کردبێ. ئەدی ئێمە چ ئیشێکمان هەیە بەبەرازگەلی بەڕوو خۆری ئێرە؟ ئاوڕ لەدواوە دەدەینەوە و لەو زێدە دەنۆڕین کە جێمان هێشتووە و ئاه هەلّدەکێشین. بەوەبیرهێنانەوەی گەرمایی و ئارامی و ناز و نیعمەت، وەکی کوڕە لاسارەکە بۆ سینەی دایکایەتی دەگەڕێینەوە. ئەم گەڕانەوەیە هەمیشە لەرزێکی نهێنی لەمندا خولّقاندووە، وەک بلّێی بەرەو تامکردنی مەرگ چووبم. پێدەچوو دوای کێشمەکێش و دەسبلاوییەکانی ژیان، بۆ زێدی باپیران بگەڕێمەوە، وەک بلّێی هێزی تاریک و نهێنی، ئەنجامدانی ئەرکێکی تایبەتی بەئینسان سپاردبێ و هەنووکە لەگەلّ گەڕانەوەی ئەو ئینسانەدا، دەنگێکی بەزەبروزەنگ لەناخی عەردەکەیەوە بەرز بێتەوە و بپرسێ: "ئەرکی خۆتت بەئەنجام گەیاند؟ دەی یالّلا راپۆرتێک لەو رووەوە بخەرە روو!"

ئەم منالّدانی ئەرزە بەوردی بەهای هەریەک لە رۆلّەکانی دەزانێ، هەر رۆحێکی دروستکراوی خۆی، هەرچەندێک بالاتربێ، ئەرکی قورستری دەخاتە ئەستۆ - رزگارکردنی خۆی یان گەلەکەی یاخود دونیا- پلە و پایەی رۆحی ئینسان بەپابەندبوونی بەیەکێ لەو ئەرکانە لە مەحەک دەدرێ، یەکەم یان دووەم یاخود سێیەم.

سروشتییە هەر ئینسانێک ببینێ کە ئەم هەلّگژانە، هەلّگژانێک کە رۆحی وی، ئەرکی شوێنپێ هەلّگرتنی ئەوەی لەسەرە، بەشێوەیەکی زۆر قوولّ لەسەر زەمینی لەدایکبوونیدا هەلّکۆلّراوە. لەنێوان ئەم خاکەی ئێمەی دروست کردووە و لەنێوان رۆحماندا هاوپەیمانی و لێک حالّیبوونێکی شاراوە هەیە، تەواوێک وەک ئەوەی کە رەگ فەرمانێکی نهێنی بۆ درەخت دەنێرێ تا گولّ بکا و بەر بگرێ. بەم جۆرە ئەو رەگانە پاساو بۆبوونیان دەدۆزنەوە و لەسەفەرەکەیاندا دەگەنە ئەو ئامانجە. هەمدیس خاکی باپیرانیش ئەرکی دژوار دەخاتە ئەستۆی ئەو رۆحانەی کە دروستی کردوون. وا پێدەچێ ئەرز و رۆح لەیەک قوڕ شێلرابن و هەمان هێرش بەرن. ئیدی ئەوە رۆحە کە دواجار سەرکەوتنی تەواوەتی وەدەس دێنێ.

هەمیشە نکولّی کردن لە جحێلّیت ئەفەرۆزکە تا دوا قۆناغەکانی پیری، بەدرێژایی ژیانت لە نەبەردا بە

بۆ گۆڕینی نەمامەکانی هەرزەکاریت بەدرەختێکی بەبەر. پێم وایە رێگەی ئینسانی کاملّ ئاوهایە.

رۆح باش دەزانێ - گەرچی زۆر جاران وا خۆی پیشان دەدا شت لەبیر دەکا- کە دەبێ حیسابی خۆی بەخاکی باوان بدات، نالّێم سەر زەمینی باوان، بەلّکو دەلّێم خاکی باوان. ئاخر خاکی باوان واتایەکی قوولّتر، خۆنەویستانەتر و پڕ شکۆتری هەیە و لە ئێسکی دێرین و هاڕراو پێکهاتووە.

ئەوە رۆژی قیامەتی زەمینی و -بێ هاوتا-یە کە تیایدا کارەکانت دەپێورێ، گوێت لێ دەبێ کە بێدەنگیی سەخت و دادوەرانە لە خاکی باوانتەوە بەرز دەبێتەوە و تۆیش لەرز داتدەگرێ، ئەدی دەتوانیت چ وەلامێکی بدەیتەوە؟ لێوت دەگەزیت و بەخۆت دەلّێی: ئای گەر توانیبام سەرلەنوێ ژیابام، بەلام ئیدی تازە درەنگە، تەنێ یەکجار دەرفەتیان پێ داوین، تەنها جارێک بۆ هەتا هەتا و ئیدی دەرفەتی دووبارەمان نییە!

یادەوەرییەکانی منالّیش کە لە هەموو ئاراستەیەکەوە بالّ دەگرن، ئازارەکە قوولّتر دەکەنەوە، توێکلّێکی ئەستوور دەوری رۆحی بەرەو ژوور هەلّکشاومان دەدا و بەدروستکردنی کۆمی و چرچولۆچ و رەوتاری دزێو، هێزی گەڕانی لێ دەسەنێتەوە. ئەم رۆحە کە لەهەرەتی جحێلّیدا پەرۆشی ئەوە بوو کۆنترۆلّی دونیا بکاو قەلای بەشکۆی جحێلّی زۆر پێ تەنگ بوو، هەنووکە لە گۆشەی جەستەیەکی ژاکاو و چرچولۆچدا بەلەرزۆکی کروشکەی کردووە. بێ هوودە حیکمەتی کۆن و نوێ هانی دەدەن بەحەوسەلّە و لێک حالّیبوونەوە سەر بۆ یاسای ناچاری نەوی کات. ئەم حیکمەتە لەمیانەی تەسەللادانەوەیەکی ترسنۆکانەدا پێی دەلّێ کە رووەک و ئاژەلّ و خواوەندان هەموو بەهەمان شێوە گوژم بۆ پێشەوە دەخۆنەوە، دەیبەنەوە، دەدۆڕێن و دەکەون. بەلام رۆحی بیانووگر خۆی تەسلیمی ئاوها تەسەللادانەوەیەک ناکات. ئەدی بۆ وا بکات؟ ئاخر وی بۆ ئەوە لەدایک بووە جەنگ دژی یاسای ناچاری راگەیەنێ.

گەڕانەوە بەرەو زێدی باوان رووداوێکی چارەنووسسازە،، توێکلّی ئارام و فریودەر دەقلّیشێنێ و دەرگای تەلّەکە دەکرێتەوە، تەواوی ئەو قەوارانەی دەکرا رۆژێک لە رۆژان هەبن و ئێمە کوشتمانن، تەواوی ئەو خودە باشترانەی کە دەمانتوانی ببینە ئەوان و بەهۆی تەمبەلّی و بێ شانسی و ترسنۆکییەوە نەمانتوانی، وەک تارمایی دزێو هەمدیس گیانیان تێ دێتەوە و باز بۆ وشیاریمان دەدەن.

ئەم ئەزموونە قورسە کاتێک بەرگە نەگیراوتر دەبێ کە خاکی باوکێتی سەرکێش و جلّەو نەکراوبێ و چیا و زەریاکانی و رۆحگەلێک کە لەئاوها بەرد و سوێرە ئاوێک خولّقاون، مۆلّەت نەدەنە کەسێک کە تەنانەت بۆ لەحزەیەکیش جێگیر و ئارام بێ و بەئاسوودەیییەوە بلّێ: (بەسە!). ئەم کریتە شتێکی زالّمانە و نائینسانییانەی تێدایە، نازانم چما ئایا رۆلّەکانی خۆش دەوێ بۆیە ئازاریان دەدات؟ ئەوەی دەیزانم ئەوەیە کە هێند قامچییان تێ دەسرەوێنێ تا خوێن لە جەستەیانەوە فیچقە دەکات.

رۆژێکیان لە شێخ جەلیلان ی کوڕی حاریسەیان پرسی: عارەب چ بکەن بۆ ئەوەی هەرەس نەهێنن؟ ئەویش وەلام دەداتەوە: (هەموو شتێک بەدلّی خۆیان دەبێ مادامەکی شمشێر بەدەست و مێزەر بەسەر بۆ پێشەوە غار دەدەن!) کە هەوای کریت هەلّدەمژم و لەکریتییەکان دەنۆڕم، چ خەلّکێکی تری سەر ئەرز نابینم وەک ئەوان موو بەموو ئەو وەسیەتە عارەبییە سەرکەشەی پراکتیزە کردبێ.